

ANASH

APPROACHING SCIENCE

ANALET

E ALB-SHKENCES

VITI I • NUMRI 2 • DHJETOR 2006

BOTIM I INSTITUTIT ALB-SHKENCA
www.alb-shkenca.org

Kosova prioritet pashqiptar

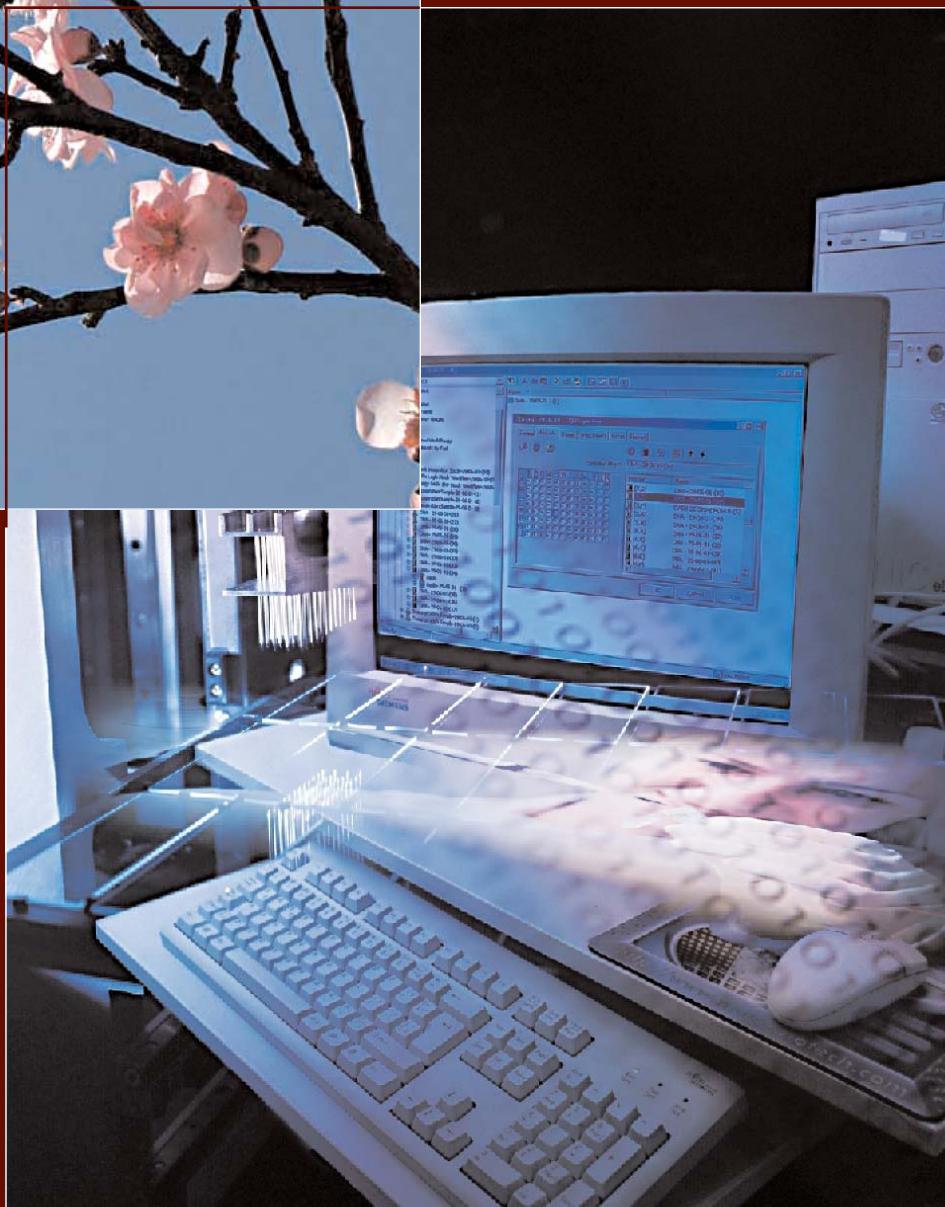
SAMI REPISHTI

Zef Skiroi dhe shkrimet shqip

BARDHYL DEMIRAJ

**Zhvillimi i sektorit të bimëve
mjekësore në zonat rurale**

**KOZMA NAKA
BAHRI MUSABELLIU**

PROLOG

Botimi i një reviste informativo-shkencore shiptare u bë i domosdoshëm në kushtet në të cilat ndodhet dhe zhvillohet sot shkenca në Shqipëri, Kosovë dhe Maqedoni dhe në një kohë kur numri i anëtarëve të Forumit Alb-Shkenca (<http://www.alb-net.com/mailman/listinfo/alb-shkenca>) ka arritur një numër të madh pjestarësh. Shumica e këtyre anëtarëve janë studiues, pedagogë e studentë pasuniversitarë shqiptarë që kryejnë veprimtarinë e tyre shkencor në vende të ndryshëm të botës. Por ka edhe shumë anëtarë të Alb-Shkencës që kontribuojnë në gjallërimin e jetës shkencore në universitetet dhe institucionet shkencore në Shqipëri, Kosovë dhe Maqedoni. Revista e Alb-Shkencës synon të bëjë të njohur në të gjithë botën shqiptare aktivitetin shkencor mjaft të larmishëm dhe shpesh herë shumë cilësor, të studiuesve shqiptarë kudo që ndodhen në botë. Nëpërmjet përgjigjedhjes së kujdesshme të shkrimeve, në këtë revistë kemi pranuar për botim vetëm ato shkrime që kalojnë në nanofiltrin e cilësisë. Këtu pra do të pasqyrohet ajo ç'ka është më e shquara e kontributit shkencor shqiptar në këto vite të para të shekullit XXI.

Kjo revistë e përgjithshme dhe gjithëpërfshirëse, botim i Institutit Alb-Shkenca (www.alb-shkenca.org) që u krijua këtë vit, është menduar t'i shërbejë një auditori të gjerë intelektualësh e dashamirësish të shkencës në përgjithësi dhe të shkencës shqiptare në veçanti. Anëtarët aktualë të Institutit vendosën ta quanin këtë revistë me emrin simbolik: ANASH—Approaching Science.

Dikush mund të pyesë: Përse emri ANASH? Ai është akronim i emrit “Analet e Alb-Shkencës” që është edhe emri zyrtar i kësaj reviste. Por fjala shqip “anash” merr një kuptim simbolik fare të veçantë kur vendoset përpara shprehjes në anglisht “Approaching Science”.

Fjala “anash” ka edhe një kuptim të dytë simbolik që reflekton të vërtetën, atë që diaspora intelektuale e shkencore shqiptare është lënë pakëz mënjane nga vëmendja e politikëbërësve dhe pushtetarëve shqiptarë e ndoshta edhe është harruar për shkak të largësisë e kohës nga trojet e atdheut.

Por e vërteta është që edhe pse ndodhen larg, anash realitetit të përditshëm të shqiptarëve të Ballkanit, intelektualët shqiptarë që jetojnë dhe punojnë jashtë atdheut shërbejnë jo vetëm si ambasadorë të shkëlqyer por vëzhgojnë e ndjekin nga afër ecuritë në çdo fushë të jetës dhe shoqërisë shqiptare. Të organizuar tek Alb-Shkenca ata gjithmonë e më shumë po kërkojnë të marrin pjesë aktivisht dhe të ndihmojnë për një jetë më të mirë të shqiptarëve kudo që ndodhen. Botimi i revistës ANASH është shprehje e qartë e këtij angazhimi serioz të diasporës shkencore që po përpiqet përditë e më tepër të kontribuojë në zhvillimet jo vetëm të shkencës dhe arsimit por edhe të shoqërisë shqiptare në përgjithësi.

Revista ANASH-it do të përfshijë një larmi artikujsh prej fushave nga më të ndryshmet shkencore të përgatitur nga studiues të afirmuar apo studentë pasuniversitarë shqiptarë që kontribuojnë në shkencën botërore edhe në disiplina shkencore nga më të rejtat si nanoteknologjia, ekologjia dhe informatika, por edhe në fushat klasike të shkencës si fizika, veterinaria, ekonomia dhe gjuhësia (albanologjia).

Ju urojmë të gjithëve lexim të këndshëm.

REDAKTOR SHKENCOR: **Nikolla P. Qafoku**, PhD, Shtetet e Bashkuara të Amerikës

REDAKTOR PËRGJEGJËS: **Roland Leli**, Kanada

ADMINSTRATORE E PËRGJITHSHME: **Lindita Komani**, Austri

KUJTESE PËR SHKRIMET DHE AUTORET NË “ANASH”

Instituti “Alb-Shkenca” ka filluar botimin e revistës shkencore ANASH—Approaching Science (Analet e Alb-Shkencës). Në këtë revistë kryesisht botohen: i) raporte shkencore; ii) komente; iii) perspektiva; iv) prezantime apo përmblendje diskutimesh në konferenca; v) letra që mund t'i dërgohen botuesit të Analeve. Botohen gjithashtu edhe shkrime të cilat mbështeten apo marrin ide nga diskutimet që bëhen në Forumin tonë “Alb-Shkenca”.

i) Raportet shkencore përbajnë rezultate origjinale të punës shkencore të autorit apo autorëve. Duhet të jenë 4-5 faqe të gjata përfshirë këtu figurat dhe referencat bibliografike.

ii) Komentet mund të shkruhen për artikuj të një rëndësie të veçantë në një degë përkatëse shkencore apo edhe për libra shkencorë. Komentet duhet të jenë jo më të gjatë se 3 faqe.

iii) Perspektivat paraqesin ide rreth kërkimit shkencor në fusha të veçanta studimi. Ato duhet të jenë 1-3 faqe të gjata.

iv) Prezantimet në konferenca mund të paraqiten si përmblendje të rezultateve dhe rekomandimeve më kryesore, ku mund të përfshihen jo më tepër se 1-2 figura. Prezantimet duhet të jenë 1-2 faqe të gjatë.

v) Letrat për botuesin duhet të jenë të gjata 1-1,5 faqe dhe do të trajtojnë probleme nga më të ndryshmet që kanë të bëjnë me kërkimin shkencor.

ANASH është një revistë e përgjithshme shkencore me një auditor të gjerë lexuesish që i takojnë fushave të ndryshme. Për këtë arsye, dorëshkrimet që do të dërgohen për botim duhet të jenë të kuptueshme për këtë auditor të gjerë. Të paktën njëri prej autorëve duhet të jetë anëtar i Institutit “Alb-Shkenca”. Dorëshkrimet do të pranohen në shqip dhe anglisht në adresën: anash@alb-shkenca.org ose analet@alb-shkenca.org. Ato duhet të shtypen në “word” me hapësirë dyfish ndërmjet rreshtave si dhe me madhësi gërmash 11 pt.

Pasi merren në redaksi, dorëshkrimet u dërgohen recensuesve. Çdo dorëshkrim lexohet nga 1-2 të tillë ku njëri prej të cilëve është anëtar i Institutit “Alb-Shkenca”. Procesi është “double-blinded”, i tillë që recensuesit nuk dinë emrin apo emrat e autorëve, dhe po ashtu, autorët nuk dinë emrat e recensuesve. Dorëshkrimi do t'i kthehet mbrapsht autorit për të reflektuar vërejtjet e rastit e autori do të duhet të ridërgojë në redaksi dorëshkrimin e korrigjuar pas një periudhe jo më të gjatë se 2 javë nga dita që e ka marrë nga redaksia. Çdo komunikim ndërmjet redaksisë, autorëve dhe recensuesve do të bëhet elektronikisht. Këtij procesi nuk do t'i nënshtrohen dorëshkrimet, të cilët u kërkojnë autorëve nga Këshilli Botues i revistës. Në këtë rast, njëri prej anëtarëve të Këshillit Botues do ta lexojë dorëshkrimin dhe do t'i dërgojë vërejtjet autorit.

Revista fillimisht do të dalë dy herë në vit dhe do të botohet në formë elektronike si dhe në CD-ROM. Ajo do të mund të lexohet në faqen e Institutit “Alb-Shkenca” në internet në adresën www.alb-shkenca.org. Për mundësinë e shtypjes së saj dhe për çmimin do të vendoset në vijim. Pyetjet dhe sugjerimet tuaja mund t'i drejtoni në adresën anash@alb-shkenca.org ose analet@alb-shkenca.org.

Redaksia e Revistës ANASH - Approaching Science

© COPYRIGHT I INSTITUTIT ALB-SHKENCA
ÇDO MATERIAL I KESAJ REVISTE MBROHET NGA E DREJTA E AUTORIT

PASQYRA E LENDES

Editorial: 2007- Kosova prioritet panshqiptar	SAMI REPISHTI	4
Zef Skiroi (prosenior) dhe shkrimet e tij shqip drejtuar Papës Benedikti XIV	BARDHYL DEMIRAJ	7
Arapë dhe shqiptarë	ARDIAN VEHBUI	15
Nils Eldredge: Të shpëtojmë planetin nga katastrofa njerëzore		18
Këndi i librit: “Dhjetë fytirat e inovacionit”		20
Siguria si konstruksion shoqëror: pasiguria si kusht i domosdoshëm për sigurinë.....	GJOVALIN MACAJ	21
Zhvillimi i sektorit të bimëve mjekësore si alternativë për rritjen e të ardhurave plotësuese në zonat rurale	KOZMA NAKA, BAHRI MUSABELLIU	27
Carlo Tagliavini dhe albanologjia.....	ELTON K. PRIFTI	35
Këshilla për lexim		38
Muhammad Yunus, bankieri i të varfërve		39
Vaso Čubrilo: The Expulsion of the Albanians: Memorandum 1937	ROBERT ELSIE	41
The End of History and the Last Province.....	FATOS TARIFA, PETER LUCAS	53
History of Programming Paradigms – History of Increasing the Level of Abstraction.....	PETRAQ PAPAJOGE	61
Këndi zbavitës		66
Jeta në Alb-Shkenca		67

2007: KOSOVA PRIORITET PANSHQIPTAR

Prof. Sami Repishti

*"Standard nr. 6: Trashëgimia e Kosovës respektohet si pasuni e të gjithë bashkësive etnike, fetare dhe linguistike të saj." (UN Standards for Kosovo/a)**

Zhvillimet e shpejta (shpesh herë zhgënjyese) të ngjarjeve në dhe rreth Kosovës tregojnë se një epokë e re, me përpjestime të mëdha historike për kombin shqiptar, po shpaloset në atë krahinë shqiptare të martizuar. Kosova, me hapa të ngadaltë por të sigurtë po fiton pavarësinë e mohuar padrejtësisht më 1912, 1918, dhe më 1944-45. Është opinioni i përgjithshëm se akti vendimtar i konsakruar nga bashkësia ndërkombëtare nëpërmjet një rezolute të OKB-së për Kosovën do ta nxjerrë përfundimisht atë jashtë kuadrit serb dhe do të hedhë bazat ligjore për pavarësi të njohur ndërkombëtarisht.

Një proces me një domethënie kaq thelbësore ka dinamikën e vet, si dhe një lëvizje të motivuar nga imperativi kategorik i vënies në vend të një padrejtësie që zgjati më shumë se një shekull, dhe të një agresioni gjenocidal serb. Dinamika e re kërkon një kuptim më të plotë të historisë së kaluar dhe të së tashmes së Kosovës, si dhe marrjen parasysh të marshit të pandalshëm drejt pavarësisë, gjë që u shfaq me rezistencën kosovare – paqësore dhe të armatosur – e cila arriti kulmin me ndërhyrjen e NATO-s në mars-qershor 1999.

Kosova nxori në shesh nevojën e shqyrtimit të ligjit ndërkombëtar, si dhe të kombinimit të së drejtës ndërkombëtare e të së drejtave të njeriut, si epiqendër. Koncepti post-modernist i përqendrimit të vëmendjes sonë kryesisht tek NJERIU dhe jo vetëm tek SHTETI, kërkon nga ne që para së gjithash të pyesim çfarë kërkon sot Kosova dhe çka don sot populli kosovar? Pa dashur të kufizoj përgjigjen e këtyre pyetjeve ekzistenciale për Kosovën, mund të përsërisim bashkë me autoren e njohur Anna De Lellio, se Kosova kërkon:

– Eliminimin e të gjitha pengesave për një zhvillim të plotë e të gjithanshëm, kryesisht pengesat që krijojnë frikë për banorët e asaj krahine (sot shteti kosovar); dhe,

– Një integrim, jo ndarje dhe izolim, më të plotë dhe më të mirë se ai që propozon bashkësia ndërkombëtare, si dhe respektin e plotë të të gjitha bashkësive të Kosovës, sidomos të pakicave etnike e fetare dhe grupeve linguistike. Kosovarët kanë të drejtë të friksohen nga ndarjet administrative që më vonë mund të përdoren si instrumente dhe si baza për reklamime me karakter territorial në kurriz të Kosovës.

Dinamika e ndërhyrjes së NATO-s në Kosovë (1999), që fillon mbasi forcat serbe, ushtarake, policore dhe paramilitare, vranë më shumë se 12.000 shqiptarë, therën gjysmën e bagetive, shkatërruan një të tretën e banesave dhe grabitën të tjerat, kthyen qendrat urbane të Pejës, Gjakovës dhe Mitrovicës në grumbuj gërmdhash, shkatërruan me eksploziv ose me zjarr më shumë se 200 xhami dhe qendra kulti, dhunuan më shumë se 20.000 gra shqiptare (sipas Qendrës për kontrollin dhe parandalimin e sëmundjeve në Kosovë), dëbuan rreth një milion refugjatë që u strehuan kryesisht në Shqipëri, Maqedoni e Mal të Zi, ka përmbysur përfundimisht status quo-në para 1999-ës dhe ka hapur perspektiva të reja me frymë europiane. *"Për shqiptarët e Kosovës, – shkruan De Lellio, – të gjitha këto humbje ishin gjaku që duhej paguar për pavarësi!"* Sot, bota e qytetëruar pyet: Përse?

Kthimi në të kaluarën është i pakonceptueshëm, ashtu siç është edhe mbajtja e gjendjes në limbo. Problemi i Kosovës kërkon një zgjidhje të re, të drejtë dhe të shpejtë, dhe kjo është pavarësia!

Një nga pengesat kryesore për të cilat flet De Lellio është qendrimi i qeveritarëve serbë në Beograd dhe i elementeve shoviniste serbe në Kosovë, qëndrim që nuk ka pësuar asnjë ndryshim nga ai i Millosheviçit të para luftës. Kohët e fundit, parlamenti serb aprovoi një kushtetutë të re për Serbinë, ku theksohet se "Kosova është pjesë integrale e Serbisë". Për fat të keq, ky orientim politik sa i gabuar aq edhe i rrezikshëm përkrahet

fuqimisht nga dy shtyllat e shovinizmit serb: Kisha ortodokse Serbe dhe Akademia e Shkencave dhe Arteve të Serbisë (e njohur si Francuzka 7), *Kronikat* dhe *Memorandumet* e tyre respektive.

Një qëndrim i këtillë është mjaft shqetësues. Historia tregon qartë se të gjithë agresionet serbe kundër territoreve përfaqësojnë Serbisë janë paraprirë dhe përgatitur nga klerikë ortodoksë dhe arsimtarë serbë. Agjensitë e lajmeve, vendase dhe ndërkombëtare, raportojnë vazhdimisht deklaratat e bëra nga klerikë të lartë serbë, rusë dhe grekë (disa herë edhe rumunë e bullgarë). Epiqendra e akuzave të tyre është "përpjekja e pandërprerë e shqiptarëve të Kosovës për të dëmtuar ose shkatërruar trashëgiminë fetare dhe kulturore serbe në Kosovë". Patriarku serb Pavle dhe homonimi i tij rus, Alexy II-të, alarmojnë vazhdimisht "botën e krishterë" mbi rrezikun iminent dhe vdekjeprurës që kërcënon Europën, bile edhe mbarë botën, që mund të vijë nga një Kosovë "shtet islam" i lirë dhe i pavarur.

Ky argument u përpunua nga peshkopi serb Artemije, i Rashkës dhe Prizrenit, gjatë vizitave të tij në Washington D.C. vitin e kaluar, të përkrahura nga lobi "Serbian National Union" që kryesohet nga ish-koloneli greko-amerikan J. Jatrass. Akuzat e peshkopit ishin aq të ekzagjeruara sa që ambasadori serb në Washington Ivan Vujavich, u detyrua të kërkojë falje për deklaratat raciste dhe tonin anti-islam të mesazheve të "Serbian National Union". Shqetësimi ynë është edhe më i madh kur krahasojmë tonin dhe përmbajtjen e mesazheve serbe me ata të para agresionit serb në Kroaci dhe Bosnjë më 1991-92.

Në një përgjigje të dhënë nga prelati shqiptar i Kishës Katolike të Kosovës, at Lush Gjergji thuhet: "... Shqiptarët e quajnë krishtërimin si një trashëgim i tyre, shpirtëror dhe kulturor, megjithëse për traditë ose për bindje shumica janë myslimanë. Krishtërimi është kyçi i vetënjohjes dhe i historisë sonë 2000 vjeçare, se cilët kemi qenë, cilët jemi sot dhe cilët duam të jemi sot dhe në të ardhmen". (A. De Lellio, *Kosova*, 2006, f. 160)

Një qëndrim të njejtë mbajnë edhe intelektualët myslimanë, të cilët nuk kuptojnë përse kishat e Kosovës janë vetëm "serbe". "Në Kosovë, kishat (katolike dhe ortodokse) njihen si trashëgimi e të gjithëve, e popullit që i ndërtoi, u lut para Zotit në to dhe jetoi përreth tyre shekuj me radhë. Nuk mund ta çirni kulturën e ta nxirni jashtë Kosovës! Ajo kulturë është e popullit të Kosovës dhe askuj tjetër!". (Deklaratë. *Vetëvendosja*, Illyria, 3 nëntor 2006)

Prof. Michael Kiel (Hollandë) shpjegon: "Vjedhja dhe konfiskimi i fshatrave serbe, kishave dhe manastireve ... nuk është e vërtetë. Përndryshe, nuk do të kishim asnjë gjurmë të kulturës serbe në Kosovë... Monumentet u mbrojtën nga roje

të armatosura të zgjedhura në mes të popullsisë shqiptare, në territoret ku gjin-deshin monumentet, të konfirmuara nga organet kishtarë serbe dhe me urdhër të Sulltanit" (De Lellio, *Op. cit.* f. 45).

Mendime të killa vërtetohen edhe nga vizita e patriarkut serb Gherman në Pejë (1960) dhe dekorimi i familjes shqiptare Nikçi për mbrojtjen e Patrikanës së Pejës brez pas brezi. Kjo është tradita shqiptare qysh nga shekulli XIV-të dhe XV-të.

Argumentat fetare e kulturore të së kaluarës dhe të së tashmes historike të popullit serb përdoren dhe shpërdoren, për arsye të propagandës politike. Më 25 gusht 2006, patriarku rus Alexy foli për mundësinë e një autonomie (sic!) për Kosovën, si "... e vetmja zgjidhje e së ardhmes së krahines dhe zhvillimit ekonomik... pavarësia për Kosovën do të ishte katastrofë" (TASS)

Kësaj propagande i bashkangjitet edhe gënjeshtria. Më 5 tetor 2006, *The Financial Times* raportonte se evangjelistët amerikanë, rev. Jerry Falwell dhe rev. Pat Robertson, zhvillojnë një fushatë të fortë në Washington D.C. që Kosova të mbetet nën Serbinë, "... duke luftuar kundër pavarësisë së Kosovës si një krahinë kryesisht myslimane... Siç duket Mesjeta dhe luftat fetare nuk janë larguar nga Ballkani." Një gënjeshtre të këtillë iu përgjegj kleriku protestant në Kosovë, Dr. Jonathan E. Askew, i cili ankohet për "... degradimin dhe mbrapëshkrimin e propagandës serbe

të organizuar nga lobi Serbnet në Washington D.C. Evangjelisti rev. Robertson sqaron: "... Unë nuk kam bërë asnjë deklaratë (siç pretendon peshkopi Artemije) në lidhje me situatën në Kosovë. Frazologjia që kundërshton pavarësinë e saj është krejtësisht e papërshtatshme në lidhje me natyrën e diskutimeve midis peshkopit dhe rev. Robertson". (*Letter: Robertson to Askew*, 2 nëntor 2006). Ndërkaq versioni i gënjeshtërt i peshkopit Artemije është shpërndarë në të gjithë anëtarët e Kongresit amerikan nga Serbnet.

Kosova sot është angazhuar në një përpjekje për jetë a vdekje për të siguruar lirinë e popullit të saj dhe çlirim-in e vendit me anë të pavarësisë. Bisedimet për Kosovën po zgjaten më shumë se më parë. Pas zgjedhjeve serbe të 21 janarit 2007, problemi i Kosovës do të vihet përsëri në tryezë. Parashikohet një këmbëngulje ruse, aleate tradicionale e Serbisë, që Kosova të mos fitojë pavarësinë. Nuk dihet ende "karta kineze". Disa vende si Spanja dhe Greqia janë për një "shtyrje" të afatit të pavarësisë. Gjermania dhe Italia përpiqen të "temporizojnë" në prit-

je të një gjendjeje politike më të mirë në Serbi. SHBA-ja, Anglia dhe Franca mbeten bloku më i fortë që kërkon një zgjidhje përfundimtare të problemit që parashikon (ose që nuk përjashton) pavarësinë.

Në arenën ndërkombëtare, shqiptarët e Kosovës për të parën herë në historinë e tyre janë aktorë kryesorë dhe kanë mbështetës të fuqishëm. Faktori vendimtar janë vetë dy milionë shqiptarët e Kosovës, viktimat të agresionit gjenocidal serb për më shumë se njëqind vjet dhe vendosmëria e tyre për të jetuar të lirë.

Çdo shqiptar, kudo qoftë, ka për detyrë morale të lehtësojë dhe shpejtojë procesin e pavarësisë së Kosovës. Një Kosovë e lirë, e pavarur, demokratike, e bashkueme dhe europiane do të jetë një shtet i ri ligjor dhe një faktor pozitiv me rëndësi për paqen dhe stabilitetin politik në krejt Ballkanin.

*Baldwin, New York, SHBA
1 janar 2007*

TAKIMI I PARË I ANETAREVE TE ALB-SHKENCES (Tiranë, Gusht 2006)

Në gusht 2006 u zhvillua me shumë sukses takimi i parë i anëtarëve të Forumit dhe Institutit Alb-Shkenca në Tiranë. Në këtë takim morën pjesë rreth 60 vetë dhe fjalën përshëndetëse e mbajti z.Mariano Passerini, drejtor i universitetit italian "Këshilli i Zojës së mirë" në Tiranë ku u organizua takimi. Përshëndetën gjithashtu Dr. Ardian Maçi dhe Prof. Dr. Jahja Kokaj si përfaqësues nga Shqipëria dhe nga Kosova.

Në fjalën e tij përshëndetëse Prof. Myqerem Tafaj, sekretar i përgjithshëm në kryeministri dhe këshilltar i z. Berisha për arsimin, foli për zhvillimet më të fundit në reformën e arsimit dhe të shkencës në Shqipëri. Pas tij ndërhyri përfaqësuesi i UNDP-së në Shqipëri, i cili tregoi konkretisht për ecurinë e programit "Brain Gain" të ndërmarrë nga UNDP-ja tashmë në disa vende të Ballkanit. Të dy përfaqësuesit shprehën konsideratë për Alb-Shkencën si një or-

ganizatë dhe partnere serioze në Shqipëri.

Prezantime u paraqitën në këtë takim nga Lindita Komani dhe Albert Nikolla në të cilat u bë një përmbledhje e punës dhe përpjekjeve që po bëhen në kuadër të Forumit dhe Institutit Alb-Shkenca për të organizuar diasporën shkencore shqiptare dhe për të rritur ndikimin e saj sidomos në jetën shkencore dhe akademike në Shqipëri, Kosovë dhe Maqedoni. Prof. Begzad Baliu, Dr. Naim Shabani dhe Albert Nikolla dhanë pika orientuese për Seksionet shkencore të Institutit Alb-Shkenca të cilat ata drejtojnë.

Ky takim i parë prezantues dhe njohës i Alb-Shkencës u mbyll me një darkë të sponsorizuar edhe nga UNDP-ja.

Gjatë gushtit 2007 do të kryhet takimi i dytë i Alb-Shkencës në Prishtinë. Për këtë ju ftojmë të gjithëve të ndihmoni aktivisht me ide, materiale për tu paraqitur dhe pjesëmarrjen tuaj për një sukses tjetër.

Nxitës i këtij studimi që m'u lejua ta përcjell në mënyrë të thukët në këtë revistë – tashmë të mirënjohur në rrethet e lexuesve shqiptarë dhe të huaj –, u bë një shkrim informativ i arkivistit të apasionuar Musa Ahmeti (2003, 90v.), i cili ofron në të të dhëna të sakta bibliografike mbi pesë tekste të shkurtra shqip, që mbajnë firmën e priftit arbëresh At Zef Skiroit (= lat. Joseph Schiro, it. Giuseppe Schirò: 1690-1769), ish-arqipeshkëv i Dioqezës së Durrësit dhe vikar apostolik i misionit të Himarës. Këto tekste janë përfshirë të plota në bleun VII të botimit të dytë të zgjeruar të veprës *Opera Omnia* (Romë 1767, 81, 121, 143v., 166v., 190) me autorësi Papë Benediktin XIV.

Njohja, botimi dhe interpretimi gjuhësor-filologjik i këtyre teksteve rezulton të jetë disavlerësh: a) së pari, ato na paraqiten si dokumenti më i hershëm zyrtar, i botuar që njohim gjer më sot, në të cilin shqipja përdoret si mjet komunikimi ndër-institucional, madje në marrëdhënie me instanca të tilla të larta siç janë Kuria e Shenjtë dhe vetë kreu i saj, Papa¹; b) së dyti, ato mundësojnë zbardhjen e ndonjë pamjeje ende të pasqaruar shterueshëm në vetë personalitetin e hartuesit të tyre si njëri ndër veprimtarët kryesorë të misionit apostolik në Himarë përgjatë gjysmës së parë të shek. të 18-të (Borgia 1942, 127vv.) e, më pas, si pjesëmarrës aktiv në rrethin intelektual-fetar italo-arbëresh, të organizuar pranë kolegjeve arbëreshe të Palermos dhe Horës së Arbëreshëve në Sicili (*Roma d'Oriente* VII [1914] 279vv.; Sciambra 1967, 393vv.); e c) së treti, edicioni kritik i këtyre letrave lejon gjithashtu përditësimin me vetë gjuhën e autorit, duke shtruar njëherësh për diskutim çështje që lidhen (pa)ndërmjetshëm me shkallën e zhvillimit të kulturës së shkrimit shqip me alfabet latin në këtë periudhë, si edhe me rindërtimin e marrëdhënieve të ndërsjella që mund dhe duhet të jenë zhvilluar gjatë kësaj periudhe ndërmjet arealit kulturor italo-arbëresh dhe gjegjësit të tij në Shqipërinë e Veriut.

Përcollëm kështu përmbledhtas disa ndër çështjet kryesore që synojmë të shtjellojmë në këtë studim. Pas një skicimi të thukët të profilin biobibliografik të Skiroit, së bashku me stacionet kryesore të aktivitetit të tij misionar e shekullar, do të thellohem në çështje që li-

dhen me sfondin historik-kulturor të këtyre teksteve shqipe, si p.sh. me kohën dhe arsyet e hartimit të tyre. Qëllimi kryesor i punimit mbetet gjithsesi botimi i tyre, çka parakupton njëkohësisht edhe shestimin e zgjidhjen e disa problemeve që ngërthejnë, ndër të tjera: zbërthimi i kodit grafik, rregullat ortografike të zbatuara në to, si edhe vendi që zënë këto tekste në lëvrimin e shkrimit shqip me alfabet latin në mes të shek. të XVIII.

I. Profil i thukët biobibliografik i Zef Skiroit

Emri dhe personaliteti i Skiroit është më se i njohur në historikun e misionëve apostolike të Kishës Katolike-Romake në Shqipëri si edhe në atë të arealit kulturor italo-arbëresh gjatë shek. XVIII. E për këtë i jemi padyshim mirënjohës biografit të tij, Nilo Borgia-s (1942, f. 127-201), por jo më pak vetë Skiroit. Kujtimet e tij ende në dorëshkrim: *Requisiti di Giuseppe Schirò Arcivescovo di Durazzo, già Vicario Apostolico della Provincia di Cimarra nell'Epiro per lo spazio di anni XXIV, dal medesimo raccolti e messi insieme in Roma nell'anno del Signore MDCCXLVIII*, mbeten sot për sot burimi kryesor lidhur me të dhënat e ndryshme me karakter biografik dhe veprimtar të autorit tonë. Domethënës në këtë pikë është edhe fakti që, pas hedhjes në letër të kësaj autobiografie (Romë 1748) e deri në mbyllje të jetës së tij (3 dhjetor 1769), të dhënat biografike mbi të rrudhen tej mase. Përndryshe ndeshim të botuara në disa periodikë ekleziastikë-shkencorë një numër relacionesh dhe shkrimesh origjinale italisht², që plotësojnë më tej portretin e Skiroit në veprimtarinë e tij intelektuale-fetare. Andaj në këtë studim nuk na mbetet tjetër, veçse të citojmë me stil telegrafik stacionet kryesore të jetës dhe të veprimtarisë së tij.

1. Fëminia dhe edukimi (1690-1717)

– Skiroi lindi në vitin 1690 në Horën e Arbëreshëve të Sicilisë në një familje të thjeshtë arbëreshe, me prindër Gjergjin dhe Elenën (= Giorgio/Elena Schirò). Në vendlindje merr edhe mësimet e para, pas gjase nga vetë Gjergj Guxeta (= Giorgio Guzzetta), i njohur në his-

toriografinë arbëreshe si “l’apostolo degli Albanesi della Sicilia”.

– Dorëzohet murg që në në moshë të re në manastirin bazilian të Munxifit (= Mezzoiuso), ku fillon mësimet e rregullta nën drejtimin e At Vasil Matrangës (= Basilio Matranga).

– Në vitin 1710 transferohet në Romë, në kolegjin pontefikal të Shën Thanasit (= Collegio Pontefico di San Atanasio), ku vazhdon për 6 vjet studimet e larta në gjuhët latine dhe greke, si edhe në filozofi e teologji spekulative e dogmatike. Vajtja në Romë përkon në kohë me shpërnguljen në atë kolegji të mësuesit të tij, At Matrangës, i cili mendohet të ketë qenë edhe shuguruesi i Skiroit në korrik të vitit 1714.

2. Në Shqipëri si Vikar Apostolik i Himarës dhe Arqipeshkëv i Durrësit (1716-1741)

– At Matranga, i emëruar ndërkohë edhe si ipeshkëv i Dionisiopolis-it, merr me vete Skiroin në misionin apostolik të Himarës. Vështirësitë e rastit çojnë në ndërprerjen e parakohshme të misionit, i cili nuk zgjat më shumë se dy vjet (1716-1718), dhe kthimin e të dy misionarëve në Romë. Në Romë: “gli fu da questo [= Matranga, B.D.] commessa la direzione del Noviziato del Monastero di Grottaferrata, del proprio Ordine, che sta sul Tuscolano.” (Requisiti, sh. Borgia 1942, 194)

– Kongregacioni i Shenjtë e ridërgon në misionin e Himarës për një periudhë fillimisht dhjetëvjeçare (1721-1729), këtë radhë në cilësinë e vikarit apostolik dhe “in compagnia di un solo Chierico Siciliano Albanese”.

• Relacioni i parë (28.12.1722³): paraqet shumë interes, ndër të tjera, edhe për informacionin e hollësishëm me karakter historik-etnografik për rreth 14 fshatra ende të krishtera që përfshinte atëkohë misioni.

– Skiro kthehet përkohësisht në Romë (1729-1730?).

• Në Romë Skiroi hedh në letër relacionin e dytë (1729⁴), në të cilin propozon, ndër të tjera, zgjatjen e misionit: a) sepse s’ishin përgatitur ende klerikë vendas, të cilët do të merrnin përsipër përkujdesjen shpirtërore të popullsisë që i mbetej besnike besimit të krishterë; b) sepse kjo popullsi ngërthente një potencial të mundshëm ushtarak në luftën kundër turqve; dhe c) sepse “... anzi si faciliterebbe con l’assistenza Divina non solo la conversione delle restanti Terre, ma si aprirebbe la strada a penetrare an-cora più dentro la confinante Albania.” (Requisiti, sh. Borgia 1942, 146-7).

– Skiro rikthehet në misionin e Himarës (1730-1735), i shoqëruar këtë radhë nga tri misionarë bazilianë me origjinë arbëreshe:

• Letër raportuese mbi rëndësinë e misionit (7 maj 1732⁵),

• Letër e përbashkët e misionarëve (7 gusht 1732⁶).

– Vizita e tretë e përkohshme në Romë (1736).

• Relacioni i tretë (1736⁷),

– Me breven e datës 2 mars 1736 (Borgia 1742 184) Skiroi shpallet zyrtarisht arqipeshkëv i dioqezës së Durrësit;

– Përpjekje afatgjata për t’u rikthyer në mision (1736-1741): Gjatë rrugës së kthimit për në Shqipëri, Skiroi lejohet të vërë këmbë vetëm për një ditë në dioqezën e Durrësit, ndërsa për t’u lejuar të hyjë në Himarë do t’i duhet të presë më kot, thuajse pesë vjet, në ishullin e Korfuzit me shpresë se dikur do të përmirësohej e ashtuquajtura gjendje lufte në rajon⁸.

• Letër drejtuar prefektit të përgjithshëm të misionarëve bazilianë (20 shtator 1737⁹)

3. Kthimi përfundimtar në Romë (1741-1769)

– Në vitin 1741 Skiroi kthehet përfundimisht në Romë. Në kujtimet e tij ai, ndër të tjera, shkruan:

“Nel 1741 finalmente Mr. Schirò venne a Roma per l’ultima volta. Ebbe la grazia di rassegnarsi e baciare i piedi del nuovo Sommo Pontefice Benedetto XIV felicemente regnante. ... Da allora in poi è stato nell’inazione fino a tanto che poi fu comandato di impiegare il suo poco tempo in servizio della Chiesa.” (Requisiti, sh. Borgia 1942, 194).

• Fillimit të kësaj periudhe – gjithsesi para shpalljes së bulës papnore *Etsi pastoralis* (26 maj 1742), të firmosur nga Papë Benedikti XIV (sh. shën. 19) – i takon shkrimi shumë i rëndësishëm i Skiroit *Distinzione degl’Italo-Greci e degl’Italo-Albanesi*¹⁰.

– Ndër veprimtaritë e tjera të Skiroit në këtë periudhë – krahas funksioneve në kolegjin e Shën Thanasit, përkatësisht në kishën e këtij kolegji – shtojmë këtu, siç shkruan vetë Skiroi në kujtimet e tij:

“... con invito di intervenire alli Concistori semipubblici tenuti nel Quirinale, previi alla Canonizzazione solennizzata ultimamente. E benchè, attesa la sua povertà, non fosse in istato di presentarsi in detti Concistori con qualche mediocre accompagnamento, convenevole alla decenza del proprio carattere, non lasciò di intervenire; e fu (il) solo che in quella venerabile Augusta Assemblea siasi sentito votare in tre differenti idiomi: Latino, Greco ed Epirotico” (Requisiti, sh. Borgia 1942 195).

– Siç u cek shkurt edhe pak më lart, për periudhën pas hedhjes në letër të kujtimeve të tij (1748), dimë, përkatësisht është botuar deri sot shumë pak mbi jetën

dhe aktivitetin e Skiroit. Duhet të ketë qëndruar gjithsesi në detyrë pranë kolegjit dhe/ose në kishën e Shën Thanasit deri në fund të jetës së tij.

– Skiro ndërron jetë më 3 dhjetor 1769. “*Il suo cada-vere ebbe onori straordinari nella Chiesa di S. Atanasio.*” (Borgia 1942, 197).

II. Shkrimet shqip të Skiroit dhe sfondi i tyre kulturor-historik

Zbulimi i teksteve shqip nga Musa Ahmeti zgjidh njëherësh enigmën e mbetur pezull në memoriet e Skiroit, ku ai shkruan se “... *fu (il) solo che in quella venerabile Augusta Assemblea siasi sentito votare in tre differenti idiomi: Latino, Greco ed Epirotico*”. Ky pohim, siç do ta prekim edhe më poshtë, lidhet pandërmjetshëm me këto tekste, të cilat na paraqiten të botuara edhe në versionet përkatëse latinisht (një tekst edhe në greqisht).

1. Përmbajtja e teksteve

Megjithëse janë hartuar (edhe) shqip, këto pesë tekste përmbajnë një tematikë krejt “të pazakonshme”, në kuptimin që qëllimi i shkrimit të tyre duket të jetë larg qerthullit të shumëpritur nocionor ‘shqiptar ~ (italo-) arbëresh’. Lidhur me përmbajtjen e tyre mund të përmblehim shkurt se ato janë pjesë e procedurës për kanonizimin e pesë kandidatëve për shenjtorë të Kishës Katolike-Romake, aktiviteti i të cilëve s’ka kurrëfarë lidhje me veprimtarinë e këtij institucioni ndër shqiptarë apo arbëreshë, përkatësisht në hapësirat e tyre jetike. Në to bëhet fjalë për rekomandimin me shkrim dhe votimin që duhej të bënin deputetët e Asamblesë Gjysmëpublike (= *Consistorium Semi-publicum*) pranë Kurisë së Shenjtë gjatë procedurës së shenjtërimit¹¹ të të lumnuarve Camillo de Lellis, Caterina de Riccis, Petrus Regalat, Phidelius de Sigmaringa dhe Joseph de Leonissa¹².

2. Kur u shkruan këto tekste?

Një pyetje më se e natyrshme, përderisa asnjë prej këtyre teksteve nuk na kumton datën përkatëse të hartimit. Për më tepër, edhe shkrimi biografik i Borgia-s – ndoshta në të vetmin rast – është disi përvdjerrës, meqenëse shtyn dashur pa dashur në kohë datat e shenjtërimit të (disa prej) të lumnuarve të përmendur më lart, khs.:

“*Ma, oltre a questa canonizzazione, tenuta probabil-*

mente nel 1747, se ne ebbe nel 1749 ed anche nel relativo Concistoro semipubblico prese parte Mr. Schirò e precisamente quando si trattò della canonizzazione dei Beati Fedele da Sigmaringa, Giuseppe da Leonessa e Caterina de Riccis.” (Borgia 1942, 196)

Për një datim deri diku të përafërt të këtyre shkrimeve ndihmon padyshim kalendari i ceremonisë së shenjtërimit të kandidatëve të mësipërm, ku pjesëmerr vetë Papë Benedikti XIV, si edhe regjistrimi i përpiktë i procedurave – së bashku me datat e mbledhjeve dhe votimet përkatëse – në Asamblenë Gjysmëpublike, të cilat u zhvilluan radhazi përgjatë muajit qershor 1746¹³. Këtë periudhë mund ta konsiderojmë – qoftë edhe *ad hoc* – si periudha më e mundshme e hedhjes në letër të qëndrimeve të Skiroit për kandidatët në fjalë.

3. Përse shkroi Skiroi shqip?

Përmbajtja e teksteve, qëllimi kryesor i hartimit të tyre, sikurse edhe rrethanat, në të cilat janë botuar, nuk mundësojnë aspak një përgjigje të saktë ndaj pyetjes së pritshme, se përse pena e Skiroit ka shkruar në këtë rast (edhe) shqip. Kjo çështje ngrihet vetvetiu, në qoftë se kemi parasysh që Skiroi i është drejtuar shqip një instance të lartë kishtarë, në një kohë kur komunikimi zyrtar në latinisht ishte në rend të ditës. Shfletimi sado i kujdesshëm i gjithë procedurës së vëllimshme të votimit me rekomandimet përkatëse na siguron vërtetësinë e pohimit të bërë nga vetë Skiroi në kujtimet e tij, se ai që i vetmi në atë asamble që u dëgjua të votojë në tri gjuhë të ndryshme: latinisht, epirotisht (= shqip) dhe greqisht.

Tekstet shqip të Skiroit nuk japin gjithsesi asnjë shkas për hulumtime të mëtejshme në këtë drejtim. Në qoftë se nuk mbajmë parasysh firmën e tij të zakonshme në të pesë referencat si arqipeshkëv i Durrësit dhe vikar apostolik i Himarës “ndë Arbënit”, emri i dheut të Arbënit përmendet në këto tekste në një rast të vetëm, pikërisht në dytë (sh. fak-simile – T 2), madje edhe

Papa Benedikti XIV-të që drejtoi Vatikanin nga viti 1740 deri në vdekjen e tij në vitin 1758

këtu pak a shumë në të njëjtin kontekst me atë të firmës, khs.:

"... Andai i lumri At të lutemi e të falemi gjith s[]jemi, edhe unë për pjes të Arbënit të shkruash edhe këtë ndë të tjerë shetëna."

Një farë orientimi në kërkimin e mëtejshëm lejon ndoshta fraza gjegjëse në tekstin latin, e cila, në përjasje me atë shqip, edhe vizualisht na paraqitet shumë më e detajuar në pjesën përmbyllëse.

"... Hanc gratiam, BEATISSIME PATER, jamdiu ingenti desiderio optat & Urbs & tota christiana Republica; hanc ipsam exoptat augustus iste Senatus; & pro ista ego quoque, licet omnium indignissimus, venerabundus sistens coram Tuo Apostolico Throno, humillimas fundo preces, etiam nomine totius Epiri, sive Albaniae, ex qua originem duco, uti jam benignissime exepisti loquentem proprio Idiomate."

Në këtë pjesë vemë re se autori i kumton Papës, përpos statusit të tij si përfaqësues i dheut të Arbënit, edhe origjinën dhe gjuhën e vet amtare, siç vijon, khs.: *" (...)* e për këtë unë ..., megjithëse më i padenji nga të gjithë, duke qëndruar me nderim përpara fronit tënd, paraqes lutjet më të përulta edhe në emër të gjithë Epirit, domethënë të Arbërisë, prej nga e kam origjinën, duke qenë se me shumë dashamirësi pranove të shprehëm në gjuhën e tij."

Duke u nisur nga përmbajtja e këtij citati në latinisht, si edhe nga fakti që Skiroi nuk ngurron t'i shkruajë papës edhe në greqisht, lejohemi të përsiasim këtu, që shkrimi i teksteve shqip (dhe greqisht) do të mund të gjente shpjegim në klimën e re të krijuar në arealin kulturor italo-arbëresh gjatë kësaj periudhe, e parë kjo si rrjedhojë e zhvillimeve të brendshme në lëvizjen intelektuale-fetare arbëreshe përgjatë aksit Horë/ Palermo-Romë, në të cilin bashkëveprojnë disa figura qëndrore të kësaj kulture, siç janë: Gjergj Guxeta e Pal Maria Parrini (= Paolo Maria Parrino) në Sicili dhe Pompilio Rodota (= Pompilio Rodotà) e padyshim Zef Skiroi në Romë. Faktor i jashtëm – që e thelloi edhe më shumë këtë lëvizje – është sigurisht bula e famshme e Papë Benediktit XIV (*Etsi pastoralis*, 25 maj 1742), në ngjizjen e së cilës mund dhe duhet të ketë pjesëmarrë në funksionin e njohësit dhe të këshilltarit vetë Skiroi.

Këtë kuadër e plotëson pa dyshim memoriali i Skiroit *Distinzione degl'Italo-Greci e degl'Italo-Albanesi* (Romë 1742), në të cilin autori synon të dallojë qartë brenda grupimeve të ritit bizantin në Itali bashkësinë e ashtuquajtur italo-greke (antike dhe moderne) nga ajo ita-

lo-arbëreshe. Për Skiroin kemi të bëjmë këtu me dy bashkësi etnike-fetare krejtësisht të dallueshme nga njëra tjetra, andaj edhe duhen identifikuar si të tilla: *italo-arbëreshë* (= Italo-Albanesi) kundrejt *italo-grekë* (= Italo-Greci). Krahas dallimeve në kuadrin e besimit kristian, d.m.th. atyre në planin teologjik si dhe në ushtrimin e ritit bizantin, Skiroi sjell në analizë komponentë të tjerë themelorë të kulturës etnike, siç janë: origjina e historia e këtyre ngulimeve në Itali (pas vdekjes së Skënderbeut), mënyra e jetesës e sidomos gjuha amtare e italo-arbëreshëve¹⁴. Gjykime të kësaj natyre i sigurojnë Skiroit një pozicion të veçantë në zhvillimet iluministe që përjetuan rrethet intelektuale arbëreshe në gjysmën e dytë të shek. XVIII.

III. Tekstet e Skiroit

Hetimi i përmbajtjes dhe i rrethanave social-kulturore, në të cilat u hartuan këto tekste, mbulon vetëm një pjesë të qëllimit të studimit tonë. Ribotimi i tyre filologjik përbën një tjetër hallkë të këtij qëllimi. Përmbushja e tij parakupton, ndër të tjera, shestim dhe zgjidhjen e disa çështjeve që kanë të bëjnë me zberthimin e kodit alfabetik dhe njohjen e rregullave grafike e ortografike, të zbatuara në to. Paraqitja paraprake dhe rezultateve e hulumtimit të këtyre çështjeve shpresojmë që të lehtësojë leximin e vetë teksteve shqip, të cilat do t'i japim paralelisht në versionin e transkriptuar (A = transkriptim diplomatik) dhe në atë të transliteruar (B = transliterim diplomatik). Këto së bashku me faksimilet e versioneve origjinale shqip dhe latinisht janë përfshirë të gjitha së bashku në fund të punimit.

Një vështrim sado i shpejtë i këtyre teksteve të krijon menjëherë përshtypjen se në to është zbatuar i ashtuquajtur 'alfabet i Propagandës', më se i njohur në botimet shqip të arealit ose me destinacion arealin kulturor-fetar të Shqipërisë së Veriut (katolik) e – pas gjase – edhe atë të zonës (së krishterë) të Himarës (= Arbërisë).

Për më tepër syrit të filologut nuk i shpëton as fakti që kodi alfabetik i teksteve të Skiroit përkon thajse plotësisht me atë të zbatuar pak a shumë në të njëjën kohë prej gjakovarit Gjon Nikollë Kazazi (Demiraj 2006, 173), çka e përforcon edhe më shumë mendimin se midis dy arealeve kulturorë në shqyrtim, në këtë periudhë nuk kanë munguar përpjekjet e përbashkëta (sado në embrion) në lëvrimin e kulturës së shkrimit shqip¹⁵.

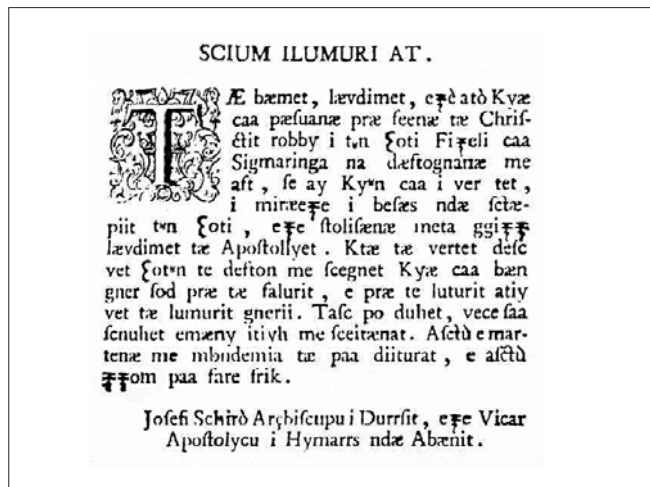
IV. Përfundim

Mbyllim këtu punimin tonë, duke përmbledhur shkurt se emri i Zef Skiroit (? prosenior – 1690-1769) mund dhe duhet të përcillet tashmë në historiografinë e kulturës shqiptare si një ndër veprimtarët aktivë të rrethit kulturor-intelektual arbëresh në shek. XVIII, i cili – më se i vetëdijshëm për rolin e gjuhës si komponente themelore në matriksin e kulturave etnike –, shkruan me po aq vetëdije në gjuhën amtare, duke dëshmuar dhe për të dëshmuar me shkrim identitetin e vet etnik-gjuhësor "[in] ... *nomine totius Epiri, sive Albaniae, ex qua originem duco, uti jam benignissime exepisti loquentem proprio Idiomate*". Parë nga ky aspekt, pesë letrat e Skiroit – dokumenti më i hershëm zyrtar, që njohim deri

më sot, në të cilin shqipja përdoret si mjet komunikimi ndërinstitucional – fitojnë një vlerë të pallogaritshme, pasi sythojnë një pikë kulmore në ecurinë e mendimit intelektual shqiptaro-arbëresh. Leximi i tyre kritik lejon përditësimin me vetë gjuhën e hartuesit të tyre dhe shtrun njëherësh për diskutim çështje që lidhen (pa)ndërmjetshëm me shkallën e zhvillimit të kulturës së shkrimit shqip me alfabet latin në këtë periudhë. Ngjashmëritë ndërmjet kodit alfabetik, të zbatuar në to me atë të autorëve të tjerë të kësaj periudhe (Gjon Nikollë Kazazi) nxisin dhe mundësojnë rindërtimin e marrëdhënieve të ndërsjella që duhet të jenë zhvilluar gjatë kësaj periudhe ndërmjet arealit kulturor arbëresh dhe adashit shqiptar në krahun tjetër të Adriatikut.

Faksimile të teksteve shqip e latinisht të Zef Skiroit
(botuar në *Opera Omnia VII*, Romæ 1767)

Teksti I (f. 81)

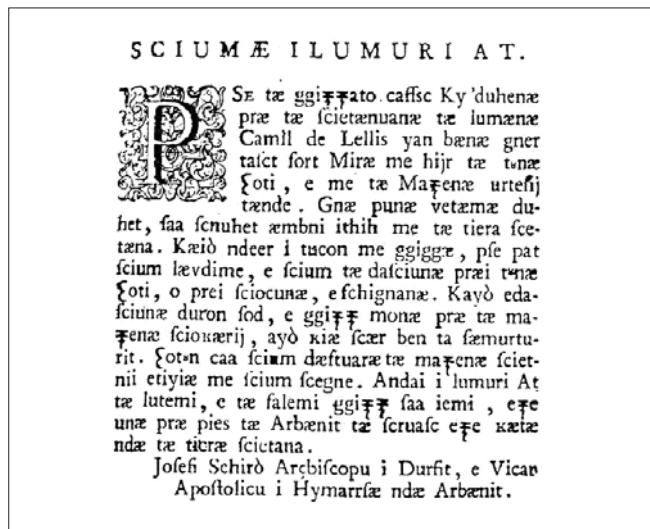
Transliterimi

1 SHUM I LUMURI AT

Të bëmet, lëvdimet edhe ato që
k pësuanë prë f në të Krish-
tit robi i Tynzoti, Fidheli k
Sigmaringa, na dëftojnë me-
aft, se aj qënka i vërtet,
i mirë edhe i besës ndë shtë-
p t Tynzoti, edhe stolisënë me të gjith
lëvdimet të Apostoljet. Ktë të vërtet desh
vet Zotyn të dëfton me shenjet që k bën
njer sod prë të falurit e prë të luturit atij
vet të lumurit njer Tash po duhet veçe s
shkruhet emëni i t me shejtënat. Ashtu e mar
15 [...] me mend e mia të p d urat e ashtu
thom p fare frik.

Jozefi Skiro, Arçbiskupu i Durrsit edhe Vikar'
19 Apostoliku i Himarrs ndë Arbënit.

Teksti II (f. 121)

1 SHUMË I LUMURI AT

Pse të gjith ato kafsh q'duhenë
prë të shetënuanë të lumënë
5 Kamil de Lellis jan bënë njer
tasht fort mirë me h të Tynë-
zoti e me të madhenë urtës
tënde. Një punë vetëmë du-
het, s shkruhet ëmbri i t me të tjerë she-
tëna. Këjo nd r i tukon me ggijë, pse pat
10 shum lëvdime e shum të dashunë prej Tynë-
zoti, o prej shokunë e fqinjënë. Këjo e da-
shunë duron sod e gjithmonë prë të ma-
dhenë shoqër ajo që shërben të sëmurtu-
rit. Zotyn k shum dëftuarë të madhenë shet-
15 n me t me shum shenje. Andaj i lumuri At
të lutemi e të falemi gjith s jemi, edhe
unë prë pjes të Arbënit, të shkruash edhe këtë
ndë të tjerë shetëna.

Jozefi Skiro, Arçbiskupu i Durrsit e Vikar'
20 Apostoliku i Hymarrs ndë Arbënit.

Teksti III (f. 143-4)

TLUMURI PIETR' REGALAT
CAA SPËGNA,

SCIUM ILUMURI AT

YENË caa, e fëcuur iſc iggyat
Kak imaſſ ſciët, ſaa ggiſſ
bota, e gneraſia riſſ, e veyat
tek' ay' ty truhey, e tylutey
po ſi cuur t' iſcena imaſſ
ſciët e ſcium i diitunat Profet.
Ayð vet fratënia e ſciëtit Fran-
giſk, e gneh, e fë elav don
ſod, e ggiſſ monat, ſe ay e caa mbæſuanat,
e ndrekynat mbæ uſat mat tæ Mirat. ſot n'
i maſi e caa ndertunat ndat ktat yet me ſcium,
e tæ mbæſaa ſciegnet. Præt andai loyas ſemæn-
dæ fſom i paa frik, ſe præparat' n ſoti iſc
gnat imaſſ ſciët.

Jofefi Schirð Arçbiſcupu i Durſit, e Vicar'
Apoſtolicu i Hymarrs ndat Arbënit.

1 TLUMURIT PIET'R REGALAT
K SPËNJA

SHUM I LUMURI AT.

5

Qënë k edhe k r ish i gjall
kaq' i math shet, s gjith
bota e njerëzia rrith e vejë
tek ai t' i truhey e t' i lutejë

10

posik r t' ishte një i math
shet e shum i d lunë profet.

Ajo vet fratënia e shetit Fran-
giſk e njeſh edhe e lëvdon
gjithmonë, ſe aj e k mbësuanë

15

e ndrequnë mbë udhë më të mirë. Zotyn'
madhi e k ndertunë ndë ktë jet me shum
e të mbëdha shenje. Prëandaj llojas ſe mën-
dë thomi p frik, ſe præpara Tynzoti iſt
një i madh shet.

20

Jozefi Skiro, Arçbiſhkëpu i Durrsit e Vikar'

22 Apoſtoliku i Himarrs ndat Arbënit.

Teksti IV (f. 143-4)

NA ILUMURI AT.

Nat tietrat tæ ſkælkiem xompli
na dæſton præ tæ ndiecurat ſciat
Fratnij e Capuccinet me tæ lu-
murinat Joſif caa Leoniffa. Præt
tæ vertet ſe ggiſſ ggela etiyh
na bie gnat eeat ſcium tæ mirat
ndat hundat tona. Pſe ſotnat caa derſuræ mbij
tæ me dorat hapt po ſi vaugh, ggiſſ hiret; e
ggiſſ funetiit ſciertit ſceint. E fë e caa
bæznat po ſi zembra e tiij. Unat næn e mar
me mænd' emia, tæ fſom, e tæ nu muroga
taſti ggiſſ lëvdimet. Ktiyat robbytn ſot.
Vec ecam me aſt ſe Kyſcia ſceinte i caa gno-
hunat præ tæ mbæſaa, tæ mira, e fë tæ ver-
teta. Aſtëd fſom, e fë præ ſcegnat, e mbre-
cullij, me ſe ſot-n caa ndertunat ktat robbin'
etiyh. Taſti duhet vetæmæ. Saa ty ſcium
ilumuri At. Tæ haps, e tæ deſtoſe ktat tæ
bucur', e ktat tæ lëvdiam ſceint ne riij, ſa
tæ ndekgnat ggiſſ bota, e ggiſſ Kriſtë-
rymi.

Jofifi Schirð Arçbiſcupu i Durſit, e Vicari
Apoſtolicu ndat Arbënit.

1 NA I LUMURI AT

Një tjetrë të shkëlqiem ksoptllë
na dëfton prë të ndjekurë sheta

5

Fratn e Kapuçinet me të lu-
murinë Joſif k Leonisa. Præt
të vërtet ſe gjith gjella e tiij
na bie një r shum të mirë
ndat hundat tona. Pſe Zotynë k derdhurë mb

10

të me dorë hapt poſi vahj gjith hiret e
gjith dhunët t shpiertit shejnt. Edhe e k
bënë poſi zëmbra e tiij. Unë nënk e mar
me mend' e mia të thom e të numuronj
taſti gjith lëvdimet ktijë robi Tynzoti.

15

Veç e kam meafſt ſe Kiſha shejntë i k njo-
hunë præt të mbëdha të mira edhe të vër-
teta. Aſtu thom edhe præt shenjet e mbre-
kull me ſe Zotyn k ndertunë ktë robin'
e tiij. Taſti duhet vetëmë s ti, shum
lumuri At, të hapſh e të dëftoſh ktë të
bukur' e ktë të lëvdiam shejnt njer s
t' e ndjeknjë gjith bota e gjith Kriſtë-
rimi.

25

Jofiſi Skiro, Arçbiſhkëpu i Durrsit e Vikari
Apoſtoliku ndat Arbënit.

Teksti IV (f. 143-4)

SCIUM ILUMURI AT.

LUMURA Caterine të Riccevet
Eberz zalc e Kalogree e sceitit
Domenikæ, gnera faa roi mbaiti
fert, fakienæ, e scemaliynæ æ-
tæn Foti Kyë Kriivoi, me pastru-
minæ efaavæ. Pashili, eumæn-
dua faa mæmbi të scemateneg ede Fotit Chris-
tæ Kyë na sepræblei me vet mundimet etiy.
Ma pte me fukivnæ efaay nænc mundi të Kif-
cktæ të Maþe hiir. Yia furoi vet Chrisiti Fo-
tæn me scegnet e mundimevet kyë itiposi mbæ
tæ kriominæ Kufomæ të afaay Aþa gnæ valc
aþtû ekriuræ, aþtû e munduaræ, eþe kakce
sciun edæficiuræ caa Fotæn, eþe aþtû e nder-
turce me sciun scegnet të sceitæ riis. Isht e
gjijsæ të ndærfce eþe ti sciun Ilumuri At.
E të scruale embrin efaay me të tierat sciæta
vafcia. Aþtû se të yeet, embri e se maþes
sciæter Katerinæ ka Sienæ, eþe ay i afaay, kie
isht caa Fiorenza.

Josefi Schirò Arçbiscupu i Durrsit, eþe Vicar
Apostolyu i Hymarrs ndæ Arbënit.

1 SHUM I LUMURI AT

E lumura Katerinë të Riçevet,
e bardh' vash e kallogr e shejt

5 Domenikë, njera sa rroi mbajt

fort, faqenë e shemëllinjë e

Tynzoti q' e krjoi me pastru-

minë e sajë. Pasisi e u mëndua

s mëndi të shëmëlleneh edhe Zotit Krish-

10 të që na shprëblei me vet mundimet e tij.

Ma pse me fuqinë e saj nënk mundi të kish

ktë të madhe h. Jia dhuroi vet Krishti Zotyn

me shenjet e mundimevet që i tiposi mbë

të kriominë kufomë të asaj adha një vash

15 ashtu e qriurë, ashtu e munduarë edhe kaqë

shum e dashurë k Zotyn edhe tashti e nder-

turë me shumë shenje të shejtër. Isht e

gjijsë të ndrsh edhe ti, shumë i lumuri At

e të shkruash emrin e s me të tjerat shetëra

20 vasha. Ashtu se të j embri e së madhes

Shet Katerinë k Sienæ edhe aj i asaj që

isht k Fiorenca.

Jozefi Skiro, Arçbiskupu i Durrsit edhe Vicar

25 Apostoliku i Himarrs ndæ Arbënit.

SHENIME

1. Më i hershmi dokument shqip mbetet sot për sot një letër në dorëshkrim dërguar Kongregacionit të Propaganda Fide-s nga pleqë të Gashit në vitin 1686 (Bartl & Camaj 1967 23vv.).

2. Khs. ndër të tjera: "Roma e l'Oriente" 3 [1913] (5) 113-117, 159-166; (6) 220-231; 4 [1914] (7) 282-285; 340-349.

3. SOCG 641; botohet i plotë nga Borgia 1942 132-139.

4. "Roma e l'Oriente" 3 [1913] (5) 113vv.

5. Borgia 1942 163-171.

6. Borgia 1742 172-175.

7. "Roma e l'Oriente" 3 [1913] (6) 220vv.

8. Arsyen e vërtetë e mësojmë nga Borgia, sipas të cilit: "La guerra contro i Chimarioti non fu che un semplice pretesto: la vera ragione la riscontriamo in un largo verbale di una seduta della S. Congregazione, tenuta il 24 aprile del 1775. Tra l'altro in esso leggiamo: 'Intanto avendo il Re di Napoli levato un Reggimento di Cimarioti, questi si divisero, parte tenendo per la Repubblica Veneta, cioè dire che ad essa sola si concedesse levar Soldati; e parte per il Re di Napoli. Sicché essendo lo Schirò Siciliano venne in sospetto ai Veneziani, onde non entrò nel Vicariato e la Missione restò abbandonata.'" (1742 193v.)

9. Borgia 1942 184vv.

10. "Roma e l'Oriente", 4 [1914] (7) 282-285; 340-349

11. Kemi të bëjmë këtu me të ashtuquajturën „siguri morale“, e futur si procedurë e veçantë nën Papë Benediktin XIV (khs.: De Lambertinus Opus De Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione. Tomus IV, cap. VIII). Shih për këtë edhe linkun në internet: <http://www.uibk.ac.at>

12. Të dhëna të shkurtra informative lidhur me këta shenjtorë: a) Phidelius de Sigmaringa (Fidelis von Sigmaringen - Markus Roy): lindi më 1577/1578 në Sigmaringen (Baden-Württemberg/Gjermani); martirizohet më 24 prill 1622 në Seewis bei Chur (Zvicër) nga kalvinistët; b) Camillo (Kamillus) de Lellis: themelues i Urdhërit të Kamilianëve dhe padron i punonjësve sanitarë; lindi më 25 maj 1550 në Buchianico

(Itali), vdiq më 14. korrik 1614 në Romë; c) Caterina de Riccis (Katharina de' Ricci -K. nga Firenze): mistike; lindi më 23 prill 1522, vdiq më 1 shkurt 1590; d) Petrus Regalat (Pedro Regalado): anëtar i Urdhërit Françeskan; mistik; lindi në vitin 1390 në Valladolid (Spanjë); vdiq më 30 mars 1456 në La Aguilera; e) Joseph de Leonissa: misionar i Urdhërit të Kapucinëve, mistik; lindi më 8 janar 1556 në Leonissa (malet Sabine/Itali); vdiq më 4 shkurt 1612 në Amatrice. Shih për ta më hollësisht Schaubert - Schindler (1999 *passim*).

12. Të pesë kandidatët u shpallën shenjtorë nga Papë Benedikti XIV në qershor 1746. I gjithë vëllimi i shtatë i veprës së tij (Opera omnia) pasqyron në detaj procedurën zyrtare, me kohëzgjatje dyvjeçare (1745-1746) së bashku me ceremonialin përkatës të kanonizimit.

13. Shih më hollësisht për këtë çështje, krahas Schirò 1742 [340vv.], edhe Rodotà 1758 128vv.; për qëndrimin e Parrinit për këtë problem, sh. Sciambra 1967 291v.

14. Për kontakte të vazhdueshme midis dy arealve në këtë periudhë dëshmon edhe letra që Gjon Nikollë Kazazi i dërgon Gjergj Guxetës, në të cilën i kumton zbulimin e 'Mesharit' të Buzukut. (Mandalà 1994 4; Demiraj 2005).

16. Dëshiroj të falenderoj këtu miqtë e mi, Altimari dhe Mandala, për ndihmën e pakursyer lidhur me zbërthimin e disa frazave të vështira në tekst. Gjithsesi është autori i këtij shkrimi ai që mban përgjegjësinë për çdo parregullsi të mundshme që mund të diktohet në të ardhmen.

17. Lexim i paqartë. Thujse e njëjta situatë me pjesën ndjekëse: <me mndemia>, të cilën e kemi zbërthyer në <me mnd e mia>, duke fiksuar kështu një gabim shtypi: mend] mnd.

BIBLIOGRAFI

A. Burimet

Schirò, G.: *Alla Sacra Congregazione de Propaganda Fide. - Relatione della Missione della Provincia di Cimarra nell'Epiro per il*

P.D. Giuseppe Schirò dell'Ordine di S.Basilio in Italia, Vicario Apostolico della sudetta Provincia di Cimarra. 1729; në: "Roma e l'Oriente" 3 [1913] (5) 113-117, 159-166.

– *Il Relazione di Mons. Giuseppe Schirò sulla Missione di Cimarra (anni 1730-1735)*, në: "Roma e l'Oriente" 3 [1913] (6) 220-231.

– *Distinzione degl'Italo-Greci e degl'Italo-Albanesi* në: "Roma e l'Oriente", 4 [1914] (7) 282-285; 340-349.

– *Requisiti di Giuseppe Schirò Arcivescovo di Durazzo, già Vicario Apostolico della Provincia di Cimarra nell'Epiro per lo spazio di anni XXIV, dal medesimo raccolti e messi insieme in Roma nell'anno del Signore MDCCXLVIII* (pasazhe të botuara nga Borgia, N.: I monaci basiliani d'Italia in Albania. Appunti di storia missionaria (Secoli XVI-XVIII). Periodo secondo, Roma 1942.)

B. Literaturë

Ahmeti, M.: *Gjuha shqipe pasurohet me dokumente të reja të panjohura deri tash*, në: "Ekskluzive", nr. 37 [2003] f. 90-1.

Altimari, F.: *Studi linguistici arbëreshë*, nr. 12 i serisë "Radhonjtë e zjarrit" 1988.

Bartl, Peter [& Camaj, Martin]: *Ein Brief in albanischer Sprache aus Gashi vom Jahre 1689*, në: Zeitschrift für Balkanologie" 5 [1967] 23-33.

– *Zur Topographie und Geschichte der Landschaft Himara in Südalbanien*, në: Münchener Zeitschrift für Balkankunde, Bd. 7.-8., München 1991 311-354.

Borgia, Nilo: *La missione dei monaci basiliani d'Italia in Albania*, në: "Roma e l'Oriente" 3 [1913] (5) 97-117, 159-166.

– *La missione dei monaci basiliani d'Italia in Albania*, në: "Roma e l'Oriente" 3 [1913] (6) 209-231.

– *Contributo alla storia del rito greco in Italia*, në: "Roma e l'Oriente", 4 [1914] (7) 272-285; 340-352.

– *I monaci basiliani d'Italia in Albania. Appunti di storia missionaria (Secoli XVI-XVIII). Periodo secondo*, Roma 1942.

Demiraj, B.: *Viti i zbulimit të 'Mesharit' të Buzukut dhe ndonjë çështje që lidhet me të*, në: "βίβλος" 26 [2005] 47-53; Palermo

– *Gjon P. Nikollë Kazazi dhe 'Doktrina' e tij*, Prishtinë 2006
Farlati, D. & Coleti, S.: *Illyrici Sacri*, T. VII: Ecclesia Diokletiana, Antibarensis, Dyrrachiensis, et Sirmiensis cum earum suffraganeis, t. VII, Venetiis, MDCCCXVII.

Kazazi, Gj. N.: (Joanne Nicolovich Casasi) *Breve Compendio della Dottrina Cristiana (Tradotta in lingua Albanese per l'utilità, e istruzione dei Fanciulli die quella Nazione)*, Roma, MDCCXLIII, nella Stamperia della S. Congr. de Propaganda Fide.

Guzzetta, A.: *La parlata di Piana degli Albanesi*, Parte I – Fonologia, Palermo 1978.

Mandalà, M.: *Nicolò Chetta; Nel bicentenario (1803-2003)*, Palermo 2003.

– Luca Matranga, *E Mbsuame e krështerë (a cura di Matteo Mandalà)*, në serinë: "Albanica", nr. 21, Caltanissetta 2004.

– *La lettera inedita (1740) di Mons. Nicola Kazazi a P. Giorgio Guzzetta*, në: "βίβλος" 1994, 4.

Rodotà, P.: *Dell'origine, progresso, e stato presente del rito greco in Italia osservato dai greci, monaci basiliani, e albanesi*, Vol. III, Roma 1758.

Schauber, V. & Schindler, H. M.: *Bildlexikon der Heiligen, Seligen und Namenspatrone*, VI. Patloch, München 29. Juni 1999.

Schirò, G.: *Opere*, vol.VIII 189; 294-5.

Sciambra, M.: *Paolo Maria Parrino, scrittore siculo-albanese*, në: "Shejzat (Le plejade)" 11 [1967] (1-4) 134-156, 281-301, 393-434.

VJESHTA ME E NXEHTË E 500 VJETEVE TE FUNDIT

Muajt e shtatorit, tetorit dhe nëntorit kanë qenë më të ngrohtët e Europës këtë gjysmë shekullin e fundit. Këtë e tregojnë të dhënat e analizuara nga studiuesja e Universitetit të Bernës, Elena Xoplaki.

Të dhënat meteorologjike tregojnë se temperaturat e shtatorit dhe tetorit kanë qenë mesatarisht 11 gradë d.m.th. 1.8 gradë më të larta se mesatarja e përgjithshme e këtyre muajve. Nëntori ka qenë rreth 2.5 gradë më i nxehtë se mesatarja. Kështu del se kjo vjeshtë ka kapërcyer edhe ato më të nxehtat e së kaluarës si ajo e viteve 1772, 1938 dhe 2000 me rreth 1 gradë. Përveç këtyre të dhënave, Xoplaki kërkoi të studiojë edhe klimën e stinëve të kaluara në bazë të vëzhgimeve të kryera nga murgjit, mjekët dhe studiues të tjerë të atyre viteve. Nga kjo analizë del se vjeshta e fundit ka qenë ndër më të jashtëzakonshmet duke marrë parasysh edhe gabimet e matjeve në të kaluarën.

"Një vjeshtë e ngrohë në një zonë apo në një tjetër të Europës nuk do të kishte ndonjë problem të madh, – shpjegon një klimatolog tjetër, Juerg Luterbacher, – çështja qendron se ky fenomen i pazakontë shtrihet në gjithë kontinentin, nga Islanda në Greqi".

Tendenca e përgjithshme është: temperaturat vjeshtore në Europë janë ngritur me rreth 0.45 gradë çdo dhjetë vjet këto 30 vitet e fundit.

Ngrohja më e madhe është regjistruar në Ishujt Britanikë, Skandinavi dhe disa zona të Arktikut. Në të kundërt, zona të gjera të ShBA-së kanë pasur temperatura nën mesataren.

Dy ekspertët zvicerianë kërkuan të kuptojnë edhe ç'dimra do na presin në të ardhmen. Pas 30 vjeshtave të më të nxehta të arkivave të tyre, dhjetori dhe shkurti kanë qenë muajt më të nxehtë të mesatares europiane ndërsa janari muaji më i ftohtë.

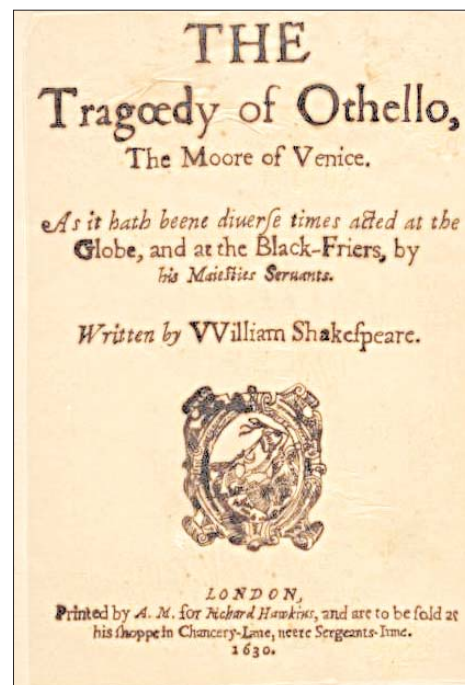
Nature

Titullin e tragjedisë shekspiriane *Othello, the Moor of Venice*, Noli e përktheu në vitin 1916 si “Arap i Venedikut”, duke i qëndruar besnik përfytyrimit popullor jo vetëm shqiptar, por krejt evropian të Mesjetës, që i mjegullonte disi dallimet midis arabëve (*mauri*) dhe negroidëve afrikanë (*aethiopes*). Vetë këta *Moors* (sp. *moros*, it. *morì*) – që gjetiu i kam gjetur të quajtur në shqipe si “maurë”¹ identifikoheshin kryesisht nga lëkura e tyre e zeshkët dhe nga prejardhja e tyre afrikane; sadoqë etnikisht kanë qenë gjithnjë më tepër arabë e berberë, sesa diçka tjetër; dhe Evropës i janë bërë të njohur në krye kur arabët e kishin kalifatin edhe në trojet e Spanjës së sotme. Fjala vetë mendohet se vjen në thelb nga greqishtja *mauros*, me kuptimin “shumë i errët, i zeshkët”; maurët e Mesjetës si banorë të brigjeve afrikane të Mesdheut dhe piratë të rreptë mund të kenë qenë kështu edhe një popullsi e përzier, arabo-berbere dhe zezake sub-sahariane. Nëse Shekspiri e kishte menduar *Othello*-n afrikan të zi apo maur berber, kjo nuk përcaktohet dot me siguri, edhe pse publiku gjithnjë ka anuar ta përfytyrojë personazhin si negroid, pse kjo i përshtatet më mirë jetësisht të tij të plotë në Venecia, ku një maur berber ase arab nuk do të ndihej përndryshe aq i huaj. Këtej edhe përkthimi i goditur i Nolit, i cili koincidon, ndër të tjera, edhe me dhënien e fjalës *moor* si *arap* në botimet e hershme të *Othello*-s në turqishte.

Në shqipen e sotme *arap*, së bashku me variantin dialektor *harap*, tingëllon pak e vjetëruar e folklorike, në një kohë që për brezat më të rinj mund të merret gabimisht edhe si një formë fonetike jostandard e fjalës tjetër *arab*, të leksikut të përgjithshëm. Mirëpo lidhja midis *arap* dhe *arab* duket kryesisht e natyrës etimologjike, meqë e para ka shenjuar rregullisht një person të racës së zezë, ose afrikan; ndërsa e dyta jo. Dihet edhe se *arap* e ka prejardhjen nga turqishtja dhe prej andej është përhapur në një numër gjuhësh, madje jo vetëm në Ballkan, dhe gjithnjë për të shenjuar zezakun². Arsyet për një rrëshqitje të tillë kuptimore kanë më tepër të bëjnë, nga njëra anë, me zakonet e përhapur shumë në trevat e Perandorisë Otomane për të pasur skllëvër zezakë dhe nga ana tjetër, me faktin që

këta skllëvër silleshin në trevat otomane prej tregtarësh arabë, çka i bënte njerëzit të supozonin njëfarë lidhjeje asociative midis Arabisë dhe racës së zezë. Arapi është jo vetëm fjalë e shqipes, por edhe personazh i njohur i përrallave dhe i mitologjisë popullore shqiptare dhe të vendeve të tjera ballkanike, duke përfshirë edhe Turqinë vetë. Sipas Robert Elsie, në këto përralla Arapi përshkruhet si lëkurëzi ose të paktën i zeshkët, dhe zakonisht i keq, edhe pse ndonjëherë bën mirë. Thuhet se Arapi nuk ka penis dhe se e ka lënë shpirtin në Çinamagin. Në përrallën e njohur “Arap Uzengjia”, Arapi e zhvesh lëkurën e zezë, për t’u zbuluar faqe botës si E Bukura e Dheut.³

Arap nuk është i vetmi emër etnik që ka përfunduar në personazh përrallash e mitesh shqiptare. Çabej, në një studim të hershëm, përmend ndër të tjera fjalën *Jelim*, që përdoret për të quajtur gjigantin në bregdetin e Jonit, e që e ka origjinën nga “helen”; fjalën *Xhudhi* që në Dukagjin përfytyrohet si qenie vigane e kohëve të para, e që lidhet drejtpërdrejtë me emrin e vjetër popullor (paraturk) të hebrenjve; fjalën *Gogë*, e cila fillimisht përdorej për të thirrur rumunët dhe arumunët, por tani shënon edhe disa gjigantë dhe demonë të besimit popullor. Një tjetër figurë intriguese e mitologjisë përrallore është *Katallani*, i ngjashëm me Polifemin homerik dhe i përfytyruar si farkëtar trupmadh e trashaman, me një sy në ballë, pa gjunjë e me këmbë të drejta si direk. Gustav Meyer-i, vëren Çabej, ka qenë i pari që e lidhi këtë figurë me kujtimin e një çete kalorësish gjakatarë nga Katalunja e Spanjës, të cilët i kish pajtuar si mercenarë

perandori bizantin Androniku II dhe që më pas u morën ca kohë me pirateri përgjatë brigjeve të Adriatikut⁴. Për të njëjtën arsye e sipas të njëjtit mekanizëm, Skënderbeu ka përfunduar si *Scannarebecco* në folklorin napolitan⁵, pas ekspeditave të tij, fitimtare por të përgjakshme, në ndihmë të mbretit Ferdinand I të Aragonës (ndoshta edhe nëpërmjet një rietimologjizimi, në bazë të afërisë fonetike me it. "scannare", ther).

Në një kuptim, shndërrimi që u bën psikologjia popullore këtyre kategorive reale në figura mitike e përallash do marrë si pasojë e një mekanizmi për të zgjidhur disi ankthin e përballjes me të panjohurën, duke e përvetësuar këtë të panjohur në trajta rrëfimi qetësues. Procesi ka diçka të përbashkët me të menduarit magjik (paralogjik) dhe ndeshet rëndom në rrëfimetarë popullore. Nga ana tjetër, në rastin e popujve të dokumentuar relativisht vonë, si shqiptarët, folklori shërben edhe si depozitë faktesh historike përndryshe të harruara, të cilat gjithnjë presin të zbulohen nëpërmjet interpretimit. Lidhja midis Arapit si qenie mitike dhe skllëvërve afrikanë nga Nili i Epërm (Egjipt, Abisini dhe Sudan) në familjet e bejlerëve dhe të myslimanëve të pasur shqiptarë nuk vendoset dot lehtë edhe pse ekzistenca e këtyre skllëvërve dhe emërtimi i tyre si "arapë" njihen mirë. Që Arapi në përralla ndonjëherë përshkruhet si pa penis, kjo ndoshta ka të bëjë me faktin, përsëri të mirënjohur, që këta skllëvër ndonjëherë tridheshin para se t'i livroheshin konsumatorit (tredhja gjithnjë u besohej të krishterëve ose çifutëve egjiptianë, sepse feja Islame ua ndalon besimtarëve ta kryejnë edhe pse e lejon përdorimin e skllëvërve të tredhur. Tredhja e tipit *sandali* e praktikuar nga tregtarët e eunukëve konsistonte në amputimin e plotë të organeve gjenitale me një goditje të vetme të brisikut, pas të cilit amputim futej me kujdes një pipëz e hollë prej kallaji ose plumbi në uretrën e viktimës, plaga kauterizohej me vaj të përvëlur dhe pacienti mbulohej me bajga të freskëta për t'u shëruar ose qetësuar⁶. Në raste të veçanta Arapi trupëzon reminishenca të periudhës paraosmane, si në vargjet e Fishtës "Kish' dalë një Harap prej detit/trim i zi e belaxhi..." (*Lahuta e*

Malsisë), të cilat njëfarësoj i referohen edhe *Bajlozit të zi* të këngës së Gjergj Elez Alisë, në Ciklin e Kreshnikëve, i cili njëlloj vjen prej detit për të plaçkitur trojet në brendësi. Të jetë fjala për një shembëllim të piratëve saraçenë që terrorizonin bregdetin arbëror gjatë shekujve kur Arbëria ishte pjesë e Perandorisë Bizantine?⁷ Apo për vasalët arabë të mbretit të Sicilisë Manfred Hohenstaufen, të cilët e ndihmuan këtë të fundit të ruante për ca kohë zotërimet e veta në Shqipëri prej Bizantit?

Edhe porti adriatikas i Ulqinit, jo larg arealit gjysmëmitik ku vepronte Gjergj Elez Alia, dëshmohej të ketë qenë objekt sulmesh nga piratët saraçenë që prej shekullit VIII, madje u mbajt edhe i pushtuar prej tyre për dy shekuj, para se t'u binte në duar sllavëve, venedikasve dhe në 1571 turqve otomanë. Deri në vitin 1878 qyteti mbeti një skelë e sigurt për piratët dhe vend i preferuar për zbarkimin dhe përpunimin e skllëvërve afrikanë, të cilët me kalimin e viteve filluan të martohen me shqiptarët vendas. Tregtia e skllëvërve vazhdoi edhe kur qyteti i kaloi Malit të Zi.⁸ Sipas studiuesit Alexander Lopashiç, një numër i konsiderueshëm i këtyre afrikanëve ose *arapëve*, vinin nga rajoni i Bagjirmisë afër Liqenit të Çadit dhe flisnin si arabisht ashtu edhe një dialekt të sudanishtes⁹. Ky

komunitet mulatësh myslimanë thuhet të ekzistojë në Ulqin edhe sot e kësaj dite. Dihet, nga ana tjetër, edhe se gjatë luftës otomano-veneciane të vitit 1686, trupat hanoveriane nën komandën e feldmarshallit Otho Königsmark që pushtuan për llogari të Venedikut fortesën otomane të Pylos-it në Morenë perëndimore gjetën atje një garnizon të përbërë kryesisht prej zezakësh, të cilët u dorëzuan pa luftë dhe u çuan pastaj në Aleksandri të Egjiptit. Pak javë më vonë, venedikasit iu kapën otomanëve edhe fortesën tjetër të Modonit përsëri në More, duke

siguruar ndër të tjera edhe 400 skllëvër zezakë si plaçkë lufte¹⁰. Kjo dëshmon më tej hipotezën për një prani sado të kufizuar lëkurëzinjsh afrikanë në brigjet perëndimore të Ballkanit. Edhe përfundimet skandaloze të studimit të shumëpërfolur të Arnaiz-Villena et al.¹¹

për lidhjet gjenetike specifike të grekëve të sotëm me popullsinë sub-sahariane (negroide) në Afrikë, ndoshta mund të shpjegoheshin me këtë infuzion të vonë ose mesjetar në kontingjentin e testuar prej tyre, të elementit zezak afrikan sjellë nga arabët dhe otomanët si skllëvër në portet greke të Egjeut, Mesdheut dhe Jonit, gjatë periudhës së sundimit otoman. Personalisht, dhe për aq sa mund të vlejë kjo dëshmi anekdotike, kam njohur shqiptarë myslimanë të bregdetit jugor të Shqipërisë (nga Borshi deri në Butrint) që, po të mos e dija se ishin prej andej e po të mos i dëgjoja të flisnin shqip, do t'i kisha menduar menjëherë si mulatë-afrikanë të zinj për nga tiparet fizike.

Në rrjedhë të historisë, shqiptarët janë takuar me

zezakët nga Afrika vetëm marginalisht, në periferi të perandorive dhe siç ndodh në raste të tilla, gjurmët e këtyre takimeve kanë përfunduar të transformuara thellë në folklor dhe në gjuhë. Trajtimi i figurës së Arapit në kujtesën kolektive të shqiptarëve dëshmon për një orvatje *in extremis* për ta zgjidhur disi problemin e jetërsimit, përballë një qenie të perceptuar njëkohësisht si njeri dhe si jonjeri. Nga ana tjetër, dëshmitë e shumta të pranisë së skllëvërve afrikanë në brigjet shqiptare të Ballkanit, ndonjëherë edhe në numër të madh, hapin një dritare të nevojshme në të kuptuarit e dinamikave demografike dhe etnike përgjatë vijës bregdetare banuar prej shqiptarëve, gjatë periudhës otomane.

Shënime

1. Në mos gabohem, në përkthimin shqip të romanit *Robinson Crusoe* prej Halit Selfos e Bujar Dokos, thuhet se heroi bie në duar të "maurëve".

2. *Arap* ishte edhe Ibrahim Petrovich Gannibal, stërgjyshi afrikan i Pushkinit sjellë në Rusi si skllav nga Pjetri i Madh dhe që pastaj bëri karrierë si major-gjeneral dhe guvernator i një province të perandorisë; të cilit poeti rus i kushtoi prozën e papërfunduar *Arap Petra Velikogo*.

3. Elsie, R., *A Dictionary of Albanian Religion, Mythology, and Folk Culture*, NY University Press, 2001, ff. 13-14

4. Çabej, E. "Disa figura të besimeve popullore shqiptare," *Gjurmime albanologjike*, Nr. 2/Prishtinë, 1972.

5. "La fiaba dell'orco" ose "Përralla e bubës" në versionet e veta të ndryshme. Ja teksti i një përshkrimi të bubës ("orco"), në një version të mbledhur në Campi Flegrei, afër Napolit: "Era chisso naimuozzo e strappone de fescina, aveva la capo cchiù grossa che na cocuzza d'Innia, la fronte vrogolosa, le ciglia jonte, l'uecchie strevellate, lo naso ammaccato co doje forge che parevano doi ch-aviche maestre; na vocca quanto no parmiento da la quale scevano doi sanne che l'arrivavano all'ossa pezzelle; lo pietto peluso, le braccia de trapanaturo, le gamme a bota de lamia e li piede chiatte comme a na papara. Nsomma, pareva no racecotena, no parasacco, no brutto pezzente e na mal'ombra spiccecata, c'averria fatto sorrejere n'Orlanno, **atterrire no Scannarebecco** e smajare no fauza pedata." Në këtë përrallë, buba përshkruhet aq i frikshëm e i llahtaritur, sa deri edhe "Skënderbeun do ta kishte tmerruar". Marrë nga http://www.quicampiflegrei.it/rubriche/campania_20.htm

6. Cituar sipas <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm>

7. Një fakt pak i përmendur në historitë e shqiptarëve gjatë mesjetës është roli i piraterisë në shpërndarjen e popullsisë në trojet e atëhershme. Në të vërtetë vija bregdetare e Adriatikut dhe e Jonit i ka vuajtur shumë sulmet e piratëve saraçenë sa kohë që kjo vijë kontrollohej pak a shumë nga bizantinët ose nga Venediku; katolikë, p.sh. të Urdhrit të Maltës, ose uskokë dalmatë, kur zonën e pushtuan otomanët. Piratët zakonisht sulmonin rrufeshëm qytetet bregdetare, për të bërë plaçkë e për të kapur skllëvër, të cilët i shinin pastaj gjetiu me fitime të mëdha. Kaq shkatërruese ishte pirateria për bregdetin arbëror dhe epirot të asaj kohe deri poshtë në Morë, sa efektet e saj i sheh edhe sot, në mënyrën si është i populluar ky bregdet, me pak qytete relativisht të mëdha e të fortifikuara, por fare pak fshatra. Himara mesjetare përfaqëson një shembull tipik të një komuniteti të lidhur ngushtë me detin, por njëkohësisht të detyruar të fortifikohet në majë të malit, për t'u mbrojtur nga sulmet e papritura të piratëve. Përndryshe, bregdeti shqiptar paraqitet sot me një numër qytetesh të vjetra si Vlora, Durrësi, Ulqini të ndara mes tyre nga plazhe, zona kënetore, pyje të degraduara e djerrina të pabanuara; megjithë përparësitë ekonomike të vetëkuptueshme që do të kishte një vendbanim afër detit.

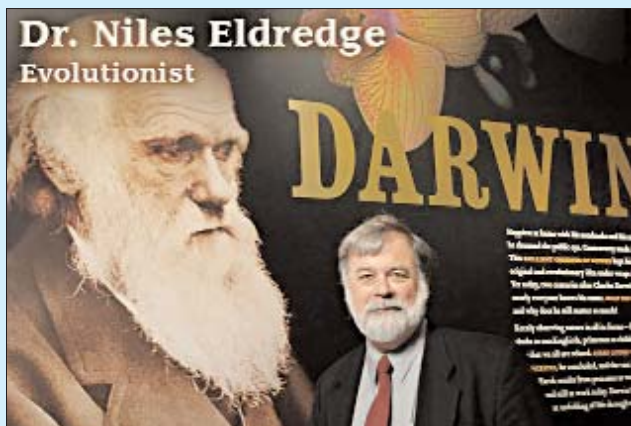
8. Norris, H.T., *Islam in the Balkans*, University of South Carolina Press, 1993, ff. 206.

9. Lopasic, A., "A Negro Community in Yugoslavia", *Man*, vol. LVIII, Nov.1958, f. 171, me literaturë.

10. Finlay George, *The History of Greece under Othoman and Venetian Domination*, 2005 Adamant Media Corporation, ff. 215-216.

11. Arnaiz-Villena et al., "HLA genes in Macedonians and the sub-Saharan origin of the Greeks", *Tissue Antigens*, 2001. Artikulli mund të lexohet në <http://www.makedonika.org/processpaid.asp-contentid=ti.2001.pdf>

NILES ELDREDGE: “TË SHPËTOJMË PLANETIN NGA KATASTROFA NJERËZORE”

Binomi njeri-mjedis në më të shumtën e rasteve nuk është konsideruar si një ndërveprim reciprok por jetohej si dy njësi të ndara ku njeriu do gjithmonë të kryesojë.

“Çdo vit zhduken 30 mijë specie të gjalla: më e shpejta në historinë e Tokës. Ne njerëzorët jemi më shkatërrues se kataklizma që shfarosi dinosaurët. E unë dua që njerëzit ta kuptojnë këtë gjë duke shpresuar që ta ndjejnë detyrën për të bërë diçka” – flet me vendosmëri paleontologu amerikan Niles Eldredge.

Publiku i gjerë e njeh sidomos për miqësinë e tij me Stephen Jay Gould, studiuesi i evolucionit që vdiq kohët e fundit, me të cilin ai përpunoi tridhjetë vjet më parë teorinë e ashtuquajtur e “ekuilibreve të pikëzuar”. Ky ishte një interpretim modern i darvinizmit që konsideron evolucionin jo një proces gradual por një alternim të periudhave të gjata qendrueshmërie të ndjekura nga faza ku faktorë të ndryshëm sidomos mjedisorë shkaktojnë zhdukjen e disa specieve dhe favorizojnë lindjen e specieve të reja. Por Eldredge është edhe krijuesi i Hall of Biodiversity, një ekspozitë e përhershme mbi shumëllojshmërinë e formave të jetës dhe rreziqeve që e kërcënojnë, në Muzeun Amerikan të Historisë Natyrore.

Profesor Eldredge, libri juaj i fundit kërkon të ndërtojë një dialog midis disiplinave të ndryshme...

Eshtë e domosdoshme nëse duam me të vërtetë të kuptojmë si ka evoluar jeta në planetin tonë: problemi qendron se universi dhe krijesat që e popullojnë rregullohen nga ligje më komplekse se sa ato që u pëlqejnë shumë shkencëtarëve.

Një përshkrim që të çon në mendje hipotezën e vjetër “Gaia”, të propozuar nga James Lovelock e Lynn Margulis, që e shihte tokën si një sistem i vetëm fiziologjik.

Nuk bashkëndaj një këndvështrim të tillë kaq radikal, por nëse përdorim termin Gaia për të kujtuar se të gjithë ekosistemet janë të ndërldhur midis tyre e që ne ndodhemi brenda një sistemi kompleks energjetik global ku bën pjesë edhe jeta, nuk mund të mos ta pranoj. Problemi është se sot asnjë studiues, sado i shkëlqyer të jetë, nuk mund të ndjekë personalisht progresin e gjithë disiplinave të ndryshme për të kryer këtë lloj sinteze.

Eshtë kjo një kritikë ndaj reduksionistëve si Richard Dawkins?

Të pohosh siç bën Dawkins se evolucioni i shërben vetëm gjeneve për të riprodhuar veten është sikur të thuash se projekti për ndërtimin e një automobili është më i rëndësishëm se vetë automobili. Po përfundoj së shkruari një ese të titulluar *Why people have sex, and other misteries* pikërisht për të kujtuar se nuk jemi në këtë botë vetëm për të bërë fëmijë, siç mendojnë Kisha dhe biologët evolucionistë, e që riprodhimi rregullohet edhe nga faktorë të tjerë. Pa marrë parasysh se disa specie, si ajo njerëzore p.sh., nuk bëjnë seks vetëm për qëllim riprodhues.

Ju keni braktisur studimet mbi fosilet për t'iu dedikuar problemeve me vështirësi më të gjerë si biodiversiteti apo eksplodimi demografik. Çfarë ju ka shtyrë?

Situata urgjente në të cilën jetojmë. Është tepër e rëndësishme të merren masa drastike, për të ndaluar zhdukjen e shumë specieve, gjë që mund të ketë pasoja shumë të rënda si nga pikëpamja mjedisore ashtu edhe nga ajo evolutive. Të zgjidhim problemet jetësore si mungesa e ujit të pijshëm, ndotja e lumenjve dhe oqeaneve që po shkatërrojnë rezerva të çmuara. E mbi të gjitha le të pyesim veten: sa banorë mund të mbijetojnë në këtë planet? 10 mijë vjet më parë, kur filloi zhvillimi i bujqësisë, toka ish e populluar nga gjashtë milionë njerëz, sot jemi gjashtë miliardë.

Kemi arritur kulmin?

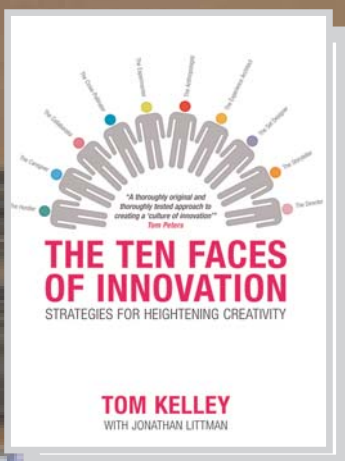
Është llogaritur se në tokë mund të mbijetojnë 13 miliardë njerëz. Natyrisht, varet se ç'kuptojmë me mbijetesë: nëse mendojmë për nivelin e jetesës së një amerikani të mesëm, edhe gjashtë miliardët aktuale janë tepër.

Megjithatë ka edhe sinjale pozitive: në disa vende, rritja e popullsisë ka ndaluar – dhe plakja e saj nxjerr probleme të reja. Edhe në vende si India lindjet po zvogëlohen falë përmirësimit të kushteve të jetesës dhe arsimimit sidomos të grave.

Po në Shtetet e Bashkuara?

Politika jonë mjedisore është shumë dritëshkurtër. Por nuk ke pse habitesh kur dihet që vendin e qeverisin shoqëritë e mëdha të naftës.

Këndi i librit

DHJETE FYTYRAT E INOVACIONIT

Autor: Tom Kelley

ISBN: 0385512074

Në ndërmarrje të ndryshme figura e avokatit të djallit është sot më aktive se kurrë: kushdo që merr këtë rol ndihet i autorizuar që të krijojë dyshime apo preokupime që çojnë në mbytjen e projekteve dhe ideve të reja origjinale duke evituar çdo përgjegjësi personale. E nuk ka gjë më të keqe për të dekurajuar krijimtarinë.

Gjatë viteve, IDEO, shoqëri projektimi që nxit përhapjen e mendimit inovator në ndërmarrje të ndryshme, ka përcaktuar dhjetë role që secili mund t'i interpretojë në organizime të çfarëdo lloji për të favorizuar lindjen dhe zhvillimin e ideve të reja, e në të njejtën kohë të neutralizojë ata që mbjellin dyshime.

Ndër ta është edhe antropologu, personazh që shkon në bazë për të vëzhguar se si klientët përdorin produkte të ndryshme dhe reagojnë ndaj tyre; prej këtej ai gjen ide për mundësi inovacioni. Më tej kemi pjalmuesin transversal që kombinon e krahason detaje të ndryshme, persona e teknologji për t'iu dhënë jetë ideve të reja që mund të stimulojnë zhvillimin. Kapercyesi i pengesave impenjohet menjëherë për të gjetur mënyrën për të mënjanuar apo kaluar problemet dhe sfidat gjithmonë të pranishme në çdo situatë...

I pasur me rrëfime që tregojnë se si ndërmarrje të çdo tipi – nga Kraft tek Procter&Gamble, nga Safeway tek Samsung – kanë përvetësuar mendimin e IDEO-s për të kthyer në dobi përvojën e klientëve të tyre. "Dhjetë fytyrat e inovacionit" është një udhëzues për të ushqyer e mbështetur kulturën e vazhdueshme të rinovimit.

Siguria si konstruksion shoqëror: pasiguria si kusht i domosdoshëm për sigurinë

Security as a social construction: insecurity as a necessary condition for security

1. Hyrje

Shumë ngjarje dhe përshkrime bashkëkohore krijojnë një përshtypje të përgjithshme të ankthit dhe të pasigurisë tek shumica e njerëzve. Pas Luftës së Ftohtë, rreziqet e sigurisë u paraqitën si kërcënime nga armiq të shumëllojshëm dhe paaftësia për t'i renditur sipas masës së rrezikshmërisë vazhdon të ushqejë këtë klimë kaosi dhe ankthi të gjithanshëm. Çështjet e sigurisë janë të pranishme kudo dhe kjo shihet edhe nga fryrja e masave të sigurisë. Por se çfarë kuptohet me 'siguri' është më pak e qartë, aq më tepër kur përkufizimi i sigurisë kushtëzohet nga motivet që kërkohen. Analizimi i logjikës dhe përbërësve të sigurisë është i domosdoshëm për të kuptuar se si (keq)përdoren përpjekjet për 'siguri'. Në dukje, klima e ankthit dhe e papërcaktueshmërisë vetëm gërryen legjitimitetin e shtetit apo të instancave të përgjegjshme 'për të vënë nën kontroll gjendjen', por në realitet, është pikërisht kjo gjendje pasigurie dhe ankthi që përbën burimin kryesor të legjitimitetit dhe të vetë ekzistencës së shtetit¹.

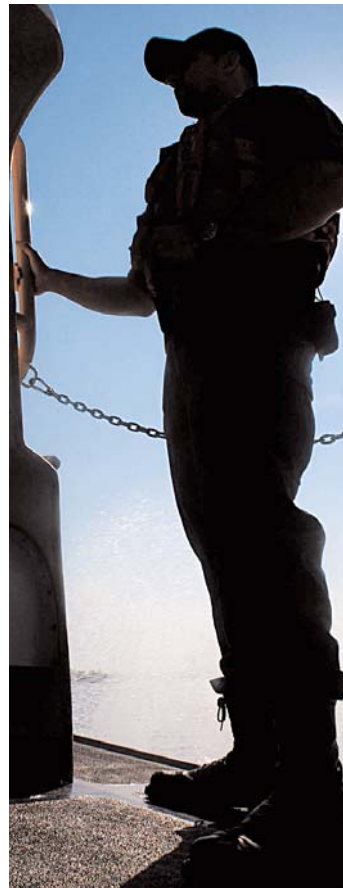
1.1. Një këndvështrim konstruktivist

Në mënyrë që të shtjellojmë çështjen e sigurisë, del i nevojshëm huazimi i një këndvështrimi teorik. Kjo teori nuk shërben vetëm si një model me hipoteza dhe premisa, por edhe si instrument thjeshtëzues që lejon përzgjedhjen e fakteve të dobishme dhe të rëndësishme për të kuptuar një çështje ndërkombëtare si siguria. Këndvështrimi konstruktivist nuk synon të mbrojë apo provojë vërtetësinë e premisave të saj, por shërben si një instrument i volitshëm për të vënë në pah natyrën e procesit shoqëror dhe politik të sigurisë, ndërkohë që teoritë e tjera mbi marrëdhëniet ndërkombëtare nuk i kushtojnë vëmendjen e duhur².

Faktorët ndikues mbi sjelljen e shteteve kanë dominuar gjatë debatin ndërmjet teorive kryesore si realizmi, liberalizmi dhe së fundmi konstruktivizmi. Debat bashkëkohor përqendrohet në ndikimin e strukturës (anarkisë) dhe proceseve (shoqërizimit ndërmjet ndërveprimit) në sjelljen e shteteve³. Edhe pse kanë dallime domethënëse, variantet e reja të dy teorive të para, neo-realizmit dhe neoliberalizmit, ky debat bazohet në

premisën e përbashkët të (meta)racionalizmit⁴. Për të dyja palët, shtetet janë aktorët kryesorë në sistemin ndërkombëtar të cilët veprojnë në mënyrë racionale për të përmbushur interesat kombëtare duke synuar sa më shumë fuqi dhe siguri, gjithmonë duke përkufizuar sigurinë në varësi të interesave të ngushta vetjake. Interesat dhe identitetet e aktorëve ndërveprues janë të dhëna (nga jashtë), të cilat mbeten të palëvizshme edhe nëse shtetet ndryshojnë sjelljen e tyre. Duke qenë se shtetet janë të dënuar të funksionojnë në një gjendje anarkie (*Hobbsiane*) atëherë ata janë të detyruar të veprojnë sipas interesave të tyre egoiste për të mbijetuar. Ky pohim thelbësor krijon një dinamikë konkurruese të dilemës së sigurisë⁵ dhe problemit të bashkëpunimit⁶. Sipas këtij botëkuptimi thellësisht pesimist fuqia, e matur kryesisht me kapacitetin ushtarak dhe përpjekjet për siguri, janë forcat kryesore në politikën botërore. Mësimi që mund të nxjerrim nga realistët është "Gjithsecili për vete, askush për të gjithë"; "Jeto në akth, dysho gjithçka" dhe "Bëhuni gati për më të keqen se dikur ka *mundësi* të ndodhë"⁷.

Konstruktivistët sjellin një kuptim krejtësisht të ndryshëm të politikës botërore dhe sfidojnë kështu shpjegimet e sipërpërmendura për përkufizim⁸. Përjasja e tyre epistemologjike përqendrohet në konstruksionin shoqëror të kuptimeve/dijes së përbashkët dhe mbrojnë një pohim ontologjik që thekson konstruksionin shoqëror të realitetit. Gjithashtu, theksojnë ndërlidhjen reflektive midis konstruksionit të dijes dhe konstruksionit të realitetit shoqëror⁹. Pohimi kryesor që kuptimi dhe si rrjedhojë dija, është konstruksion shoqëror, bazohet në parimin e dijes ndërsubjektive¹⁰. Faktorët ideore jo-materialë të realitetit, si kuptimet dhe dija e përbashkët, vlerat, normat, parapritjet, janë pjesë për-

bërëse e botës konkrete dhe janë të domosdoshme për të kuptuar dhe shpjeguar sjelljen e shteteve¹¹.

Njerëzit reagojnë kundrejt objekteve apo aktorëve të tjerë bazuar në kuptimin që këta objekte apo aktorë kanë për to. Qëndrimi i ndryshëm ndaj miqve dhe armiqve krijon dhe parapritje të ndryshme: armiq të përjetohen si të rrezikshëm ndërsa miqtë jo. E njëjta gjë vlen dhe për ndërveprimet midis shteteve. Fuqia amerikane përjetohet ndryshe nga Kanadaja sesa nga Kuba. Arsenali bërthamor britanik përjetohej ndryshe nga ai sovjetik.¹² Ky pohim fundos pretendimin realist se shtetet janë në garë për balancimin e fuqisë: shtetet balancojnë kundrejt rreziqeve (të krijuara). Potencialet bërthamore kanë ende te njëjtën rrezikshmëri por nuk ngjallin të njëjtin rrezik si gjatë kohës së Luftës së Ftohtë, çka dëshmon se struktura e ndërveprimit nuk është e dhënë por e ndryshueshme në varësi të veprimeve të aktorëve: “[...] *social structure exists, not in actor's heads, nor in material capabilities, but in practices. Social structure exists only in process. The Cold War was a structure of shared knowledge that governed great power relations for forty years, but once they stopped acting on this basis, it was “over”*” (Wendt, 1995, 74). Kapacitetet (ushtarake dhe ekonomike) të shteteve janë konkrete dhe vendimtare në përllogaritjet strategjike të tyre, por mënyra se si përdoren dhe bëjnë kuptim përcaktohet nga norma, ide, vlera dhe parapritje të përbashkëta, të cilat krijojnë koncepte të vetes dhe parapritje ndaj të tjerëve¹³.

Janë pikërisht kuptimet e përbashkëta ato që krijojnë strukturën në të cilën organizojmë veprimet tona. Si njësi ndërtuese të këtyre kuptimeve të përbashkëta aktorët përvetësojnë identitete të caktuara, në varësi të kapaciteteve përkatëse. Identitetet janë të nevojshme për të siguruar një shkallë minimale përcaktueshmërie dhe parashikueshmërie të aktorëve ndërveprues. Ato na bëjnë të ditur neve dhe të tjerëve se ‘kush jemi’ dhe na tregojnë se ‘kush janë’ të tjerët¹⁴. Identiteti përcakton rolin e aktorit dhe si rrjedhojë përbën bazën e interesave¹⁵. Identitetet dhe natyra e aktorëve janë të ndryshueshëm, si rrjedhojë interesat e më pas edhe sjellja që varet nga këto interesa.

Veprimet e aktorëve gjejnë kuptim vetëm nëpërmjet procesit të ndërveprimit me aktorët e tjerë. *Procesi* i ndërveprimit midis shteteve është thelbësor për faktin se përcakton veprimet e tyre dhe i vesh ato me kuptime të caktuara. Kjo gjendje është kryesisht një fenomen ndërsubjektiv, produkt i veprimeve dhe parapritjeve të ndërveprimit midis aktorëve. Rrjedhimisht, anarkia ka kuptim vetëm në sajë të kulturës, normave, institucio-

neve, procedurave dhe praktikave shoqërore që i japin kuptim kësaj gjendjeje¹⁶. Janë *proceset* dhe parapritjet apo idetë që kanë aktorët ndërveprues ndaj njeri-tjetrit që krijojnë anarkinë dhe ‘logjikën’ e saj¹⁷. Priorja natyraliste e realistëve që pretendojnë të njohin botën ‘sikur është në realitet’, e pandryshueshme, historikisht ciklike dhe ku sundon ligji i xhunglës, bëhet një përshkrim i saktë i sistemit ndërkombëtar *vetëm* nëse besohet si i tillë nga shtetet¹⁸.

Janë parapritjet që ushqejnë aktorët kundrejt njëri-tjetrit ato që krijojnë një klimë ku mund të sundojë mosbesimi dhe fryma armiqësore ose mirëbesimi dhe fryma paqësore. Gjendja e sotme e sistemit ndërkombëtar është një parashikim vetëkonfirmues¹⁹. Spekulum i se feja dhe ndasi të tjera të thella midis qytetërimeve do të përbejnë burimin dhe vijat e konflikteve të ardhshme ndërkombëtare – edhe pse bazohet në kritere tepër përgjithësuese dhe thjeshtëzuese të realitetit botëror²⁰ – do të bëhet i pashmangshëm *vetëm* nëse të gjithë njerëzit e marrin si të qenë dhe veprojnë sipas ‘logjikës’ së tij²¹.

Procesi diskursiv që krijon këto identitete dhe perceptime të ‘vetvetes’ dhe të ‘tjerëve’ janë thelbësore për vetë përkufizimin dhe përbërjen e sigurisë: *‘Processes of identity-formation under anarchy are concerned first and foremost with the preservation or “security” of the self. Concepts of security therefore differ in the extent to which and the manner in which the self is identified cognitively with the other’* (Wendt, 1992, 399).

2. Siguria dhe konstruksioni i ‘tjetrit’ (të rrezikshëm) si domosdoshmëri jetike

Përshkrimi dhe konstruksioni i realitetit është i lidhur në mënyrë të pandashme me pushtetin dhe politikën. Aftësia për të përcaktuar gjendjen dhe për të përkufizuar rreziqet që i kanosen sigurisë së shoqërisë është një shprehje fuqie. Përkufizimi i sigurisë nënkupton në rradhë të parë përcaktimin e kufijve ndërmjet ‘bashkësisë së vetes’ dhe ‘bashkësive të të tjerëve’. Një klasifikim i tillë tregon se ‘kush është kundra nesh’ por dhe ‘kush jemi ne’. Përkufizimi i konceptit të ‘sigurisë’ përbën në vetvete një rrezik, jo vetëm për zgjerimin e saj edhe në sferat më intime të jetës shoqërore gjë që rrezikon të prodhojë më tepër pasiguri²², por veçanërisht sepse është një koncept i ngarkuar ideologjikisht, çfarë e bën një koncept të diskutueshëm dhe që mund të marrë trajta nga më të ndryshmet. Prandaj dhe interpretimet e ‘sigurisë’ janë për përkufizim të ndryshme²³.

Kuptimi i sigurisë nënkupton një mënyrë të caktuar të

organizimit të marrëdhënieve shoqërore. Për Huysmans, mënyra kulturore se si trajtohet vdekja përbën bazën e sigurisë²⁴. Përpjekjet për siguri, janë përpjekje për mbijetesë²⁵. Kjo pikënisje është e vlefshme si për sigurinë ontologjike, që ka të bëjë me kaosin dhe rendin e përgjithshëm, ashtu dhe për sigurinë e përditshme, që ka të bëjë me marrëdhëniet miq/armiq. Në një gjendje natyrore ku sundon kaosi, njerëzit bashkohen në grupe për tu mbrojtur nga grupe të tjera. Aftësia për të klasifikuar dhe identifikuar rreziqet zbut disi ankthin e pasigurisë dhe të papërcaktueshmërisë kërcënuese. Pikërisht në procesin e identifikimit dhe përkufizimit të këtyre rreziqeve fshihen rreziqet e sigurisë që mund të shkaktojnë më tepër pasiguri.

Sipas Waeever²⁶, siguria mund të trajtohet si një shprehje diskursive, gjuhësore. Shprehja është njëkohësisht vetë shtjellimi i saj²⁷. Në thelb, siguria është një konstruksion shoqëror që merr një kuptim të caktuar vetëm brenda një konteksti shoqëror të caktuar. Krijohet dhe ndryshon në saje të diskursit që synon të riprodhojë struktura historike dhe subjekte brenda dhe ndërmjet shteteve. Është e qartë që politikëbërësit bazojnë përcaktimin e sigurisë mbi supozime të caktuara në mbrojtje të interesave jetike të tyre kundrejt armiqve dhe rreziqeve të mundshme, por këta të fundit nuk kanë ndonjë shtrirje 'objektive' të pavarur nga konstruksionet shoqërore.

Fakti që siguria është një konstruksion shoqëror, siç kritikohet me të drejtë²⁸ nuk do të thotë se nuk mund të gjenden kushte konkrete që ndihmojnë në krijimin e një interpretimi të caktuar të rreziqeve, armiqve apo që këto kushte nuk bëjnë pjesë në krijimin e supozimeve ku bazohet politika e sigurimit të një shteti të caktuar. Por siç është përmendur më lart, për një pjesë domethënëse, armiqtë 'krijojnë' njëri-tjetrin si rezultat i parapritjeve më armiqësore për njëri-tjetrin dhe marrëdhënia e tyre në këtë aspekt është ndërsujektive. Në varësi të brendësismit të këtyre parapritjeve ndërsujektive, rreziku i perceptuar kundrejt njëri-tjetrit përvetëson një karakter konkret²⁹. Rrjedhimisht, nëse njerëzit përcaktojnë situata të caktuara si konkrete, atëherë ato janë konkrete edhe në pasojë³⁰. Shembulli që sjell Lipschutz e ilustron shumë qartë këtë gjendje: *"Nuclear deterrence depended on lines on the ground and in the mind: To be secure, one had to believe that, were the Other to cross the line, both the self and the Other would cease to exist. The threat of nothingness secured the ontology of being, but at great political cost to those who pursued this formula. Since 1991, deterrence has ceased to wield*

its cognitive force, and the lines in the mind and on the ground have vanished [...]" (Lipschutz, 1998, x).

Rreziqet apo kërcënimet nuk mund të ekzistojnë nëse nuk përkufizohen. Klasifikimi i problemeve të caktuara në kategorinë e çështjeve të sigurisë shpie në "sigurizimin" e tyre (koncept i sjellë nga Shkolla e Kopenhagenit), që nënkupton justifikimin e masave të jashtëzakonshme për tu bërë ballë. Që një problem të shtrohet si çështje sigurie, që të 'sigurizohet', duhet që të paraqitet si një rrezik ekzistencial që justifikon një veprim të shpejtë, masa të jashtëzakonshme dhe duhet të pranohet si përsëkrim i qenë nga një shumicë domethënëse. Diskursi, praktika gjuhësore dhe jo gjuhësore krijojnë atë çfarë merret si siguri apo pasiguri. Rrjedhimisht, siguria nuk ka kuptim të palëvizshëm: siguria është gjithçka e cila paraqitet si e tillë.

Koncepti i "sigurizimit" ka një rëndësi themelore, sepse sfidon idenë e identiteteve të palëvizshme dhe thelbësore. Konsolidimi i 'vetes' dhe 'tjetrit' janë jetike në këtë proces. Mënyra e përcaktimit të sigurisë është thelbësore sepse zakonisht përcaktohet si siguri e 'vetes' kundrejt të 'tjerëve'. Qenia e një tjetri (të rrezikshëm) është kusht jetik për vetë krijimin e identitetit dhe legjitimitetin e një grupi shoqëror-politik. Nëse nuk ka një 'tjetër' të rrezikshëm dhe kërcënues, nuk ka burim për legjitimitetin e shtetit dhe as të bashkësisë shoqërore.

Sipas Dillon³¹, shoqëria jo vetëm që përballet me rrezikun, por është e ndërthurur me atë dhe përbën vetë kushtin e ekzistencës së saj. Thelbi i çështjes mbi sigurinë përbëhet nga domosdoshmëria e armiqve për të legjitimuar pushtetin dhe vetë ekzistencën kundrejt të 'tjerëve'. Campbell³², gjithashtu vë në pah domosdoshmërinë e tjetrit të rrezikshëm, për të krijuar dhe ruajtur vetë legjitimitetin e shtetit. Në analizën e politikës amerikane gjatë Luftës së Ftohtë, ai vë në pah se si perceptimet e rreziqeve dhe dallimet (kulturore) bashkërendohen në krijimin e një identiteti të caktuar. Ai parashton se si politika e jashtme ndërton identitetin e shtetit nëpërmjet interpretimit të rrezikut të kanosur nga të tjerët.

Frika dhe ankthi, jo vetëm që përzihen me krijimin e sigurisë dhe të vetvetes, por janë pjesë integrale e këtij projekti. Ndërlidhja midis identitetit, frikës dhe sigurisë është e pandashme. Campbell dëshmon gjithashtu domosdoshmërinë për një tjetër të rrezikshëm pas fundosjes së Bashkimit Sovjetik që shërbente si rrezik i përbashkët, kryesisht për demokracitë liberale. Regjimet diktatoriale 'jo-legjitime', terrorizmi, emigracioni

përmbushin këtë funksion pas Luftës së Ftohtë. Mutimer³³ gjithashtu, thekson rëndësinë e rolit të identitetit dhe të dallimeve (kulturore) dhe si këto dallime shndërrohen në tjetër të rrezikshëm si një domosdoshmëri jetike politike³⁴. Për SHBA-në, zhdukja e Bashkimit Sovjetik si rrezik lehtësisht i identifikueshëm, krijoi një problem thelbësor për përcaktimin dhe legjitimitimin e rolit të saj ndërkombëtar. Ndër të tjera, mungesa e një 'tjetri' të rrezikshëm dhe kërcënues do ta bënte të pamundur (për Pentagonin) justifikimin e vazhdimësisë së shpenzimeve ushtarake (në rritje).

Kategoria e rreziqeve të reja përmbush një funksion ekzistencial të tjetrit të rrezikshëm që justifikon marrjen e masave të jashtëzakonshme, deri në përdorimin e dhunës ushtarake në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare. Me ardhjen në pushtet në vitin 2000 të klanit neo-konservator, të kryesuar nga Rumsfeld dhe Cheney³⁵, evidentimi i rreziqeve ishte jetik për justifikimin e përdorimit të fuqisë amerikane për të vënë në jetë projektin e tyre revolucionar për përhapjen e demokracisë liberale, veçanërisht në Lindjen e Mesme, për të siguruar mirëqenien dhe sigurinë e Shteteve të Bashkuara të Amerikës. Me gjithë arritjet simbolike, në mënyrë të përgjithshme përpjekjet për t'u bërë ballë këtyre rreziqeve të paraqitura duke justifikuar 'masa të jashtëzakonshme', kanë çuar në cungimin, në rradhë të parë, të të drejtave kushtetuese të qytetarëve amerikanë dhe kanë përkeqësuar gjendjen në botë, sidomos në Irak. Mënyra e tyre e politikëbërjes, ka përçarë aleatët e natyrshëm, ka marginalizuar shumicën dërrmuese të moderuar duke iu dhuruar legjitimitet forcave pafundësisht regresive dhe ekstremiste në Irak dhe gjetkë që për përkufizim janë në kundërshtim me interesat amerikane dhe vlerat e demokracisë liberale³⁶. Pasojat rrënuese të kësaj politike tashmë nuk mund të mohohen as nga mbrojtësi i zjarrtë i projektit të neo-konservatorëve Fukuyama³⁷.

E njëjta logjikë e "tjetrit" ka ngërthyer edhe veprimtarinë e NATO-s, që pas shkatërrimit të Bashkimit Sovjetik humbi arsyen e ekzistencës së saj dhe që tani përpiket të përshtatet dhe të ripërkufizojë 'veten' duke ndërtuar të 'tjerë' të rinj, për të legjitimuar ekzistencën e saj³⁸. Emigrantët shërbejnë gjithashtu si tjetri i shoqërive perëndimore dhe i vendeve të tjera të 'qendrës'³⁹. Edhe pse janë një rrezik i brendshëm, ata përjashtohen nëpërmjet anëtarësimit në shoqëritë përkatese duke i paraqitur si armiqësorë dhe të rrezikshëm. "Sigurizimi" i emigracionit shtyhet nga përpjekjet për të mbrojtur identitetin dhe mirëqenien shoqërore. Nën

ndikimin e mitit politik të homogjenitetit të perëndimit, i propaganduar sidomos nga retorika e forcave të djathta dhe populiste, emigrantët dhe dallimet kulturore paraqiten si rrezik për stabilitetin e shoqërisë. Retorika, diskursi politik dhe media, që me ndonjë përjashtim të rrallë, mund të përshkruhet si industria e prodhimit dhe përpunimit të realitetit, përforcojnë këtë paraqitje të këtij 'tjetri' të rrezikshëm dhe ushqejnë ndjenja të ankthit të përgjithshëm tek shumica e njerëzve.

Përderisa 'siguria' nuk përshkruan marrëdhëniet shoqërore por i shndërron ato në marrëdhënie sigurie, pyetja atëherë nuk shtrohet nëse marrim një pamje të saktë apo të rreme të marrëdhënieve shoqërore. Pyetja është se si fenomeni i sigurisë rregullon këto marrëdhënie dhe cilat janë pasojat e fenomenit të 'sigurizimit'. Huysmans e përshkruan këtë gjendje si paradoksin e sigurisë, ku pasiguria është kusht i domosdoshëm për sigurinë: *'[...] our political identity rely on the threatening force of the other; nevertheless security policy aims ideally at eliminating this threat; if the threat were really eliminated, the political identity would be damaged and, depending on how strongly it relies on the threat, it may very well collapse'* (Huysmans, 1998, 239).

Në vend të përfundimeve mund të thuhet se ekzistenca e pasigurisë, një shkallë papërcaktueshmërie dhe ankthi, është domosdoshmëri politike për përvetësimin e legjitimitetit të bashkësive shoqërore dhe vetë shtetit. Procesi i konstruksionit të sigurisë dhe domosdoshmëria për një tjetër të rrezikshëm turbullon atë që është realisht e rrezikshme e duhet të luftohet dhe çfarë paraqitet si e tillë por, që në të shumtën e rasteve nuk përputhet me realitetin; ose veprimi ndaj tyre është jashtë proporcioneve.

Siguria ka një natyrë më tepër psikologjike sesa konkrete; ka të bëjë me ndjenjën sesa të qenit të sigurt. Edhe në kushte normale, të gjithë njerëzit janë të zhveshur nga ndikimet indoktrinuese që shtrembërojnë kuptimin e realitetit. Kur fushata e keqinformimit bëhet qëllim në vetvete, atëhere bëhet fjalë për trushpëlarje të njerëzve, saqë botëkuptimi i tyre merr trajtat më mramendëse të paarsyetimit të cilat lenë shteg për krijimin e paranojës dhe ankthit⁴⁰. E njëjta logjikë shpjegon mënyrën se si ushqehet ndjenja e frikës që i bën njerëzit të ndihen të pasigurtë edhe për një rrezik që nuk ekziston.

Në kundërshtim me ndjenjën e pasigurisë së përgjithshme globale, studimet e shumta tregojnë se prirjet vazhdojnë të jenë pozitive. Ka më pak luftëra dhe rrezik për luftëra në të ardhmen. Ka më pak diskriminim dhe dhunë etnike. Shtetet demokratike sa vijnë dhe

shtohen⁴¹. Rreziku ndaj terrorizmit apo sulmeve terroriste (bërthamore) është në shkallën më të ulët ndonjëherë, por ngaqë është e pamundur të hidhet poshtë, mundësia e një sulmi të tillë shërben si një lubrifikant i fuqishëm për politikën e 'masave të jashtëzakonshme'. Që *mundësia* nuk mund të nënkuptojë probabilitet është e qartë. Që rreziku nga terrorizmi nuk duhet të nënvlerësohet është e vetëkuptueshme, por që duhet trajtuar si rrezik edhe kur nuk mbështetet nga faktet, është e kuptueshme. Kuptimi qëndron se *mundësia* për një sulm të mundshëm krijon legjitimitet për 'luftën ndaj terrorit' dhe mund të përdoret si një strategji pjellore për ripërtëritjen e pasigurisë dhe ankthit mbarëbotëror dhe nevojën për të marrë 'masat e jashtëzakonshme'⁴². Në kundërshtim me përshkrimin e rreziqeve që ndjellin përqendrimin e vëmendjes së shumicës, rreziqet më jetike që kërcënojnë shumicën dërrmuese të njerëzve anembanë botës janë shumë herë më urgjente dhe të ndryshme nga ato për të cilat krijohet përshtypja. Viktimat e shkaktuara nga luftërat apo aktet terroriste

janë të papërfillshme përballë shumicës dërrmuese të viktimave që shkaktohen nga dhuna e qëndrueshme strukturore dhe keq-qeverisja. Vetëm nga uria vdesin çdo ditë 100.000 njerëz dhe 852.000.000 janë të uritur. Më shumë se 6 milionë fëmijë në vit nuk arrijnë moshën pesëvjeçare nga mungesa e ushqimit të bollshëm⁴³. Pa përmendur këtu pasojat katastrofike të asimetrive dhe pabarazive globale në rritje, të padrejtësive strukturore, të shkatërrimit të mjedisit, sfida këto, që rrezikojnë vetë ekzistencën e jetës në tokë. Siguria dhe mirëqenia shoqërore janë dy anë të së njëjtës medalje.

Dyfish vrasës është përqendrimi i vëmendjes dhe shpenzimi i energjive në simptomat dhe jo në shkaqet nga burojnë rreziqet që kinse luftohen dhe që pikëllojnë ndërgjegjen e shumicës së njerëzve për domosdoshmërinë e kësaj lufte. Proporcionaliteti, si në interpretimin dhe përzgjedhjen e rreziqeve ashtu dhe në trajtimin e tyre është vendimtar për uljen e pasojave të 'sigurizimit' dhe të mënjanimi të pasojave të sfidave jetike për të gjithë njerëzit.

Shënime

1. Kuptimi i legjitimitetit është tepër i kontestueshëm dhe merr trajta dhe përmbajtje të shumanshme sa analizimi i saj, qoftë dhe sipërfaqësor, është larg qëllimit të këtij punimi. Këtu, legjitimiteti ka të bëjë me krijimin dhe brendësimin e bindjes tek njerëzit për nevojën dhe dobinë e qenies së shtetit. Për një trajtim të zgjeruar shih: Tarifa, Fatos (1997) "The Quest for Legitimacy and the Withering Away of Utopia". *Social Forces*. Vol. 76, No. 2, p. 437-473. Gjithashtu: Hurd, Ian (1999) "Legitimacy and Authority in International Politics". *International Organization*. Vol. 53, No. 2, p. 379-408; Mulligan, Shane P. (2005) "The Uses of Legitimacy in International Relations". *Millennium: Journal of International Studies*. Vol. 34, No. 2, p. 349-375.

2. Edhe pse është e vetëkuptueshme, ka vend të ritheksohet se kjo përzgjedhje thjeshtëzuese detyrimisht bazohet mbi kritere që mund të shihen edhe si arbitrare, prandaj është e udhës të bëhet e qartë qysh në fillim se një këndvështrim i tillë, nuk përbën veçse një interpretim të ndryshëm të së njëjtës gjë. Teoritë e marrëdhënies ndërkombëtare janë të nevojshme, por s'ka arsye pse të mbivlerësohen kur, vetëm për të përmendur një nga dështimet e tyre të radhës, nuk ishin të afta të parashikonin as fundosjen e Bashkimit Sovjetik dhe fundin e Luftës së Ftohtë, ngjarje ekzistenciale për rendin ndërkombëtar. Aftësia e kufizuar shpjeguese e teorieve tradicionale hapi një dritare mundësie për konsolidimin e rrymës së re konstruktiviste, që ka shumë degëzime dhe që nuk mund të ceken në këtë trajtim.

3. Për më tepër shih: Wendt, Alexander (1992) "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics". *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 391-425.

4. Për një përshkrim të mirë shih: Nye, Joseph (1988) 'Neorealism and Neoliberalism'. *World Politics*. Vol. 40, No. 2, p. 235-251. Për një analizë kritike të neorealizmit (përballë teorisë së sistemit botëror) shih: Wendt, Alexander (1987) "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory". *International Organization*. Vol. 41, No. 3, p. 335-370.

5. Dilema e sigurisë është produkt i pasigurisë dhe papërcaktueshmërisë të përjetuar si të vërtetë. Sipas Wendt, dilema e sigurisë është "... a social structure composed of intersubjective understandings in which states are so distrustful that they make worst-case assumptions about

each others' intentions, and as result define their interests in self-help terms' (Wendt, 1995, 73). Në mungesë të informacionit të ndërsjellë ku sundon klima e mosbesimit dhe ankthit për qëllimet e shteteve përkatëse, një shtet që armatoset kërcënon shtetet e tjera dhe rrezikon një konflikt, si dhe çdo shtet që nuk armatoset, bëhet pre e shteteve që janë të armatosur dhe rrezikon gjithashtu një konflikt. Në një gjendje të tillë papërcaktueshmërie dhe mosbesimi, si armatosja ashtu dhe mos armatosja rrisin probabilitetin për konflikt.

6. Për më tepër shih: Wendt, Alexander (1994) "Collective identity formation and the international state". *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, 384-396.

7. Për një apologji shih: Legro, Jeffrey W. & Moravcsik, Andrew (1999) 'Is Anybody Still a Realist?'. *International Security*, Vol. 24, No. 2, p. 5-55.

8. 'Constructivism is a structural theory of the international system that makes the following core claims: (1) states are the principal units of analysis for international political theory; (2) the key structure in the states system are intersubjective, rather than material; and (3) state identities and interests are in important part constructed by these social structures, rather than given exogenously to the system by human nature or domestic politics' (Wendt, 1994, 385).

9. Për më tepër shih: Weiner, Antje (2003) "Constructivism: The Limits of Bridging Gaps". *Journal of International Relations And Development*. Vol. 6, No. 3, p. 252-275. Ose: http://www.ciaonet.org/olj/jird/jird_sep03_wia01.pdf; Guzzini, Stefano (2005) "The Concept of Power: a Constructivist Analysis". *Millennium: Journal of International Studies*. Vol. 33, No. 3, p. 495-521.

10. Ky pohim nënkupton se mundësia e aktorëve për të dhënë kuptimin e 'saktë' të fakteve apo dukurive shoqërore varet nga aftësia apo kapacitetet e tyre për të ndarë një sistem kuptimesh të përbashkëta brenda një grupi të caktuar. Këto kapacitete pohojnë rolin e kontekstit të strukturës brenda të cilave krijohen identitetet, interesat dhe perceptimet. Rrjedhimisht 'gjërat' në vetvete s'kanë asnjë kuptim; bota materiale nuk mbart kuptim, por njerëzit ndërtojnë kuptimin e gjërave dhe të botës. Vetëveprimet që shihen si domethënëse në ndërveprimet shoqërore nuk mund të kuptohen pa kuptimin që ju jepet nga vetë njerëzit.

11. Për një kritikë shih: Desch, Michael C. (1998) "Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies". *International*

Security. Vol. 23, No. 1, p. 141-170.

12. Për më tepër shih: Wendt, Alexander (1995) "Constructing International Politics". *International Security*, Vol. 20, No. 1, p. 71-81.

13. Për më tepër shih: Wendt, Alexander (1992) "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics". *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 391-425.

14. Për më tepër shih: Hopf, Ted (1998) "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". *International Security*, Vol. 23, No. 1, p. 171-200.

15. Për shembull, identiteti i shteteve anëtarëve të NATO-s është i volitshëm për të mundësuar qenien e një organizate të tillë. Identiteti i pafavorshëm përjashton të njëjtën mundësi në Azi. Shpjegimet (neo)realiste si një aleance kundra rrezeve të përbashkëta janë të pamjaftueshme. Gjithashtu perceptimi i identitetit të përbashkët ndikoi pozitivisht në ndërhyrjen e NATO-s në Kosovë, dhe nuk ndihmoi të merren të tilla veprime për të ndaluar gjenocidin në Ruandë. Për më tepër shih: Hemmer, Christopher & Katzenstein Peter J. (2002) "Why Is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism". *International Organization*, Vol. 56, No. 3, p. 575-607.

16. "[...] self-help and power politics do not follow either logically or causally from anarchy and that if today we find ourselves in a self-help world, this is due to process, not structure. There is no "logic" of anarchy apart from the practices that create and instantiate one structure of identities and interests rather than another; structure has no existence or causal power apart from process. Self-help and power politics are institutions, not essential features of anarchy. *Anarchy is what states make of it* (Wendt, 1992, 394-395).

17. Për një kritikë shih: Copeland, Dale C. (2000) "The Constructivist Challenge to Structural Realism". *International Security*, Vol. 25, No. 2, p. 187-212.

18. Për një përshkrim të agresiv realist shih: Mearsheimer, John J. (1994-1995) "The False Promise of International Institutions". *International Security*, Vol. 19, No. 3, p. 5-49. Për kritika të argumentuara shih: Wendt, Alexander (1995) "Constructing International Politics". *International Security*, Vol. 20, No. 1, p. 71-81; Ruggie, John Gerard (1995) 'The False Premise of Realism'. *International Security*, Vol. 20, No. 3, p. 62-70; Kupchan, Charles A. & Kupchan, Clifford A. (1995) 'The Promise of Collective Security'. *International Security*, Vol. 20, No. 1, p. 52-61.

19. Parashikimi vetëkonfirmues, *Self-fulfilling prophecy*, është një nga përshkrimet e sociologut dhe ekonomistit amerikan Robert K. Merton, si një përcaktim apo gjykim fillestar i stisur i një gjendjeje të caktuar e cila shkakton përjetimin e një sjelljeje të re që shndërron konceptin fillestar të rremë të bëhet i vërtetë.

20. Për më tepër shih: Huntington, Samuel P. (1993) "The Clash of Civilizations?". *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, p. 22-50.

21. Guzzini, Stefano (2005) "The Concept of Power: a Constructivist Analysis". *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 33, No. 3, p. 495-521.

22. Për më tepër shih: Barry Buzan (1991) *People, States and Fear*. An agenda for international security studies in the post-cold war era. New York, Harvester Wheatsheal, 2nd ed., 393 p.

23. Buzan (1991, 16-17) citon dymbëdhjetë përkufizime të sigurisë, për të dalë më pas me një të tijnë si: 'In the case of security, the discussion is about the pursuit of freedom from threat. When this discussion is in the context of the international system, security is about the ability of states and societies to maintain their independent identity and their functional integrity' (Buzan, 1991, 18). Por se çfarë përbën një 'rrezik', nga kush kanoset ky rrezik, për çfarë vlerash, real apo i perceptuar, mbetet ende për tu përcaktuar.

24. Për më tepër shih: Huysmans, Jef (1998) 'Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier', *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 2, p. 226-255.

25. Në një mënyrë të ngjashme e përshkruan dhe Buzan: 'In seeking security, state and society are sometimes in harmony with each other times opposed. Its bottom line is about survival, but it also reasonably includes a substantial range of concerns about the conditions of exis-

tence' (Buzan, 1991, 19).

26. Për më tepër shih: Wæver, Ole "Securitization and Desecuritization". In: Lipschutz, Ronnie D. (ed.) (1998) *On Security*. New York, Columbia University Press, <http://www.ciaonet.org/frame/wpsfrm.html>

27. Përshkrimi i 'sigurisë' si një shprehje gjuhësore ka të bëjë me identifikimin, nëpërmjet diskursit, të kushteve lejuese të cilat bëjnë të mundur justifikimin e masave të caktuara për të mbrojtur sigurinë (e shtetit) kundrejt një rreziku që paraqitet si i qenë: 'What then is security? With the help of language theory, we can regard "security" as a *speech act*. In this usage, security is not of interest as a sign that refers to something more real; the utterance *itself* is the act. By saying it, something is done (as in betting, giving a promise, naming a ship). By uttering "security," a state-representative moves a particular development into a specific area, and thereby claims a special right to use whatever means are necessary to block it' (Wæver, 1998).

28. Për një kritikë shih: Balzacq, Thierry (2003-2004) 'Qu'est-ce que la sécurité nationale?'. *La revue internationale et stratégique*, No. 52, 17 p.

29. Lipschutz, Ronnie D. "Negotiating the Boundaries of Difference and Security at Millennium's End". In: Lipschutz, Ronnie D. (ed.) (1998) *On Security*. New York, Columbia University Press, <http://www.ciaonet.org/frame/wpsfrm.html>

30. Shprehje e huazuar nga teorema klasike e William I. Thomas.

31. Për më tepër shih: Dillon, Michael (1996) *The Politics of Security: Towards a Philosophy of Continental Thought*. London, Routledge, 252 p.

32. Për më tepër shih: Campbell, David (1998) *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 312 p.

33. Për më tepër shih: Mutimer, David (2000) *The Weapons State: Proliferation and the Framing of Security*. London, Lynne Rienner Publishers, 221 p.

34. The definition of difference is a requirement built into the logic of identity, and the construction of otherness is a temptation that readily insinuates itself into that logic – and more than a temptation: a temptation because it is constantly at work and because there may be political ways to fend it off or to reduce its power; more than a temptations because it typically moves below the thresholds of conscious reflection and because every attempt to come to terms with it encounters stubborn obstacles built into the logic of identity and the structural imperatives of social organization' (Mutimer, 2000, 81).

35. Për më tepër shih: Mann, James (2004) *Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet*. New York, Viking, 448 p.

36. Për më tepër shih: Nye, Joseph S (2006) 'Round by Round: Winners and Losers in the Post-9/11 Era'. *The Daily Star* (September 6).

37. Për më tepër shih: Fukuyama, Francis (2006) 'After Neoconservatism'. *New York Times* (February 19).

38. Behnke, Andreas (2000) 'Inscriptions of Imperial Order: NATO's Mediterranean Initiative'. *The International Journal of Peace Studies*, Vol. 5, No. 1 ; http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol5_1/behnke.htm

39. Për më tepër shih: Huysmans, Jef (2000) 'The European Union and the Securitization of Migration'. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, No. 5, p. 751-777.

40. Për më tepër shih: Taylor, Kathleen (2004) *Brainwashing. The science of thought control*. Calerendon, Oxford, University Press, 324 p.

41. Për më shumë detaje shih: Marshall, Monty G. & Gurr, Ted Robert (2005) "Peace and conflict 2005: a global survey of armed conflicts, self-determination movements, and democracy". Center for International Development & Conflict Management, 93 p.; <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/PC05print.pdf>. Për më tepër shih: Mack, Andrew (ed.) (2005) "Human Security Report 2005. War and Peace in the 21 Century". Oxford, University Press, 166 p.; <http://www.humansecurityreport.info/content/view/28/63>

42. Për më tepër shih: Arkin, William M. (2006) "The continuing misuses of fear". *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 62, No. 5, p. 42-45. Gjithashtu: http://www.thebulletin.org/article.php?art_ofn=so06arkin

43. Note by the Secretary-General transmitting the interim report of the Special Rapporteur on the right to food, 1 September 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/486/28/PDF/N0648628.pdf?OpenElement>

Përmbledhje

Reformat ekonomike të tranzicionit nga një ekonomi e kontrolluar nga shteti në një ekonomi tregu në Shqipëri sollën në një liberalizim të përgjithshëm të çmimeve, të tregtisë së jashtme dhe tregtimit të brendshëm. Megjithatë këto ndryshime kanë qenë pozitive për shumë sektorë të ekonomisë, sektori i prodhimit të bimëve mjekësore u ndikua negativisht nga tranzicioni. Mbledhja pa kriter e materialit bimor, braktisja e tokës bujqësore, ndryshimet në sistemin e shpërndarjes, problemet e pronësisë së tokës dhe mbikullotja po çojnë drejt pakësimit të mëtejshëm të burimeve të bimëve mjekësore.

Me anë të këtij studimi, autorët identifikojnë faktorët kryesorë që kanë shkaktuar këto probleme. Duke analizuar nga afër anketimet e vjelësve, del në pah se ata vlerësojnë rëndësinë shoqërore dhe ekonomike të bimëve mjekësore për ekonominë rurale dhe ofrojnë rekomandime për mbarështimin e tyre në mënyrë të qëndrueshme.

Bimët mjekësore të Shqipërisë

Bimët mjekësore (përfshirë bimët eterovajore dhe disa aromatike) kanë qenë dhe janë një burim i rëndësishëm eksporti për Shqipërinë. Ato përdoren gjerësisht edhe nga konsumatorët vendas. Kulmi i nivelit të prodhimit të bimëve mjekësore u arrit në vitet 1980 kur rreth 100.000 njerëz ishin përfshirë në këtë sektor duke punuar si mbledhës privatë ose punëtorë në ndërmarrjet e grumbullim-përpunimit, ndërmarrjet pyjore dhe fabrikat përpunuese. Para rënies së regjimit komunist, në fillim të viteve 1990, prodhimi, përpunimi dhe tregtimi i bimëve mjekësore ishte i organizuar në një rrjet të kontrolluar nga shteti. Për të siguruar cilësinë e prod-

himit dhe për të plotësuar standartet e tregjeve perëndimore, ekzistonte një sistem efektiv kontrolli i standarteve i drejtuar nga një personel i kualifikuar. Prodhimet përfundimtare eksportoreshin nëpërmjet Agroeksportit (më vonë Alimpeks) e cila ishte një ndërmarrje e tregtisë së jashtme që merrej me eksportin e prodhimeve bujqësore.

Në fillim të viteve 1990, Shqipëria, së bashku me vende të tjera të Europës Lindore, përjetoi trazira të mëdha politike, të cilat çuan në rrëzimin e qeverisë komuniste më 1991. Gjatë muajve kaotikë që pasuan ndryshimin nga komunizmi në demokraci, situata e pyjeve u keqësua shumë. Prerja e drurëve dhe mbledhja e bimëve mjekësore e eterovajore u kryen pa kriter dhe pa kontroll, sidomos përreth zonave të banuara. Heqja e kontrollit mbi numrin e bagëtive solli një rritje të shpejtë të sasisë së tyre dhe të kullotjes në pyjet shtetërorë. Efekti i kombinuar i shfrytëzimeve dhe kullotjes abuzive ka bërë që sipërfaqe të konsiderueshme të vendit të jenë në një gjendje shumë të degraduar. Gjatë viteve 1991 e 1994, rreth 12.000 ha (*World Bank, 1996a*) u zhveshën tërësisht si pasojë e prerjeve pa asnjë kriter silvikultural.

Reformat ekonomike të tranzicionit sollën liberalizimin e çmimeve, heqjen e monopolit shtetëror të tregtisë së jashtme dhe zhvillimin e tregtimit të brendshëm, duke bërë që Shqipëria të hapej me botën e jashtme më shumë sesa vendet e tjera në tranzicion (*World Bank, 1996b*). Këto ndryshime qenë pozitive për disa sektorë të ekonomisë, por patën pasoja negative për sektorin e pyjeve dhe sidomos për sektorin e bimëve mjekësore. Sistemi i grumbullimit i periudhës socialiste u shkatërrua gati plotësisht. Eksporti i bimëve mjekësore u ndërpre disa herë kur anijet u mbushën me refugjatë që shkonin në Itali. Si pasojë e luftrave në ish-Jugosllavi, ndërprerje të tjera u shkaktuan nga mbyllja e linjës hekurudhore për në Austri dhe Gjermani, vendet

kryesore importuese të bimëve mjekësore shqiptare.

Pamundësia e qeverisë për të kontrolluar vjeljen e bimëve mjekësore solli pakësimin e shpejtë të këtyre burimeve. Qysh nga minimumi i arritur më 1992, ky sektor ka filluar të ripërtërihet ngadalë duke arritur tek gjysma e prodhimit të viteve 1980. Gjatë periudhës së tranzicionit që pasoi shembjen e regjimit komunist, ndërmarrjet shtetërore që merreshin me grumbullimin dhe përpunimin e bimëve mjekësore u privatizuan. Disa prej tyre arritën të mbijetojnë, por shumë të tjera falimentuan si pasojë e rënies ekonomike të vitit 1997. Ndryshimet drejt ekonomisë së tregut sollën ndryshime edhe në sektorin e pyjeve dhe kullotave sidomos në pronësinë e tokës si rezultat i lindjes së formave të tjera të administrimit si përdorimi komunal dhe pronësia private. Megjithatë, ulja e kontrollit nga ana e qeverisë ka sjellë gjithashtu ndryshime të padëshirueshme si prerjet ilegale në pyje, mbikullotje dhe zjarre. Zhvillimi i sektorit të bimëve mjekësore është lënë pas dore nga qeveria dhe agjenci të ndryshme të zhvillimit, megjithëse ndërmarrjet që merren me prodhimin e bimëve mjekësore kanë një rëndësi të madhe për ekonominë shqiptare. Vlen të nënvizohet fakti që këto ndërmarrje mund të fillojnë me një kapital minimal dhe të sjellin fitime të menjëhershme. Në vitet e fundit, qeveria e ka nxitur zhvillimin e sektorit të bujqësisë duke mbështetur ndërmarrjet e vogla dhe të mesme. Si shembull mund të përmendim ndihmën teknike dhe financiare për prodhuesit e shelgut dhe për pronarët e fidanishteve private. Përmirësimi i mjedisit mundësues ka bërë që të rritet numri i biznesmenëve që merren me prodhimin, tregtimin dhe eksportin.

Metodologjia

Zhvillimi i sektorit të bimëve mjekësore mund të jetë një alternativë për rritjen e nivelit të të ardhurave plotësuese në zonat rurale, po të kemi parasysh problemet e shumta me të cilat ato përballen në veprimtarinë e tyre prodhuese bujqësore si:

- Kapaciteti i kufizuar i aftësive prodhuese
- Fragmentimi i theksuar i tokës në mesatarisht 3-4 ngastra për fermë
- Vështirësi të shumta financiare për sigurimin e mjeteve të nevojshme të prodhimit
- Mundësi të pakta për sigurimin e kredive
- Mungesa e një shërbimi ekstensionit.

Ky studim bazohet në hipotezat e mëposhtme rreth gjendjes së sektorit të bimëve mjekësore në Shqipëri:

- Sektori i bimëve mjekësore ka një rëndësi të konsiderueshme shoqërore dhe ekonomike, sidomos në zonat rurale;
- Burimet natyrore të bimëve mjekësore po pakësohen me shpejtësi si rezultat i politikave ekonomike aktuale;
- Informacioni është shpeshherë asimetrik sepse importuesit, eksportuesit dhe tregtarët ndërmjetës kanë më shumë njohuri e të dhëna sesa mbledhësit apo grumbulluesit.
- Nevoja për ndryshime për të mbrojtur burimet natyrore dhe për të përmirësuar nivelin e jetesës së mbledhësve.

Duke analizuar të dhënat e grumbulluara, studimi paraqet çështjet kryesore shoqërore dhe ekonomike të familjeve rurale të cilat varen ekonomikisht nga burimet natyrore të bimëve mjekësore. Gjithashtu, studimi përmban rekomandime për përmirësimin e mbarështrimit të pasurisë pyjore dhe të kuadrit institucional dhe ligjor për të rritur barazinë dhe qëndrueshmërinë shoqërore dhe për të përkrahur biznesin dhe shoqatat e bimëve mjekësore.

Trëndafili i egër (*Rosa canina*)

Sherebela (*Salvia officinalis*)

Xhërokulli (*Colchicum autumnale*)

Të dhënat

Ky studim ishte pjesë e projektit “Inventarizimi kom-bëtar i pyjeve në Shqipëri” që u financua nga Banka Botërore dhe e realizua nga shoqëria Agrotec, Romë, Itali (ANFI, 2001). Për të mbledhur si të dhënat sasiore ashtu dhe ato cilësore, u përdorën intervistat e drejtpërdrejta me mbledhës të bimëve mjekësore në 30 fshatra që ndodhen në veri, qendër dhe jug të vendit (shih Tab. 1). Numri i përgjithshëm i pyetësorëve ishte 119.

Komunat e mostrës përfaqësojnë rreth 14% të numrit të përgjithshëm të komunave në rrethet e zgjedhur. Kriteret e zgjedhjes së zonave në të cilat u krye anketimi ishin:

mbulohej sa më gjerësisht informacioni përkatës, të sigurohej qartësia e pyetjeve dhe të jepeshin disa alternativa. Përveç kësaj, pyetësori u hartua në mënyrë që të ishte i thjeshtë për t’u administruar dhe analizuar.

Grumbullimi i të dhënave përfshiu gjithashtu edhe 24 intervista individuale ose në fokus grup me sipërmarrës, grumbullues, përpunues dhe eksportues të bimëve mjekësore, drejtorë dhe inxhinierë pyjesh të ndërmarrjeve pyjore, përfaqësues të autoriteteve lokale, agjencie qeveritare, shoqatave të fshatit, dhuruesve ndërkombëtare dhe OJQ-ve. Informacioni i përfshirë përmban:

– Kapacitetet prodhuese të zonës për bimët mjekësore

Tab. 1 - Zgjedhja e komunave dhe e fshatrave

QARKU	RRETHI	NUMRI I PERGJITHSHEM I KOMUNAVE	NUMRI I KOMUNAVE TE ZGJEDHURA	NUMRI I FSHATRAVE TE ZGJEDHUR
Lezhë	Lezhë	10	4	16
Elbasan	Elbasan	23	1	9
Gjirokastrë	Tepelenë	9	1	5
TOTALI		42	6	30

– Kushtet gjeografike të terrenit si përqindja e sipërfaqes me male, kodra dhe fusha
 – Sipërfaqja e përgjithshme e pyjeve dhe kullotave
 – Klima dhe bimësia
 – Rëndësia e sektorit të bimëve mjekësore
 – Faktorët shoqërorë dhe ekonomikë si sasia e tokës për frymë të popullsisë, pronësia dhe menaxhimi i tokës dhe të ardhurat familjare.

Pyetësori u hartua në mars të vitit 2003 dhe më vonë u modifikua në bazë të testeve të kryera në zona të caktuara në komunën e Kallmetit në rrethin e Lezhës. Qëllimi i kësaj ankete ishte sigurimi i një informacioni të plotë socio-ekonomik mbi mbledhësit e bimëve mjekësore përfshirë demografinë, nivelin arsimor, pronësinë e tokës, mbledhjen dhe kultivimin e bimëve mjekësore, të dhëna për sasi, çmimet dhe të ardhurat gjatë dhjetëvjeçarit të fundit, numrin e njerëzve të angazhuar në këtë sektor, problemet me të cilat ata përballen gjatë mbledhjes, përpunimit dhe shitjes së bimëve mjekësore, mendime për rolin e grumbulluesve dhe ndërmjetësve, mendime për zhvillimin e ardhshëm të bimëve mjekësore dhe kontributin e tyre në zhvillimin rural. Gjatë formulimit dhe testimit të pyetësorit, u synua të

– Çmimet dhe tregjet e bimëve mjekësore
 – Roli i aktivitetit të grumbullimit të bimëve mjekësore në zhvillimin e bashkësisë lokale
 – Niveli aktual i prodhimit të bimëve mjekësore dhe zhvillimi i mëtejshëm i sektorit
 – Kufizimet kryesore për zhvillimin e sektorit të bimëve mjekësore
 – Marrëdhëniet midis mbledhësve, grumbulluesve, tregtarëve dhe eksportuesve
 – Bashkëpunimi dhe konkurrenca midis mbledhësve dhe grumbulluesve
 – Sasi të bimëve mjekësore që mbledhen dhe kostoja e prodhimit dhe e tregtimit të tyre
 – Mendime për përmirësimin e hallkave të zinxhirit tregtar
 – Mendime për përmirësimin dhe shtimin e mjediseve të depozitimit të prodhimeve
 – Mendime për nevojën e mbështetjes financiare të mbledhësve
 – Mendime për mbrojtjen e të drejtave të mbledhësve.

Të dhënat historike u përfshirë nga vëzhgimi i drejtpërdrejtë gjatë periudhës Shtator 1990 – Shtator 1992, kur Kozma Naka ishte i punësuar në Agroeksport (më vonë

Alimpeks) si ekonomist për eksportin e bimëve mjekësore si dhe nga një vizitë që një grup biznesmenësh shqiptarë që merreshin me bimët mjekësore kryen në SHBA në pranverë të vitit 1999.

Mbledhja e bimëve mjekësore

Për shumë banorë të zonave rurale në Shqipëri mbledhja e bimëve mjekësore përbën ende një burim të rëndësishëm të ardhurash shtesë. Të dhënat tona tregojnë se shpesh këto të ardhura i tejkalojnë të ardhurat nga bujqësia apo blegtoria. Për një pjesë të familjeve, sidomos për ato që jetojnë në zonat e thella malore ose që nuk zotërojnë tokë bujqësore, mbledhja e bimëve mjekësore është i vetmi burim të ardhurash. Prodhimet e bimëve mjekësore dhe eterovajore përfshijnë pjesë (lule, kërcell, gjethë, fruta, rrënje, lëvore) të bimëve të thara dhe të presuara në ballo. Zakonisht, mbledhësit i thajnë materialet bimore në shtëpitë e tyre përpara se t'i çojnë tek grumbulluesit ose sipërmarrësit. Rreth 90% e bimëve mjekësore dhe eterovajore të destinuara për eksport mbledhen në gjendje të egër, shpesh në të njëjtën kohë me kullotjen e bagëtisë ose mbledhjen e drurëve të zjarrit. Si rezultat i politikave të gabuara pyjore dhe mungesës së udhëzimeve për metodat e përshtatshme të vjeljes, shumë bimë po mbledhen pa kriter. Në mënyrë të veçantë, vjelja jo në kohën e duhur po degradon burimet natyrore dhe po ndikon në cilësinë e prodhimeve. Nga speciet e degraduara mund të përmendim dëllinjën e kuqe, sherbelën, blirin dhe trëndafilin e egër. Nga speciet e rrezikuara mund të përmendim rrënjë sanzjin, salepin, mështeknën, çajin e malit dhe xhërokullin. Rreth 6% e mbledhësve të bimëve mjekësore që ne intervistuar shprehën shqetësime për mosrespektimin e rregullave teknike në mbledhjen e bimëve. Ky numër është i vogël në krahasimin me shqetësimin e shprehur nga pjesëtarë të tjerë të sektorit të bimëve mjekësore si p.sh. eksportues dhe ekspertë. Disa nga problemet që ja vlen të përmenden janë:

- Vjelja e bimëve mjekësore në kohë të papërshtatshme, zakonisht përpara pjekjes ose zhvillimit të plotë
 - Vjelja intensive e cila është kritike sidomos për rrënjët
 - Teknika të papërshtatshme që dëmtojnë bazën prodhuese si p.sh. gjethet
 - Metoda të papërshtatshme të magazinimit
 - Mosrespektimi i kuotës dhe i listës së llojeve të ndaluara për mbledhje
 - Prerjet ilegale dhe mbikullotja në pyje.
- Këto praktika po ndikojnë cilësinë dhe qëndruesh-

mërinë e prodhimeve duke dëmtuar emrin e Shqipërisë në tregun ndërkombëtar. Mbledhësit e bimëve mjekësore duhet të jenë të ndërgjegjshëm për ndikimin që pakësimi i burimeve të bimëve mjekësore ka për sigurinë e jetesës së tyre. Mbarështimi i tanishëm i burimeve të bimëve mjekësore nuk përfshin popullatën lokale dhe organeve të pushtetit u mungon aftësia për të dhënë dënime të qarta, të duhura dhe të zbatueshme për kundravajtësit. Gjithashtu, mbarështimit të bimëve mjekësore i mungon mbështetja me të dhëna të përditësuara nga inventarizimet dhe kërkimet shkencore.

Shumica e bimëve mjekësore mbledhen në pyjet dhe kullotat shtetërore. Për mbrojtjen e specieve të degraduara e të rrezikuara më 1997 u botua një listë që përbante 282 bimë të ndryshme. Vendimet për të ndaluar mbledhjen e specieve merren nga Ministri i Bujqësisë dhe i Ushqimit. Ka pasur kritika nga të intervistuarit tanë rreth procesit për të caktuar kuotat dhe sasitë e lejuara të vjeljes. Kuotat nuk specifikojnë sasinë e disponueshme dhe vendet ku bimët janë më të rrezikuara. Kjo mungesë e informacionit po ndikon negativisht për një mbarështim të mirë të burimeve bimore. Ndërmarrja pyjore e rrethit ua lëshon lejet sipërmarrësve/grumbulluesve duke u bazuar në kuotat. Mbledhësit mbledhin prodhimet dhe sipërmarrësit i grumbullojnë ato. Ndërmarrjet pyjore nuk e mbikqyrin këtë proces; ato nuk kontrollojnë lejet e lëshuara dhe nuk japin as dënime për kundravajtësit. Kuotat vendosen pa patur parasysh opinionin e mbledhësve, të cilët mund t'ua shesin prodhimet vetëm grumbulluesve që kanë leje për specie të veçanta, gjë që kufizon numrin e blerësve dhe mban çmimet në nivele të ulta. Ka sugjerime që e drejta për të lëshuar leje të transferohet tek komunat të cilat kanë në përdorim tokën pyjore.

Vjelësit e bimëve mjekësore

Vjelësit apo mbledhësit janë njerëzit që mbledhin bimë mjekësore në natyrë. Numri i tyre në Shqipëri vlerësohet të jetë rreth 76.000. Informacioni i paraqitur në këtë studim u mbledh me anë të anketave të administruara në komuna të veçanta në rrethet Lezhë, Elbasan dhe Tepelenë. Gjithsejt u intervistuan 119 persona me familje të përbërë mesatarisht nga 5 vetë. Në Elbasan dhe Tepelenë më tepër se gjysma e pjesëtarëve të familjes kanë arsim të mesëm ose të lartë krahasuar me 19% në Lezhë. Ky nivel i lartë i arsimimit vjen nga përqindja e lartë e papunësisë në komunat e studimit (37-87%). Numra gjithashtu të lartë ka dhe

shkalla e emigrimit sidomos në Elbasan (18%) dhe në Telepenë (17%). Nga ana tjetër, sipërfaqja mesatare e tokës së punuar për frymë është 0.15 ha në Lezhë, 0.19 ha në Elbasan dhe vetëm 0.09 ha në Tepelenë. Sipërfaqja mesatare e tokës së punuar për familje në të gjithë sipërfaqen në sondazh ishte 0.74 ha.

Niveli i lartë i arsimimit, shkalla e lartë e papunësisë, shkalla e lartë e emigrimit dhe sipërfaqja minimale e tokës së punueshme janë të gjithë faktorë që tregojnë për mungesën e mundësive ekonomike në shumë zona rurale në Shqipëri. Si rezultat, më tepër se gjysma e popullsisë së zonës në sondazh merret me vjeljen dhe përpunimin e bimëve mjekësore.

Rreth tre (2.8-2.9) persona për familje merren me vjeljen e bimëve mjekësore në një familje mesatare të përbërë prej 5 vetash. Rreth 1/3 e të intervistuarve, të cilët

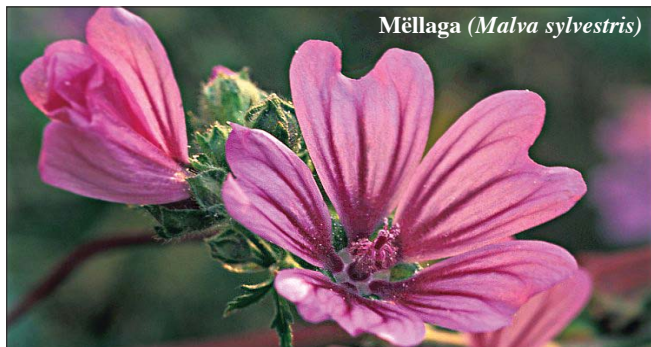
në tërësi ishin pothuaj të gjithë burra, merren drejtpërdrejt me vjeljen ose mbledhjen e bimëve mjekësore; pjesa tjetër janë të punësuar lokalisht ose janë emigrantë në vendet fqinje (kryesisht Greqi). Gratë dhe fëmijët përbëjnë rreth 60% të totalit të mbledhësve.

Gjatë periudhës 2000-03 mbledhësit në të gjithë zonën e sondazhit mbledhën 36 specie të ndryshme. Numri i specieve të mbledhura ishte 5 në Lezhë, 27 në Elbasan dhe 19 në Tepelenë. Gjatë kësaj periudhe mbledhësit kanë marrë mesatarisht rreth 1000 dollarë në vit, shumë e cila përbën mesatarisht rreth 20% të të ardhurave të përgjithshme (21.8% në Lezhë, 17.8% në Elbasan dhe 20.1% në Tepelenë). Kjo është një shumë e konsiderueshme por e pamjaftueshme për 71% të mbledhësve të cilët nuk kanë një vend pune të qëndrueshëm.

Ne i pyetëm mbledhësit nëse ata kishin ndonjë

Tab. 2 - Shqetësimet e mbledhësve

EMERTIMI	NJESIA MATESE	RRETHET			NUMRI MESATAR
		LEZHE	ELBASAN	TEPELENE	
Largësia nga qendrat e grumbullimit	%	85	88	18	63
Çmimet e ulëta	%	79	98	98	92
Mungesa e kredisë bankare	%	62	98	20	34
Mungesa e bashkëpunimit	%	8	38	93	46
Mungesa e mjediseve të përpunimit	%	92	63	15	56
Vonesa në pagesa	%	13			4
Mungesa e tregjeve të shitjes	%	15			5
Mosvjelja / moskërkesa e disa llojeve	%		3		1
Numri i madh i mbledhësve	%		13		4
Pengesa nga shërbimi pyjor	%		3		1
Mbledhja pa kriter	%		8	10	6
Mungesa e kontrollit shtetëror	%		3		1
Njerëz të tjerë që pretendojnë pronësinë	%		3		1

Mëllaga (*Malva sylvestris*)

shqetësim që nuk ishte i përfshirë në anketim. Gjatë hartimit dhe testimit të pyetësorëve, ne përfshimë të gjitha shqetësimet e mundura, dhe me të vërtetë asnjë nga mbledhësit nuk shprehu ndonjë shqetësim të konsiderueshëm që nuk ishte përfshirë në pyetësorët. Tabela 2 paraqet përqindjet e mbledhësve të cilët ju përgjigjen "po" një shqetësimi përkatës.

Rreth 46% e të intervistuarve e konsiderojnë mungesën e bashkëpunimit midis tyre si në vjelje ashtu dhe

në shitje si një problem të rëndësishëm. Në rrethin e Tepelenës 93% e mbledhësve shprehën shqetësimin e tyre rreth bashkëpunimit, krahasuar me 8% në rrethin e Lezhës. Pjesa më e madhe e kësaj difference mund të shpjegohet me ndryshimet kulturore midis veriut dhe jugut të vendit.

Shumica dërmuese (92%) e vjelësve gjykuan se çmimet janë të ulta dhe të padrejta dhe natyrisht gati të gjithë dëshironin një çmim më të lartë. Nga ana tjetër, të përcaktosh një çmim të drejtë është pothuajse e pamundur. Ankesat për çmimet u analizuan më hollësisht dhe rezultatet janë paraqitur në Tab. 3. Rreth 59% e të intervistuarve u ankuan për çmimet e ulta. Dy shqetësime të tjera të rëndësishme ishin luhatja e çmimeve (pati ankime nga 13% e të gjithë të intervistuarve) dhe opinioni që çmimet po ulen çdo vit (13% e të gjithë të intervistuarve u ankua). Të dy këta shqetësime pasqyrojnë ndjenjën e paqartësisë dhe të pasigurisë për të ardhmen.

përmendim:

- Informacion mbi tregun (çmimet, standartet, kërkesat e kontratave të tregtisë së jashtëme)
- Teknikat e vjeljes, aftësitë menaxhuese dhe të marketingut dhe bashkëpunimi midis vjelësve janë të një niveli të dobët
- Sistemi i grumbullimit është piramidal
- Mungesa e partneritetit dhe e shoqatave.

Një tjetër çështje që u analizua më hollësisht është kontakti me tregjet. Rreth 60% e të intervistuarve shprehën shqetësime në lidhje me këtë çështje. Rezultatet janë paraqitur në Tab. 4.

Një çështje e rëndësishme për vjelësit ishte pasiguria e tregjeve për të cilën 38% u shprehën se tregu nuk është i garantuar. Nëqoftëse kësaj i shtojmë edhe shqetësimet për luhatjen apo uljen e çmimeve, shqetësimi për pasigurinë në përgjithësi duket më problematik. Çështje të tjera të cilat neve na u dukën të rëndësishme

Tab. 3 Numri i vjelësve që shprehën shqetësime për çmimet

PROBLEMET MBI ÇMIMET	RRETHET			NUMRI TOTAL
	LEZHE	ELBASAN	TEPELENE	
Çmimet e ulëta	31	8	32	71
Luhatja e çmimeve	4	12		16
Grumbulluesit fitojnë shumë			2	2
Çmimet po zbresin çdo vit		13		13
Nuk ka kontroll mbi çmimet		3		3
Nuk ka kontroll mbi tregjet		3		3
Kalimi i prodhimit në disa duar		5		5
Tendenca për të mbajtur çmimet e ulëta		4		4
Numri i madh i grumbulluesve		2		2
Mungesa e partneritetit në tregje		5		5
Pasiguria e shitjes në treg		2		2
Çmimet e panjohura për mbledhësit		2		2

Është për t'u habitur që vetëm shumë pak vjelës (nën 3%) besojnë se ata nuk kanë kontroll mbi çmimet megjithëse ne e dimë që ky është një fakt i vërtetë. Arsyeja kryesore me sa duket është që vjelësit e kanë pranuar trashëgiminë e kohës së komunizmit që grumbulluesit kanë të drejtën e vendosjes së çmimit dhe vendimi për të vjelë apo jo bazohet mbi atë çmim. Nga faktorët që mbajnë të ulët nivelin e çmimeve mund të

si korrektësia e tregut, pakësimi i bimëve mjekësore dhe pamundësia për të shitur gjatë shënuan një përqindje të ulët përgjigjesh në pyetësoret tanë.

Paqartësia rreth prodhimeve që do të vilen në të ardhmen ishte gjithashtu një çështje e cila u shfaq gjatë analizës së tendencës për të ardhmen. Kur u pyetën nëse ata do të mblidhnin vitin e ardhshëm të njëjtat prodhime apo të tjera, përgjigja e rreth 61% të të

Tab. 4 Numri i vjelësve që shprehën shqetësime për tregjet

PROBLEMET MBI TREGJET	RRETHET			NUMRI TOTAL
	LEZHE	ELBASAN	TEPELENE	
Tregu i shitjes nuk është i garantuar	27			27
Tregu nuk është korrekt	7			7
Tregu është larg	8	7	10	25
Nuk ka kontroll mbi tregjet		4		4
Po reduktohet numri i bimëve mjekësore		6		6
Pamundësia për të shitur gjatë		2		2

intervistuarve ishte “Nuk e di.” Paqartësia rreth prodhimit të vitit të ardhshëm e kombinuar me shqetësimet rreth luhatjes ose uljes së çmimeve është një tregues i pasigurisë së vjelësve për situatën ekonomike në vitet që do vijnë.

Si përfundim, tiparet kryesore të sektorit të bimëve mjekësore në Shqipëri janë:

- Niveli i jetesës së shumë mbledhësve nuk është as i sigurtë dhe as në shkallën e duhur.
- Mbledhësit, grumbulluesit dhe shitësit marrin një përqindje të vogël të vlerës së prodhimit në tregjet lokale dhe të eksportit.
- Kushtet e tregut me kërkesë të ulët të kombinuar me varfërinë dhe pafuqinë e shumë mbledhësve bën që çmimet e grumbulluesve të mbeten të ulta.
- Të gjithë prodhuesve të vegjël të bimëve mjekësore u mungon aftësia tregtuese dhe informacioni mbi tregjet.
- Tregu i brendshëm është ende i pazhvilluar: shumë prodhime shitën në tregjet fshatare apo në buzë të rrugëve.
- Teknologjia e përpunimit është e vjetëruar dhe e prapambetur.
- Mbështetja për bizneset e vogla të bimëve mjekësore

Trumëza (*Satureja montana*)

është e pakët. Pjesa më e madhe e saj ka qënë për bizneset e vogla në përgjithësi dhe nuk ka mbuluar nevojat specifike teknike e të tregtimit të bimëve mjekësore.

- Mungesa e mbështetjes financiare, sidomos vështirësia për të marrë kredi. Pothuajse të gjitha transaksionet kryhen me para në dorë. Sigurimi i kredive është i vështirë dhe në shumicën e rasteve është informal.

- Ka një mungesë të mbështetjes teknike dhe të tregtimit.

Nuk është për t'u habitur që mbledhësit marrin vetëm një pjesë të vogël të vlerës. Përpunuesit dhe tregtarët thonë që si rezultat i kostos së lartë së huave dhe vështirësitë në pagesa, është e vështirë për ta që të ofrojnë çmime më të larta. Gjithashtu zinxhiri i vlerës është shpesh kompleks, me prodhime të cilat kalojnë nëpër shumë duar. Tregu i eksportit karakterizohet nga një konkurrencë e lartë si në shkallën kombëtare ashtu edhe në atë ndërkombëtare. Përqindja e fitimit për

Dëllinja (*Juniperus spp.*)

Rigoni (*Oreganum vulgare*)

eksportuesit vlerësohet mesatarisht rreth 20% por që luhetet nga 5% për rigonin dhe trumzën në 80% për sherbelën. Kushtet e tregut me kërkesë dhe fitim të ulët, të kombinuar me varfërinë dhe pafuqinë e shumicës së mbledhësve, po e ulin numrin e tyre sepse ata po kërkojnë mundësi të tjera punësimi si p.sh. shpërnguljen në qytete të mëdha apo emigrimin në vende të tjera.

Rekomandime dhe përfundime

Krahas procesit të reformave që po ndërmerret sektori pyjor në tërësi, është e nevojshme të ndërmerren reforma specifike për të mbështetur bizneset e bimëve mjekësore. Me anë të partneriteteve, institucionet shtetërore përkatëse duhet të koordinojnë përpjekjet për zhvillimin e sektorit të bimëve mjekësore dhe të ndihmojnë pushtetin dhe organizatat lokale për hartuar programe apo projekte dhe për të siguruar fondet përkatëse. Këto programe do t'u ofrojnë sipërmarrësve lokalë mundësinë për të marrë njohuri dhe informacion për çështje të tilla si këshillim biznesi, zhvillim të mjediseve të punës, asistencë në teknologji, marketing dhe financim.

Një tjetër nismë është ngritja e projekteve pilote për çështje të tilla si: inventarizimi i bimëve mjekësore dhe sistemi i kuotave, ngritja e kooperativave apo shoqatave të vjelësve, trajnimi i vjelësve, përmirësimi i mjediseve përpunuese, prezantimi i praktikave të mbarështimit të qëndrueshëm, marketimi i firmave (markave) lokale dhe çertifikimi i bimëve mjekësore. Në shkallë republike duhet të paktën të ketë një projekt pilot aktiv në çdo kohë, që të mund të shërbejë si një burim dijes për punonjësit në sektorin e bimëve mjekësore me anë edhe të organizimit të vizitave në grupe dhe seminare.

Ngritja dhe mbështetja e kooperativave ose shoqatave të vjelësve do t'i mundësojë këta të fundit të

bëjnë marrëveshje për një çmim më të mirë dhe të rrisë pjesëmarrjen e tyre në procesin e vendimmarrjes në sistemin e kuotave, në hartimin e planeve të mbarështimit dhe në kontrollin e të drejtës së pronës në përdorim. Struktura e biznesit në formë kooperative ofron mundësi për të shpërndarë fitimin në mes të gjithë prodhuesve dhe tregtimit të bimëve mjekësore me një çmim të pranueshëm nga blerësit. Kjo gjë mund të realizohet sepse kooperativa ofron përparësitë e mëposhtme:

- Ulje të kostos së prodhimit dhe asaj të shërbimeve të tjera që kërkojnë për të tregtuar dhe transportuar bimët mjekësore me anë të bashkëpunimit.

- Rritje të cilësisë dhe vlerës së prodhimit duke kryer në një nivel më të lartë përpunimin, magazinimin dhe kontrollin e cilësisë.

- Rritje të fuqisë së negociatave të vjelësve për të përballuar monopolizimin me qëllim që të arrijnë çmime më të larta dhe stabilitetin e tregut.

- Përmirësim të tregtimit me anë të anketimit të konsumatorëve, shtimit të inventarit dhe dërgimit në kohë të mallit.

Më së fundi, informacioni i saktë dhe i përditësuar në shtyp apo Internet rreth tregjeve potencialë, praktikave të biznesit e të eksportit, standarteve të cilësisë, çmimet e zakonshme dhe kostoja e tregtimit etj. do të ndihmojë eksportuesit e rinj në biznesin e bimëve mjekësore. Informacioni ndihmon edhe në zhvillimin e burimeve njerëzore. Organizimi i seminareve për trajnim, për shpikje e racionalizime teknologjike dhe zhvillim të tregjeve të reja mund të sjellë më vonë përfitime të mëdha për sektorin dhe për ekonominë në përgjithësi.

Zbatimi i këtyre rekomandimeve do të shtonte avantazhin që Shqipëria zotëron në tregjet ndërkombëtare të bimëve mjekësore dhe eterovajore për shkak të kushteve të favorshme natyrore dhe krahut të lirë të punës.

Bibliografia

- Albanian National Forest Inventory, Terms of Reference. ANFI, 2001. Tirana
- Klemperer, W. D. 1996. *Forest resource economics and finance*. McGraw-Hill, Inc. New York.

World Bank. 1996a. *Albania: supplemental volume (annexes A-L) to the staff appraisal report of the forestry project*. Report No. 15104-ALB. Washington, DC.

World Bank. 1996b. *Staff appraisal report: Albania forestry project*. Report No. 15104-ALB. Washington, DC.

Albanologjia në përgjithësi, dhe në mënyrë të veçantë sektori i gjuhësisë, i detyrohen shumë filologut italian Carlo Tagliavini. Fatkeqësisht rolin e tij të rëndësishëm në fushë të shqipes, për arsye nga më të ndryshmet, nuk i është kushtuar vëmendja e merituar. Për sa i përket përmasave cilësore dhe sasiore të kontributit të tij në dobi të gjuhësisë shqipe, Tagliavinin i takon padyshim një vend i veçantë nderi, ashtu si dhe kolegëve të tij Norbert Jokl, Holger Pedersen e të tjerë.

Në vijim do të përshkruhen përmbledhtazi në bazë sektorësh vlerat specifike të kontributit të tij në lëmin e gjuhësisë shqipe. Prej pendës së gjuhëtarit të madh kanë dalë pothuajse 180 shkrime të përmasave nga më të ndryshmet, në të cilat preken shkarazi, trajtohen pjesërisht apo tërësisht probleme dhe tematika të shqipes, duke u nisur nga studimet onomasiologjike apo recensione të shkurtra në pasqyrat e komentuara bibliografike, deri te monografite dhe studimet e tij monumentale.

Carlo Tagliavini, një nga gjuhëtarët italianë më të rëndësishëm dhe prodhimtarë të shekullit të kaluar, lindi më 18 qershor 1903 në Bolonjë dhe vdiq më 31 maj 1982. Interesat dhe krijimtaria shkencore e Tagliavinin, një nga gjigandët e romanistikës dhe indoeuropeistikës, ishin nga më të larmishmet dhe shtrihen nga gjuhësia deri në folkloristikë e letërsi. Në lëmin e gjuhësisë Tagliavini iu përkushtua tematikave dhe problemeve nga më të ndryshmet, që përfshijnë pothuajse të gjithë sektorët e saj, duke u nisur që nga etimologjia krahasuese deri te fonetika eksperimentale apo te aplikimet e informatikës në gjuhësi; që nga italishtja dhe dialektet e saj deri te gjuhët indigjene të Amerikës Veriore. Duke përqendruar vëmendjen tek kontributi i gjuhëtarit të madh në fushën e ballkanologjisë bie lehtë në sy përkushtimi i tij i veçantë në lëmin e gjuhëve ballkanike deri atëherë më pak të studiuar, si rumanishtja, shqipja dhe hungarishtja. Tagliavini me anë të studimeve të tij ballkanologjike krahasuese e transformoi në një domosdoshmëri shkencore përfshirjen e albanologjisë në kontekstin e ballkanologjisë krahasuese.

Periodha më e begatë për Tagliavinin në lëmin e albanologjisë fillon rreth vitit 1929 dhe i afrohet fundit rreth 1946-ës, vit ky që përkon me ndryshimin e plotë të siste-

mit politik në Shqipëri, i cili, qoftë dhe në mënyrë të tërthortë – siç e pohon dhe ai vetë në një shkrim të vitit 1961 –, ndikoi pa dyshim në uljen, pothuajse në ndërprerjen e plotë të prodhimtarisë së tij shkencore në fushë të albanologjisë. Të kihet parasysh që vitet 1939-1945, ndonëse të turbulluara nga ngjarjet e Luftës së Dytë Botërore ishin edhe vitet më të frytshme albanologjike për të.

Shkrimet e tij albanologjike i përgatiti kryesisht në gjuhën italiane, por në disa raste përdori edhe gjermanishten, frëngjishten, rumanishten madje dhe vetë shqipen.

Meritat e veçanta të Tagliavinin-t në fushën e albanologjisë përmbledhin, veçanërisht në lëmin e gjuhësisë, një seri sektorësh, më kryesorët prej të cilëve janë: sektori gjuhësor historik i përgjithshëm, përfshirë dhe ai gramatik historik (në secilin prej tre rrafshëve gramatike), ai etimologjik krahasues, ai dialektologjik dhe gjeolinguistik, sektori gjuhësor kontaktual, ai i pakicave gjuhësore shqiptare jashtë kufijve shtetërorë, ai i historisë së gjuhësisë, si dhe sektori i bibliografisë.

Sektori i gjuhësisë historike të shqipes. Prodhimtaria e Tagliavinin-t në këtë sektor është përbërësja më e rëndësishme e krijimtarisë së tij shkencore në lëmin e albanologjisë. Një nga aspektet më thelbësore të trajtuar në këtë fushë është përshkrimi i indoeuropianitetit të gjuhës shqipe. Ndër të tjera, në vitin 1943, gjuhëtari i gjithanshëm i dhuron albanologjisë dhe indoeuropeistikës një dispensë monografike mbi elementin indoeuropian në kuadrin e shtresëzimit të leksikut të gjuhës shqipe parë nga këndvështrimi leksikologjik historik. Për fat të keq arritën të dalin në dritë vetëm rezultatet e njërës prej 26 sferave semantike të planifikuara prej autorit. Në kuadrin e problematikës së elementit latin në shqipe dhe të shkallës së romanizimit të saj, kontributi i Tagliavinin, përkrah punëve të Meyer-it, Jokl-t dhe Çabejt, përbën literaturën bazë të kësaj tematike. Një rëndësi të

Arkivi Privat Tagliavini ©

veçantë, si nga ana cilësore ashtu dhe nga ajo sasiore, paraqesin punët e tij në lidhje me rolin e shqipes në marrëdhëniet ndërballkanike – në veçanti ato dakorumen- dhe arumeno-shqiptare, në marrëdhëniet ndërdriatike – në veçanti ato albano-romanike. Është e domosdoshme të përmenden këtu dhe shkrimet mbi elementin italo-romanik në përgjithësi, dhe të atij venecian në veçanti, parë në një kontekst ballkanik krahasues.

Sektori i etimologjisë. Me kontributin e Tagliavini-t në lëmin e etimologjisë iu dha një shtysë e mëtejshme dhe e rëndësishme studimeve etimologjike në fushë të shqipes. Përveç sasisë së zgjidhjeve etimologjike (në të shumtën e rasteve të kryera në mënyrë krahasuese dhe të integruara pandashmërisht në kontekstin ballkanik) duhet vënë në dukje dhe gama e larmishme e shpërndarjes dhe e vendndodhjes gjeolinguistike të elementëve të analizuar. Le të përmendet këtu pjesa e rëndësishme të fjalorit etimologjik të dialektit shqip të Borgo Erizzo-s, në Zarë, përfshirë në studimin e tij monografik mbi të folmen e sipërpërmendur, si dhe një seri studimesh të tjera të përmasave më të kufizuara.

Sektori i dialektologjisë. Kontributi i Tagliavini-t në lëmin e dialektologjisë (dhe gjeolinguistikës) së shqipes i ka zanafillat qysh para pjesëmarrjes së tij konkrete në projektin e *Atlasit*

Gjuhësor Shqiptar – Atlante Linguistico Albanese, të cilin e drejtonte së bashku me Matteo Bartoli-n dhe Eqrem Çabejn, bashkëprojektues dhe anketues i *Atlasit*, atëherë i sapoafirmuar në lëmin e albanologjisë. Ky projekt, qysh atëherë më se i nevojshëm, i penguar nga rrethanat historiko-politike të lidhura me Luftën e II-të Botërore (dhe fill pas saj me sistemin e ri politik në Shqipëri), nuk arriti të kurorëzohej me sukses. Ndër studimet e mirëfillta dialektolo-

gjike të Tagliavinit duhen përmendur *L'albanese di Dalmazia. Contributi alla conoscenza del dialetto ghego di Borgo Erizzo presso Zara* (1937) [Shqipja e Dalmacisë. Kontribute për njohjen e dialektit geg të Borgo Erizzo-s pranë Zarës] dhe *Le parlate albanesi del tipo ghego orientale (Dardania e Macedonia nord-occidentale)* (1942) [Të folmet shqipe të tipit të gegërishtes lindore. Dardania dhe Maqedonia veriperëndimore]. Një numër i konsiderueshëm të dhënash gjeolinguistike dhe elementësh leksikore të përkufizuar në prizmin dialektologjik historik hasen të shpërndarë në të gjithë prodhimtarinë e tij albanologjike.

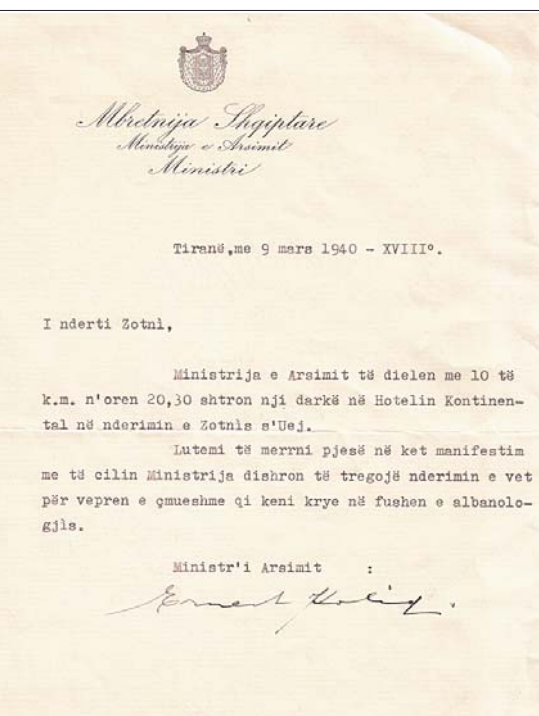
Sektori i gjuhësisë kontaktuale. Tagliavini u përqendrua më tepër në përshkrimin e rezultateve të kontakteve gjuhësore midis shqipes (ose dialekteve të saj) dhe gjuhëve fqinje ballkanike, italishtes apo disa dialekteve primare italo-romanike (si p.sh. atij venecian etj.). Vlen të përmendet ndër të tjerë dhe artikulli i 1934-ës *Penetrazione e adattamento delle voci italiane e croate nel dialetto albanese di Borgo Erizzo (Zara)* [Depërtimi dhe përshtatja e fjalëve italiane dhe kroate në dialektin shqip të Borgo Erizzo-s, Zarë].

Sektori i pakicave gjuhësore shqipfolëse. Qysh në fillimet e jetës së tij shkencore Tagliavini iu përkushtua edhe pakicave gjuhësore shqipfolëse, në rradhë të parë të folmes shqipe të sipërpërmendur të Borgo Erizzo-s, të folmeve arbëreshe të Italisë, si dhe disa aspekteve gjuhësore të lidhura me botën e arvanitasve.

Sektori i bibliografisë. Ndër vlerat e paçmuara të krijimtarisë albanologjike tagliaviniane zënë padyshim një vend parësor pasqyrat e tij bibliografike të përgatitura në mënyrë shembullore, të cilat shtrihen dhe përtej kufijve albanologjikë *strictu sensu*, në hapësirën ballkanike. Përveç rubrikës *Rassegne bibliografiche. Linguistica* të periodikut fatkeqësisht jetëshkurtër *Rivista d'Albania*, të recensioneve të botuara në revistën *Studi Rumeni* të drejtuar prej tij, në *L'Europa Orientale* etj., Tagliavini përgatiti mjeshtërisht për disa vjet dhe kapitullin e shtatë (kushtuar albanologjisë) të periodikut vjetor bibliografik më të rëndësishëm mbi studimet indoeuropiane *Indogermanisches Jahrbuch*, duke i lënë breza-ve të albanologëve dhe ballkanologëve një burim të vyer dhe të plotë informacioni bibliografik të komentuar, si dhe një shembull objektiviteti, serioziteti profesional, pasioni shkencor dhe dashurie për lëndën.

Duhet përmendur edhe kontributi i tij në sektorin e historisë së gjuhësisë shqipe, si dhe në atë të përgatit-

Një ftesë zyrtare që Ministri i arsimit, Ernest Koliqi, i bëri Carlo Tagliavinit, në mars 1940. Arkivi Privat Tagliavini ©

jes së materialeve mësimorë, të manualeve të gjuhësisë (në veçanti ato të gjuhësisë romanike, si dhe të asaj së përgjithshme), në të cilët iu kushtohet jo rrallë vëmendje dhe çështjeve të gjuhës dhe gjuhësisë shqipe, vazhdimisht të trajtuara në prizmin ballkanik krahasues. Përveç gjuhësisë, albanologu i madh, edhe pse në mënyrë sporadike, i ka kushtuar vëmendje dhe disa aspekteve të letërsisë, të shkencës kulturore, si dhe vetë mbledhjes së folklorit shqiptar.

Përveç meritave të tij 'të dukshme' në prodhimtarinë shkencore, në rrjedhën e këtij skicimi të vlerave të kontributit të Carlo Tagliavini-t në fushë të albanologjisë nuk mund të mos përmendet dhe kontributi i tij në lëmin e mësimdhënies. Ai themeloi dhe drejtoi për disa vite Seminarin e Filologjisë Ballkanike pranë Universitetit Mbretëror të Padovës, në kuadrin e të cilit mbajti rregullisht leksione dhe drejtoi kurse mbi gjuhën e letërsinë shqipe si dhe dha një kontribut të rëndësishëm për formimin e disa brezave albanologësh, dëshmi e të cilit janë dhe punët e diplomës dhe të doktoraturës në lëmin e albanologjisë të drejtuara prej tij. Duhet vënë në dukje dhe roli i dorës së parë që ballkanologu i madh pati në drejtimin dhe organizimin e Qendrës së Studimeve mbi Shqipërinë pranë Akademisë Mbretërore të Italisë, të Institutit të Studimeve Shqiptare etj. Mjafton të përmendet në këtë shkrim të shkurtër informativ organizimi i Kongresit të Parë të Studimeve Shqiptare, i cili u mbajt

në Tiranë në prill të vitit 1940. Intensiv, i parreshtur dhe këmbëngulës ishte dhe angazhimi i tij për shmangien e internimit dhe për shpëtimin e jetës së kolegut dhe mikut të tij, albanologut Norbert Jokl, të cilit ai i pati dedikuar dhe monografinë e tij ndoshta më të rëndësishme albanologjike mbi të folmen e arbëneshëve të Zarës, me këto fjalë: "*A Norbert Jokl, albanologo insigne, in segno di profonda gratitudine e sincera amicizia*" [Norbert Joklit, albanolog i ndritur, në shenjë mirënjohjeje të thellë dhe miqësie të singërtë].

Nga kjo skicë del në pah përmbledhtazi shumëllojshmëria e temave dhe e vlerave të veçanta të kontributit shkencor të Carlo Tagliavinit në fushën e albanologjisë, mbi bazën e së cilave kanë evoluuar një sërë sektorësh të gjuhësisë shqipe.

* *Falenderoj për zemërsisht familjen Tagliavini për vënien në dispozicion për botim të materialeve ilustruese.*

1. Kjo kumtesë u lexua më 26 gusht 2004 në Seminarin e XXIII Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën shqiptare, mbajtur në Prishtinë (18-31 gusht 2004) dhe paraqet rezultatet e para të hulumtimeve të autorit mbi këtë temë. Ndërkohë autori ka përfunduar një monografi që mban titullin "*Carlo Tagliavini ed il mondo albanese. Analisi del suo contributo albanologico sulla base di una rassegna bibliografica ragionata e commentata*" [Tagliavini dhe bota shqiptare. Analizë e kontributit të tij albanologjik mbi bazën e një pasqyre bibliografike të arsyetuar e të komentuar], e cila hyn në shtyp së shpejti.

E SHKRUAR MBI GUR...

Një rrasë guri e gjetur në Veracruz, Meksikë, përmban gjurmën e sistemit më të lashtë të shkrimit në kontinentin amerikan. Ky lajm i publikuar nga revista *Science* nga një grup ndërkombëtar studiuesish, regon për gjetjen e një blloku serpentine i datuar 1000 vjet para Krishtit ose 400 vjet para lindjes së çdo sistemi tjetër shkrimi në Botën e re.

Shkrimi dhe karakteristikat e gurit çojnë tek qytetërimi më i lashtë i Amerikës Qendrore, olmekët, autorë statujash gjigante. Ky gur u gjet gjatë viteve '90 gjatë ndërtimit të një rruge pranë qytezës Lomas de Tacamichapa. Autorët e parë të studimit ishin meksikanët Carmen Rodríguez dhe Ponciano Ortíz nga Instituto

Nacional de Antropología e Historia of Mexico, të cilët kuptuan rëndësinë e rrasës së gurit që e quajtnë "Cascajal block".

Studimet mbi datën e serpentinës dhe objekteve të tjera të argjilës dhe qeramikës të gjetur përreth çojnë në periudhën e Shën Lorencit, më antikja e qytetërimit Olmek, që u mbyll në vitin 900 p.K. Teksti përmban 62 shenja disa prej të cilave të përsëritura deri në katër herë. Analiza identifikoi praninë e elementëve të dallueshëm, rrjedhshmëri dhe një rend leximi pra teksti është "brenda gjithë rregullave të një shkrimi me kuptim.

Jo vetëm kaq: prania e veçantë e vargjeve të ndryshme të shenjave i çoi studiuesit të supozojnë se kemi të bëjmë me një rimë poetike, shembulli i parë absolut i shprehjes poetike në kulturën Mesoamerikane. Meqë blloku i gurit është konveks në pesë anë, mendohet se ai është gdhendur e rishkruar disa herë, fakt ky tepër i veçantë në historinë e arkeologjisë.

(a.p.)

PERANDORIA E PAPERBALLUESHME (IRRESISTIBLE EMPIRE)

Victoria de Grazia

Harvard University Press

“Lulëzimi i një perandorie të madhe me karakteristikat e një korporate industriale”: kjo është tema e një studimi të gjerë që Victoria de Grazia, historiane në Columbia University në New York, mbi procesin e amerikanizimit të Europës (*Irresistible Empire: America's Advance Through 20th-Century Europe*).

Kjo është një histori që fillon shumë vjet më parë, në Luftën e Parë Botërore, kur presidenti Wilson i foli asamblesë së tregtarëve të mbledhur në Detroit se misioni i Shteteve të Bashkuara ishte “pushtimi i botës me mjete paqësore”. Nga këtu shpjegohet progresivisht ajo që autorja de Grazia e përcakton si “Perandoria e Tregut”, e destinuar të revolucionarizojë shijet, modën, konsumin, sjelljen dhe stilin e jetës deri në plazmimin e një mentaliteti të ri kolektiv.

Natyrisht, një perandori informale, me kufij të lëvizshëm, që filloi të marrë formë në vitet e Luftës së Parë Botërore për të arritur shtrirjen maksimale në gjysmën e dytë të shek. XX-të që jo rastësisht u quajt “shekulli amerikan”.

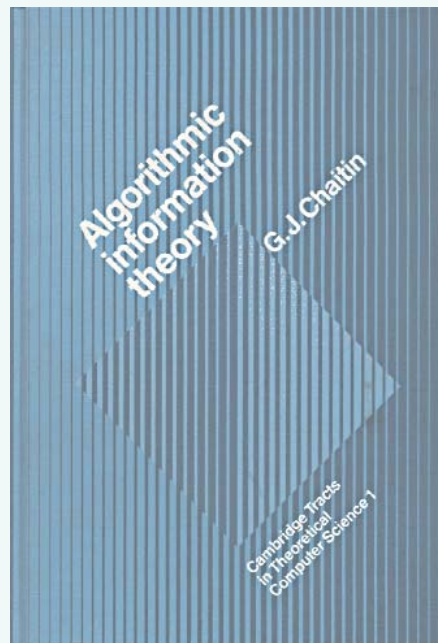
De Grazia tregon historinë e bosit të shpërndarjes Edward Filene që me supermerkatot e tij me çmime fikse ju hapi luftë shitësve të vegjël; historinë e Henry Ford-it, paraprirës i pavetëdijshëm i europianizmit kur konsideronte krejt kontinentin si një zonë shitjeje të përbashkët; historinë e shpikësve të gjuhës publicitare dhe star sistemit të Hollivudit që krijuan një publik masiv edhe në anën tjetër të Atlantikut.

Një revolucion paqësor i aftë për të nxitur reaksione gjiganteske aprovimi por edhe opozicioni ekstrem e violent si përpjekja e nazizmit për të krijuar një shoqëri hierarkike.

TEORIA E INFORMACIONIT ALGORITMIK (ALGORITHMIC INFORMATION THEORY)

Gregory J. Chaitin

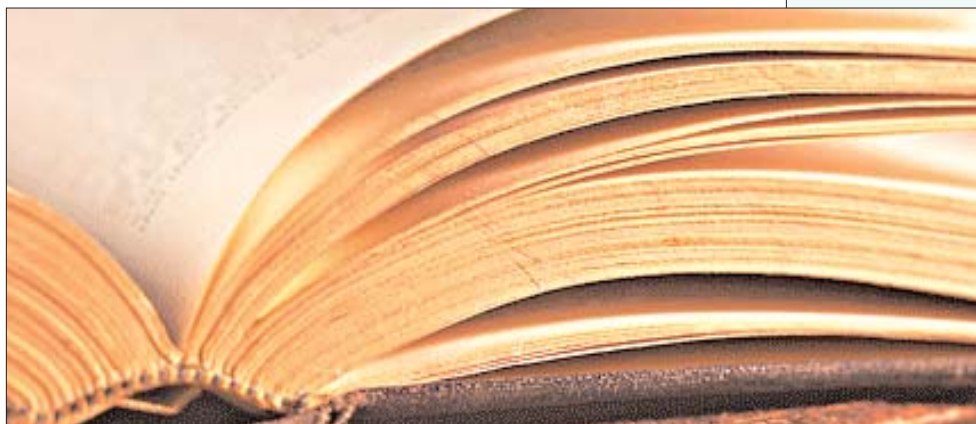
Cambridge University Press

Qysh më 1686, në “Diskutim mbi Metafizikën”, Leibnici vuri në pah se për një numër të caktuar pikash të vendosura rastësisht në një fletë, është gjithmonë e mundur të gjendet një ekuacion që përshkon një kurbë e cila kalon pa ndërprerje në të gjitha pikat. Me fjalë të tjera, nuk është ekzistenca e një ligji ajo që dallon kaosin nga rregulli: ndryshimi qëndron në faktin se rregulli mund të përshkruhet me ligje të thjeshta ndërsa kaosi me ligje të ndërlikuara.

Në fillim të viteve '60 matematikanët Kolmogorov, Solomonov dhe Chaitin përcaktuan një numër si “rastësor” kur nuk ka asnjë mundësi të përshkruhen shifrat e tij në mënyrë më të thjeshtë sesa numërimi i tyre normal.

Ky nocion i rastësisë qëndron në bazën e “Teorisë algoritmike të kompleksitetit” për të cilën vetë Gregory Chaitin në librin e tij përshkruan në mënyrë intuitive disa nga konceptet bazë, disa herë edhe me përsëritje e vetëlavdëruese. Arrin deri atje sa në shënimet e faqeve të para të krahasojë veten me figura të shenjta si Gödel e Turing, që natyrisht qëndrojnë në nivele shumë më të larta të Parajsës.

MUHAMMAD YUNUS, BANKIERI I TË VARFËRVE

Muhammad Yunus themeloi në vitin 1976, në Bangladesh, Grameen Bank, një bankë bujqësore (grameen në gjuhën bengalese do të thotë fshatar) që jep kredi dhe mbështetje organizative për më të varfërit të cilët janë të përjashtuar nga sistemi tradicional i kredive. Deri sot kjo bankë ju ka dhënë kredi mbi 2 milionë personave, 94 për qind etë cilëve gra. Ajo ka aktualisht rreth 1048 filiale me prani në mbi 35.000 fshatra e qytete të ndryshme të botës.

Grameen jo vetëm ju huazon para të varfërve por është pronë e po këtyre njerëzve të cilët njëkohësisht janë kthyer në akcionistë të bankës. E themeluar në Bangladesh, Grameen Bank tashmë është një model edhe për Bankën Botërore. Përse të mos jetë kjo edhe për Shqipërinë? Hapin e parë në këtë drejtim e ka hedhur banka ProCredit.

Amina Ammajan ishte një lypëse në Bangladesh d.m.th. një nga personat më të varfër të botës. Vejushë dhe nënë e dy vajzave, më 1976 ishte duke vdekur kur edhe shtëpia iu shemb mbi kokë. Sot, vajza e saj është pronare e shtëpisë, e një copë toke dhe e një tufe bagëtie. Nuk është e pasur por jeton me dinjitet. Jeta e saj, si ajo e miliona personave të tjerë, ndryshoi kur u njoh me Grameen, bankë e Bangladeshit që propagandon e vë në praktikë kredinë për të vobektit: pak para të dhëna në bazë të një projekti minimal dhe pa asnjë kërkesë garancie. Por, me përqindje kthimi që ndjellin zilinë edhe të bankave më të fuqishme tradicionale.

Gjithçka filloi kur Yunusit, një docent universitar i ekonomisë në Bengala i shkolluar në SHBA, i lind ideja për të gjetur rrugë të reja në luftimin e varfërisë dhe skamjes ekstreme në zonat rurale të vendit të tij. Qysh ditët e para, gjatë krizës së tmerrshme të vitit 1974, Yunus kupton se ka shumë gra e burra të cilëve nuk ju mungon vullneti dhe aftësia e madhe për punë por fati i tyre është gjithsesi pa shpresë pasi ju mungon instrumenti bazë: kapitali fillestar për të filluar çfarëdolloj veprimtarie ekonomike.

Kështu, pa përfillur asnjë rregull të botës bankare, Yunus arrin të bindë një bankë të rajonit të tij që të hapë një linjë me kredi minimale (më e larta mezi kalonte 20 dollarë) kryesisht për gratë, pa kërkuar asnjë garanci e bile pa mbushur asnjë dokument (shumica e tyre ishin analfabete). Rezultati ishte entuziazmes. Të fundit e botës të cilëve Grameen iu jepte një mundësi, jo vetëm ngrinin në këmbë aktivitete frytdhënës nga më të ndryshmit (nga shitja e kulaçeve tek

fabrikimi i mobiljeve prej bambuje dhe kultivimi i orizit) kishin rastin t'i shpëtonin mizerjes dhe fajdexhinjve. Këta "klientë" kthenin me përpikmëri borxhin shumë më në rregull se sa klientët "normalë" të bankave tradicionale.

Motivi i kësaj sjelljeje është tepër i thjeshtë sipas Yunusit, që ja shpjegoi kështu një drejtori të habitur banke kur po i fliste për herë të parë për projektin e tij: "Më të varfërit e të varfërve punojnë 12 orë në ditë e për të fituar bukën e gojës duhet të shesin prodhimet e tyre. Nuk ka asnjë arsye përse të mos i kthejnë borxhet e marra sidomos kur duan të marrin një kredi tjetër që iu jep mundësi atyre që të rezistojnë edhe një ditë tjetër. Është garancia më e mirë që ju si bankë mund të keni: jeta e tyre!".

Me fjalë të tjera, pikërisht dëshpërimi dhe mungesa e alternativave e bëjnë të varfërin një kreditor të besueshëm, më shumë se ai i zakonshëm. "Ai që është mirë nga gjendja ekonomike – argumenton profesori – nuk ka frikë nga ligji dhe di ta manipulojë në favor të tij".

Mund të merret me mend lehtë se sa pengesa ka hasur në shoqërinë tradicionaliste të Bangladeshit kjo iniciativë, e cila ndër të tjera parashikon edhe emancipimin e grave. E ndoshta ky është dhe aspekti më i pabesueshëm i gjithë kësaj historie. Filozofia e mikro-kredisë detyronte me forcë që të kërkohej pikërisht shtresa e fundit e varfërisë, ata që nuk kishin më shpresë. E në shoqërinë e Bangladeshit, ashtu si në shumë vende të tjera aziatike apo afrikane, nuk ka njeri më të vuajtur se gratë vejusha apo gratë e brak-

tisura apo të keqtrajtuara nga burrat. Arsye kjo, që e nxiti Yunusin t'i bjerë gjerë e gjatë vendit të tij mysliman, shumë tradicionalist, ku ndarja e sekseve në jetën sociale ndiqet me rigorozitet, për të bindur gra të reja të terrorizuara që të pranojnë një kredi të vogël për ta kthyer me shuma të vogla çdo javë. Autoritetet fetare të çdo fshati u përpoqën me çdo mënyrë që të dekurajonin si bankën ashtu edhe klientët e saj të mundshëm. E deri diku ia arritën edhe qëllimit...

Sot Grameen nuk është vetëm një bankë e pavarur shumë e rëndësishme në Bangladesh por ka hapur filialet e saj në mbarë botën, bile edhe në vendet më të pasur. Mikrokredia praktikohet në pesëdhjeteshtatë kombe ndër të cilët edhe Shtetet e Bashkuara, nga e cila përfitojnë të varfërit e getove të Çikagos.

Si u bë e mundur një rritje kaq e shpejtë? Duke u mbështetur në disa rregulla të hekurta të cilat i lejuan ideatorët e mikrokredisë të kapërcejnë vështirësi të cilat në pamje të parë dukeshin të pamundura. Para së gjithash kërkesa e të varfërve për tu mbledhur në grupe prej pesë vetash në momentin e marrjes së parave duke marrë secili përgjegjësinë e tij në impenjimin për kthimin e shumës në momentin e duhur. Së dyti, mund të përmendim mekanizmin e rimborsimit. Në vend që tu kërkojë klientëve të saj kthimin e plotë të parave të marra, Grameen Bank kërkon kthimin e shumave të vogla çdo javë.

"Paraja – shpjegon Yunus – është një lëndë ngjitëse, i qepet pronarit të saj e nuk i shqitet. Nëse rimborsimi duhet të kryhet pas gjashtë muajsh apo një viti nga momenti i dhënies së kredisë, edhe kur borxhliu do të ketë në xhep shumën e duhur, ai do të provojë në mënyrë të paevitueshme një pakënaqësi për ta lëshuar paranë. Sekretet qendron tek afati i shkurtër i larjes së kredive".

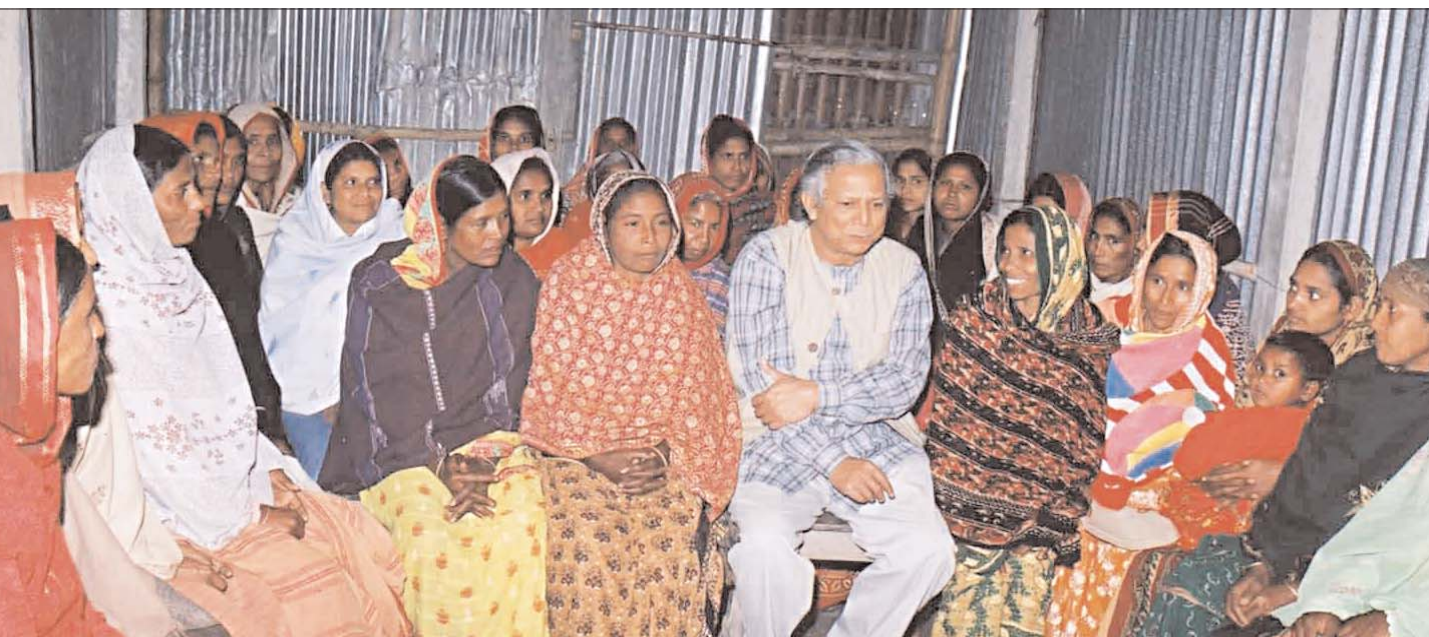
Këtyre rregullave bazë në marrëdhëniet me bankën i shtohen edhe të tjera që kanë të bëjnë me ekzistencën personale të klientëve (nga arsimimi i fëmijëve e pastrimi i shtëpisë deri tek ushtrimet gjimnastike gjatë takimeve në grup) e që e bëjnë Grameen Bank të ngjajë më shumë me një program jete sesa me një institut kredie. E ky, pa dyshim është aspekti më pak tërheqës i gjithë kësaj historie.

Yunus dhe bashkëpunëtorët e tij, sillen sikur varfëria të kërkonte një riorganizim nga e para të ekzistencës së njerëzve sikur këta të vobektë të ishin fëmijë që duhen marrë për dore. Gjithsesi, përballë këmbënguljes dhe kurajos së projektit të mikrokredisë dhe mbi të gjitha rezultateve të shkëlqyeshme në luftën kundër vuajtjes dhe varfërisë, një mosbesim në këtë drejtim do të ishte një luks të cilin asnjë prej të vobektëve të kësaj bote do ta kuptonte.

Faqja elektronike e bankës Grameen:

<http://www.grameen-info.org/index.html>

Përgatiti Roland Leli

Vaso Čubrilović: The expulsion of the Albanians: Memorandum 1937

Vaso Čubrilović: Dëbimi i shqiptarëve: Memorandumi i vitit 1937

The Expulsion of the Albanians, is a memorandum prepared and written by the noted Serb scholar and political figure Vaso Čubrilović (1897-1990). As a student in 1914, Čubrilović had participated in the assassination in Sarajevo of Archduke Ferdinand of Austria-Hungary, the event which precipitated the First World War. Between the two wars, he was professor at the Faculty of Arts in Belgrade. A leading member of the Serbian Academy of Sciences and Art, Čubrilović also held several ministerial portfolios after World War II. Among his writings is the monograph *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka, Belgrade 1958 (History of political thought in Serbia in the 19th century)*.

The Expulsion of the Albanians

The problem of the Albanians in the life of our country and people did not arise yesterday. It played a major role in our life in the Middle Ages, but its importance only became decisive towards the end of the seventeenth century, at a time when the masses of the Serbian people were displaced northwards out of their former ancestral territory of Rashka / Raška, supplanted by Albanian highlanders. Gradually, the latter came down from their mountains to the fertile plains of Metohija and Kosova. Spreading northwards, they continued in the direction of southern and western Morava and, crossing the Shar mountains, descended into Polog and, from there, towards the Vardar. Thus, by the nineteenth century was formed the Albanian triangle, a wedge which, with its Debar-Rogozna axis in the rear, penetrated as far into our territories as Nish / Niš and separated our ancient land of Rashka from Macedonia and the Vardar Valley.

In the nineteenth century, this wedge, inhabited by wild Albanian elements, prevented the maintenance of any strong cultural, educational and economic links between our northern and southern territories. This was also the main reason why, until 1878, Serbia was unable to establish and maintain continuous links with Macedonia through Vranja and the Black Mountain of Skopje and thus to exercise its cultural and political influence on the Vardar Valley, to the extent that one

would have expected in view of conducive geographical factors and historical traditions in these regions. Although the Bulgarians began their life as a nation later than the Serbs, they had greater success initially. This explains why there are permanent settlements of southern Slavs from Vidin in the north to Ohrid in the south. Serbia began to slice off pieces of this Albanian wedge as early as the first uprising, by expelling the northernmost Albanian settlers from Jagodina. Thanks to the wide-ranging national plans of Jovan Ristic, Serbia sliced off another piece of this wedge with the annexation of Toplica and Kosanica. At that time, the regions between Jastrebac and southern Morava were radically cleared of Albanians.

From 1918 onwards, it was the task of our present state to suppress what remained of the Albanian triangle, but it did not succeed. Though there are a number of reasons for this, we shall examine only the most important of them.

1. The fundamental mistake made by the authorities in charge at that time was that, forgetting where they were, they wanted to solve all the major ethnic problems of the troubled and bloody Balkans by Western methods. Turkey brought to the Balkans the customs of the Sheriat, according to which victory in war and the occupation of a country conferred the right on the victor to dispose of the lives and property of the subjected inhabitants. Even the Balkan Christians learned from the Turks that not only state power and domination, but also home and property could be won and lost by the sword. This concept of land ownership in the Balkans was to be softened somewhat by laws, ordinances and international agreements brought about under pressure from Europe, but it has, to a good extent, remained a primary instrument of leverage for Turkey and the Balkan states up to this very day. We need not evoke the distant past. It is sufficient to refer to a few cases which have taken place in recent times: the transfer of Greeks from Asia Minor to Greece and of Turks from Greece to Asia Minor, or the recent expulsion of Turks from Bulgaria and Romania to Turkey. While all the Balkan states, since 1912, have solved or are on the

point of solving their problems with national minorities through mass population transfers, we have stuck to the slow and cumbersome strategy of gradual colonization. The result has been negative, as evident from the statistics of the eighteen districts which make up the Albanian triangle. These figures show that the natural growth of the Albanian population in these regions is still greater than the total increase in our population from both natural growth and new settlers (from 1921 to 1931, the Albanian population increased by 68,060, while the Serbs showed an increase of 58,745, i.e. a difference of 9,315 in favour of the Albanians).

Taking into account the intractable character of the Albanians, the pronounced increase in their numbers and the ever-increasing difficulties of colonization will eventually put in question even those few successes we have achieved in our colonization from 1918 onwards.

2. Even the strategy of gradual colonization was not properly applied. Worse still in a matter of such importance, there was no specific state plan for every government and regime to adhere to and implement. Work was intermittent, in fits and starts, with each new minister undoing what his predecessor had done and himself creating nothing solid. Laws and regulations were amended but, weak as they were, were never implemented. Some individuals, especially deputies from other regions, who could not manage to secure a mandate at home, would go down south and butter up the non-national elements to gain a mandate there, thus sacrificing major national and state interests. The colonization apparatus was extremely costly, inflated and loaded with people who were not only incompetent, but were also frequently without scruples. Their activities are indeed a topic in itself. Finally, one need only total up the huge sums this state has invested in colonization and divide them by the number of families settled to prove how costly every new household established since the war has been, regardless of whether or not this expenditure was met by the settlers themselves or by the state. Likewise, it would be interesting to compare the amounts paid out for personal expenditures and those for materials needed for colonization. In the past, Serbia went about this matter quite differently. Karageorge, during the first uprising, as well as Miloš, Mihajlo and Jovan Ristić had no special ministry of land reform, no general land inspectors, or costly apparatus, and still, they managed to purge Serbia of foreign elements and populate it with our own people who

felled the endless forests of Shumadia (Šumadija), transforming them from the wild state they were once in to the fertile Shumadia we know today.

3. Even those few thousand families who were settled after the war did not remain where they were originally located. There was more success in Kosova, especially in the Lab / Llap valley, where the Toplicans penetrated of their own accord from north to south. Our oldest and most stable settlements there were established with elements from various Serbian regions. In Drenica and Metohija we had no success at all. Colonization should never be carried out with Montenegrins alone. We do not think that they are suitable as colonists because of their pastoral indolence. This applies to the first generation only.

The second generation is quite different, more active and more practical. The village of Petrovo in Miroc north of the Danube, the most advanced village in Krajina, is inhabited exclusively by Montenegrins. In Serbia today, there are thousands of other flourishing towns, especially in Toplica and Kosanica, which were established by Montenegrins of the first generation who mixed with more advanced elements. The foregoing consideration, nonetheless, still applies in Metohija where, since the settlers are on their own ancestral lands, old customs still abound. A visit to any coffee-house in Peja / Peč is sufficient proof. This is why our colonization has had so little success throughout Metohija. It must be admitted, on the other hand, that these colonies were poorly situated on barren, scrub-covered land, and were almost totally lacking in basic agricultural equipment. These people should have been given more assistance than other colonists because they were among the poorest Montenegrin elements.

4. Without doubt, the main cause for the lack of success in our colonization of these regions was that the best land remained in the hands of the Albanians.

The only possible means for our mass colonization of these regions to succeed is for us to take the land away from them. This could have been achieved easily during the rebellion after the war, when the insurgents were active, by expelling part of the Albanian population to Albania, by refusing to legalize their usurpations and by buying up their pasture land. Here, we must refer once again to the gross error committed in our post-war strategy, that of the right to own land. Instead of taking advantage of the strategy used by the

Albanians themselves for ownership of the land they usurped (scarcely any of them had deeds issued by the Turks, and those who did, got them only for land purchased), we not only legalized all these usurpations to the detriment of our state and nation, but worse still, we accustomed the Albanians to western European attitudes to private property. Prior to that, they could never have understood such concepts. In this way, we ourselves handed them a weapon with which to defend themselves, keeping the best land for themselves and rendering impossible the nationalization of a region of supreme importance to us.

It is apparent from the above that our colonization strategy in the south has not yielded the results which ought to have been achieved and which now impose themselves upon us as a major necessity of state. We are not criticizing this strategy merely for the sake of criticism, but so that, on the basis of our past experience, we can find the right way to solve this problem.

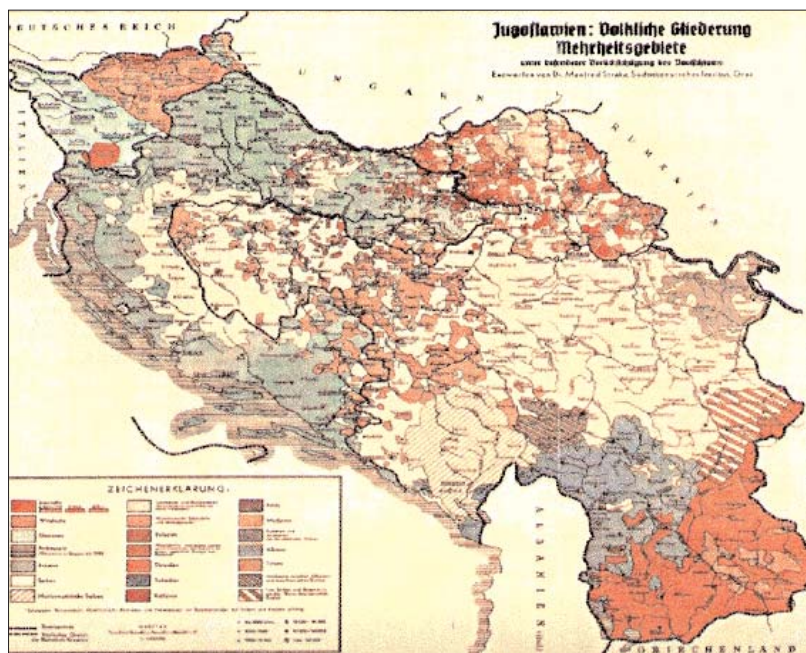
The Problem of Colonization of the Southern Regions

Reading the first part of this paper and comprehending the problem of colonization of the south, one realizes immediately that the primary issue at stake are the regions north and south of the Shar mountains. This is no coincidence. The wedge of Albanians on both sides of the Shar range is of great national and strategic significance to our state. We have already mentioned the way the population structure came into existence there and the importance of these regions for links to the lands of the Vardar Valley, which are firmly within the limits of our ancient territories. The strength of Serbian expansion ever since the foundation of the first Serbian state in the ninth century has lain in the continuity both of this expansion and of the expansion of ancient Rashka / Raška in all directions, including southwards. But this continuity has been interrupted by the Albanians, and until the ancient link between Serbia and Montenegro on the one hand, and Macedonia on the other, is re-established along the whole line from the River Drin to southern Morava, we will not be secure in the possession of our territories. From an ethnic point of view, the Macedonians will only unite with us, if they receive true ethnic support from their Serbian motherland, something which they have lacked to this day. This can only be achieved through the destruction of the Albanian wedge.

From a military and strategic point of view, the Albanian wedge occupies one of the most vital points in our country, the starting point from which major Balkan rivers flow to the Adriatic Sea, to the Black Sea and to the Aegean. Possession of this strategic point determines, to a large degree, the fate of the central Balkans, and in particular, the fate of the main line of Balkan communications from the Morava to the Vardar. It is no coincidence that many battles of decisive importance to the destiny of the Balkans were fought here (Nemanja against the Greeks, the Serbs against the Turks in 1389, Hunyadi against the Turks in 1446). In the twentieth century, only a country inhabited by its own people can be confident of its security. It is therefore imperative that we not allow such points of strategic importance to be held by hostile and alien elements. This is all the more true in this case in that the element in question has the support of a nation state of the same race. Today this state is powerless, but even as such, it has become a base for Italian imperialism which aims to use the country as a means of penetrating into the heart of our nation. Our people, who are willing and able to defend their land and country, are the most reliable element in the fight against such penetration.

With the exception of this block of eighteen districts, the Albanians and other national minorities in other

Albanian population in the Balkans; Map by the German Foreign Office (1940). This highly detailed map was produced by the Geographical Division of the German Foreign Office and it was based on local official information.

parts of the south are scattered and, therefore, constitute less of a threat to the life of our nation and state. Nationalizing the regions around the Shar mountains would mean that we can stifle irredentism once and for all, and ensure our control over these territories forever.

Colonization from the north should be kept to a minimum in the regions inhabited by the Macedonians. Here land is scarce and for this reason, the Macedonians would resist an influx of settlers from the north, all the more so because they would regard this influx as a sign of mistrust on our part. As such, even such a minimal colonization would do us more harm than good. If we do send people down there, to the region south of the Black Mountain of Skopje, they should be people from Vranje and Leskovac, who are closer in mentality and culture to the Macedonians. By no means should we send people from the Dinaric region because their irritable and uncontrolled temperaments would only arouse the hostility of the local population. We repeat that this problem will only be solved when our colonies advancing from the north through Kosova and Metohija in the direction of the Shar mountains and Polog have reached Macedonian settlements.

The problem of the Sandjak of Novi Pazar is solving itself and no longer plays the role it did in the life of our country before 1912. Let it suffice to mention that with the elimination of the Albanians, the last link between our Moslems in Bosnia and Novi Pazar and the rest of the Moslem world will have been cut. They are becoming a religious minority, the only Moslem minority in the Balkans, and this fact will accelerate their assimilation.

Montenegro has become a serious problem recently. This barren land cannot sustain the population which, despite resettlement, increased by 16% from 1912 to 1931. This impulsive, pastoral people has contributed many essential characteristics to our race over the centuries. Channelled in the right direction, their energy will not be destructive, and could, if directed towards the southeast, be employed for the common good of the country.

Summing up:

The Albanians cannot be dispelled by means of gradual colonization alone. They are the only people who, over the last millennium, managed not only to resist the nucleus of our state, Rashka and Zeta, but also to harm us by pushing our ethnic borders northwards and eastwards. When in the last millennium our ethnic borders were shifted up to Subotica in the north

and to the Kupa River in the northwest, the Albanians drove us out of the Shkodra (Scutari) region, out of the former capital of Bodin, and out of Metohija and Kosova. The only way and only means to cope with them is through the brute force of an organized state, in which we have always been superior to them. If since 1912 we have had no success in the struggle against them, we have only ourselves to blame since we have not used this force as we should have. There is no possibility for us to assimilate the Albanians. On the contrary, because their roots are in Albania, their national awareness has been awakened, and if we do not settle the score with them once and for all, within 20-30 years we shall have to cope with a terrible irredentism, the signs of which are already apparent and will inevitably put all our southern territories in jeopardy.

The International Problems of Colonization

If we proceed on the assumption that the gradual displacement of the Albanians by means of gradual colonization is ineffective, we are then left with only one course – that of mass resettlement. In this connection, we must consider two countries: Albania and Turkey.

With its sparse population, its many undrained swamps and uncultivated valleys, Albania would have no difficulty admitting some hundred thousand Albanians from our country. With its vast and uninhabited frontiers in Asia Minor and Kurdistan, modern Turkey, for its part, offers seemingly unlimited opportunities for internal colonization. Despite efforts on the part of Kemal Atatürk, the Turks have not yet been able to fill the vacuum created by the evacuation of the Greeks from Asia Minor to Greece and of some of the Kurds to Persia. Hence, the greatest possibilities lie in sending the bulk of our displaced Albanians there.

Firstly, I stress that we must not limit ourselves to diplomatic démarches with the Ankara government, but must employ all means available to convince Tirana to accept some of our displaced people, too. I believe that we will come up against difficulties in Tirana because Italy will try to hinder the process. Be this as it may, money plays an important role in Tirana. In negotiations on the issue, the Albanian government should be informed that we will stop at nothing to achieve the final solution to this question. At the same time, we should tell them about colonization subsidies available, stressing that no controls will be exercised over them. Eventually, notables in Tirana will see the

material gains involved and be persuaded through secret channels not to raise any objections to the whole business.

We have heard that Turkey has agreed, initially, to accept about 200,000 of our displaced persons on condition that they are Albanians, something which is most advantageous to us. We must comply with Turkey's wish immediately and sign a convention for the resettlement of the Albanian population as soon as possible. Concerning the resettlement of this Albanian population, we must study conventions which Turkey signed recently with Greece, Romania and Bulgaria, paying particular attention to two aspects: Turkey should accept the largest possible contingent and should be given maximum assistance from a financial point of view, in particular for the swift organization of transportation facilities. As is inevitable in such cases, this problem will no doubt give rise to some international concern. Over the last hundred years, whenever such actions have been carried out in the Balkans, there has always been some power which has protested because the action did not conform to its interests. In the present case, Albania and Italy may make some protest. We have already pointed out that attempts should be made to conclude an agreement with Albania on this matter and, failing this, we should at least secure its silence on the evacuation of the Albanians to Turkey. We repeat that skilful action and money properly used in Tirana may be decisive in this matter. World opinion, especially that financed by Italy, will be upset a little.

Nevertheless, the world today has grown used to things much worse than this and is so preoccupied with its day-to-day problems that this issue should not be a cause for concern. At a time when Germany can expel tens of thousands of Jews and Russia can shift millions of people from one part of the continent to another, the evacuation of a few hundred thousand Albanians will not set off a world war. Be this as it may, decision-makers should know ahead of time what they want and unfalteringly pursue those goals, regardless of possible international repercussions.

Italy, no doubt, will raise more difficulties, but at present the country is extremely preoccupied by problems of its own in Abyssinia. Austria, for its part, will not dare to go very far in its opposition.

To tell the truth, the greatest danger lies in the possibility that our great allies, France and Britain, may interfere. These two countries must be given the calm

and resolute reply that the security of the Morava-Vardar line is in their interests. That this is so was confirmed during the last great war and that line can only be made more secure, for them and for us, if in ethnic terms, we completely dominate the region around the Shar mountains and Kosova.

The Mode of Evacuation

As we have already stressed, the mass evacuation of the Albanians from their triangle is the only effective course we can take. In order to relocate a whole people, the first prerequisite is the creation of a suitable psychosis. This can be done in various ways.

It is well known that the Moslem masses are generally readily influenced by religion and are prone to superstition and fanaticism. Therefore, we must first of all win over the clergy and men of influence through money and threats in order for them to give their support to the evacuation of the Albanians. Agitators, especially from Turkey, must be found as quickly as possible to promote the evacuation, if Turkey will provide them for us. They must laud the beauties of the new territories in Turkey and the easy and pleasant life to be had there, and must kindle religious fanaticism among the masses and awaken pride in the Turkish state. Our press can be of colossal assistance by describing how gently the evacuation of the Turks from Dobruja took place and how easily they settled in their new regions. Such information would create the requisite predisposition for the masses of Albanians to be willing to leave.

Another means would be coercion by the state apparatus. The law must be enforced to the letter so as to make staying intolerable for the Albanians: fines, imprisonment, the ruthless application of all police regulations, such as the prohibition of smuggling, cutting forests, damaging agriculture, leaving dogs unchained, compulsory labour and any other measure that an experienced police force can contrive. From the economic aspect, this should include the refusal to recognize old land deeds. The work of the land registry should be accompanied from the start by the ruthless collection of taxes and the payment of all private and public debts, the requisitioning of all public and municipal pasture land, the cancellation of concessions, the withdrawal of permits to exercise an occupation, dismissal from government, private and municipal offices etc., all of which will speed up the process of evacuation. Health meas-

ures should include the harsh application of all regulations, even within homes, the pulling down of encircling walls and high hedges around private houses, and the rigorous implementation of veterinary measures which will result in a ban on selling livestock on the market etc. All these measures can be applied in a practical and effective way. The Albanians are very touchy when it comes to religion. They must therefore be harassed on this score, too. This can be achieved through the ill-treatment of their clergy, the demolition of their cemeteries, the prohibition of polygamy, and especially the inflexible application of the regulation compelling girls to attend elementary school, wherever they are. Private initiative, too, can assist greatly in this direction. We should distribute weapons to our colonists, as need be. The old form of Chetnik action should be organized and secretly assisted. In particular, a mass migration of Montenegrins should be launched from the mountain pastures in order to create a large-scale conflict with the Albanians in Metohija.

This conflict should be prepared and encouraged by people we can trust. This can be easily achieved since the Albanians have, indeed, revolted. The whole affair can be presented as a conflict between clans and, if need be, can be ascribed to economic reasons. Finally, local riots can be incited. These will be bloodily suppressed by the most effective means, though by colonists from the Montenegrin clans and the Chetniks, rather than by means of the army. There remains one more method Serbia employed with great practical effect after 1878, that is, secretly razing Albanian villages and urban settlements to the ground.

The Organization of the Evacuation

From the attached map*, it is apparent what regions must be cleared. They are: Upper Dibër / Debar, Lower Polog, Upper Polog, the Shar mountains, Drenica, Peja / Peč, Istog / Istok, Vuçitërna / Vuçitrn, Stavica, Llap / Lab, Graçanica / Gračanica, Nerodimja / Nerodimje, Gjakova / Djakovica, Podgor, Gora (Dragash), Lugu i Drinit / Podrimje, Gjilan / Gnjilane and Kaçanik / Kačanik. Of these regions, which together form the Albanian wedge, the most important for us at the moment are: Peja / Peč, Gjakova / Djakovica, Lugu i Drinit / Podrimje, Gora (Dragash), Podgor, Shar, Istog / Istok and Drenica, all to the north of the Shar mountains, Upper Dibër / Debar and the two Pologs to the south, and the Shar mountains themselves. These are border regions that must be

cleared of Albanians at any cost. The internal regions such as Kaçanik / Kačanik, Gjilan / Gnjilane, Nerodimja / Nerodimje, Graçanica / Gračanica, Llap / Lab, and Vuçitërna / Vuçitrn etc. must be weakened if possible, particularly Kaçanik / Kačanik and Llap / Lab, while the others should be gradually and systematically colonized over a period of decades.

The above-mentioned methods should be used primarily in the border regions, if we wish to clear them of Albanians. During resettlement, the following must be kept in mind:

In the first place, resettlement should begin in the villages and then move to the towns. The villages are the more dangerous, being more compact. Then, the mistake of removing only the poor should be avoided. The middle and wealthy classes make up the backbone of every nation. They, too, must therefore be persecuted and driven out. Lacking the support which their economically independent compatriots have, the poor will then submit more quickly. This question is of great importance, and I emphasize this, because one of the main causes for the failure of our colonization in the south has been that the poor were expelled while the rich remained. We were, thus, no better off because we gained very little land for the settlement of our colonists. To create a proper psychosis for resettlement, everything possible must be done to evacuate whole villages, or at least whole families. It must be prevented at all costs that part of a family is transferred while other members remain behind. Our state is willing to spend millions not to make life easier for the Albanians, but to get rid of as many of them as possible. For this reason, those who remain behind must be barred absolutely from purchasing property from those evacuated. This should be taken into consideration in the evacuation of individuals and of whole villages if we want to make things as easy as possible for them during the process of relocation.

Once they agree to move, they should be given all the assistance they require. Administrative formalities should be simplified, their property paid for on the spot, travel documents issued without the least formality, and they should be assisted in getting to the nearest railway station. Trains should be made available for them as far as Salonika, and from there, they should be transported immediately by ship to Asia. It is very important that the journey be easy, comfortable and cheap. Train travel should perhaps be made free of charge and displaced persons should be assisted with

food because, whether or not large masses of people can be evacuated or not depends largely on conditions of transport. Fear of difficulties en route is a major factor in keeping people from departing. This fear must be overcome by solving all the problems connected with the journey quickly and energetically. Particular care must therefore be taken to ensure that these people have the fewest possible difficulties en route. Simple people often have trouble finding their way, so it would be advisable to have major travel enterprises study transportation systems and adapt them accordingly. The displaced person must pass from hand to hand without feeling that his movement is a burden. Only in this way will it be possible to create a proper flow of Albanian evacuees and empty the south of them

Depopulating and Repopulating Regions

The problem of the establishment of colonies in the depopulated regions is no less important than the expulsion of the Albanians.

The first question to arise is: Who is to be settled here? The most natural thing would be to populate these regions with elements of our people from destitute areas: Montenegrins in the first place, but also Hercegovinians, Licanas and Krajšniks. The Montenegrins are the most appropriate for several reasons, and Metohija, Drenica and Kosova are the most natural places for them to descend into from their impoverished mountain homelands. The increase of population in Montenegro has caused much poverty there which, in recent times, has given rise to continual social and political unrest. This is unfavourable for our control of the country and is very dangerous for the maintenance of law and order in the future. Giving them maize and pensions is useless. The only solution is to send them down into the fertile regions of Metohija, Drenica and Kosova. The Montenegrins will prove to be excellent instruments to overcome the Albanians since they are akin to them in mentality and temperament. They must be settled initially in the regions north of the Shar mountains. Along with them, however, people from Lican, Krajšnica, Serbia, Cacak, Užice and Toplica should be brought in as colonists as well. This is necessary in order to create improved working habits and organization among the Montenegrins, and to break down the nomadic group mentality, the spirit of collectivity which characterizes the highlanders, by mixing and by intermarriage with people from various Dinaric

regions. In this way, a new type of Montenegrin can be created with a less local and more broad-minded, Serbian outlook.

Suitable conditions should be created for southern Serbian emigrants living in the regions south of the Shar mountains so that they can take possession of the fertile lands. They are honest, hardworking people who would be grateful to the state all their lives if better living conditions could be created for them in rural areas. The rural southern Serbs have a right to expect more care and attention than we are giving them today. Settling these poor people in Polog (Upper and Lower) and Dibër / Debar and allocating pasture land to them instead of to the Albanians will give them a sense of belonging to the state and they will be more willing, accordingly, to defend its borders.

Colonization south of the Shar mountains and the Black Mountain of Skopje can also be achieved with Serbs from Vranje, Leskovac, Pirot and Vlasenica, especially those from destitute mountain villages. We repeat that the Dinarics should not be allowed to expand south of the line formed by the Black Mountain of Skopje and the Shar mountain range. It is essential to avoid bureaucracy and petty formalities in the settlement of villages cleared of Albanians. The first and immediate step is to give the colonists deeds to the land they are settling. One of the main reasons for the failure of our colonization so far has been that settlers did not feel secure on their land because they did not receive a title to it and were thus left to the mercy of unscrupulous petty officials and local politicians. The peasant only feels secure if he knows that no one can take his land away from him. Such a guarantee should therefore be provided from the start. On the other hand, it is dangerous to give colonists the full and unrestricted ownership to land. In principle, homesteaders are carrying out a mission on behalf of the state and the nation, and must carry through with their mission if they are to keep their homesteads. They should not, therefore, have full and unrestricted ownership of the property in question. Because there are so many different types of people among them, from village workers who have lost their inner attachment to land to herdsmen who will have to adapt themselves to agriculture, their attachment to the land must have force of law. This will ensure that they begin to love their new home and region, and if they do not succeed in this, their children at least will. For this reason, colonists should be prevented by law from obtaining full ownership of the

land for any period of less than thirty years, even though the deeds are handed out at the start. According to the laws of our country, women do not enjoy the right to inherit property. In order to avoid fragmentation of property into tiny parcels, women must be excluded from inheriting such homesteads except in cases where the colonist has no male descendant and plans to bring a bridegroom into the household. The properties which have been given to the colonists up to now have been small. Bearing in mind intensive farming methods here, the fall in prices for farm products, and the large size of families among the colonists, 5-10 hectares of land is insufficient to ensure the economic survival of the settlers.

It is better to settle a region with a smaller number of colonists, giving them better conditions for development, than with a large number of rural semi-proletarians. This is another cause of failure in our colonization of the south and of the north up to now.

Individuals suitable for settling land under very difficult conditions are rare among other nations. Those few successes we have achieved in our colonization strategy have been the result of the aptitude of our race for colonization. It is only our peasants who are able to survive when shifted from one environment to another and put up against scrubland which has never been used for agriculture. Think of how they would flourish if the state were to carry out its duties and provide them with everything they needed.

On 10 February 1865, the government of Prince Mihajlo passed a law on the 'Settlement of Foreigners in Serbia'. Under this law, the Serbian government granted poor colonists from neighbouring regions 1.8 hectares of arable land, 1.8 hectares of non-arable land, a house, a yoke of oxen, a cart, two goats or sheep, a sow, necessary tools and 120 grosh in cash. In addition to this, they were of course given maize for food to last them until the first harvest. One plough was provided for every two families. These fixed and movable assets were granted to the settlers for a term of fifteen years, without the right to sell them. At the end of this period, the assets became their property. For the first five years, the settlers were exempt from all kinds of government taxes. For ten years they were also exempt from universal compulsory service in the regular army and for five years from service in the people's militia. The response from all sides was such that within a few months all homesteads were taken and we were immediately able to colonize more land than we have been able to do for

several years since the war. Had the government granted such favourable conditions for settlers after 1918, our situation in the Vojvodina and in southern Serbia would be much different. This is how we must act in the future, if we want to achieve success.

There are also lessons to be learned from the colonization of Toplica and Kosanica after 1878 when the Albanians were expelled from this region. The method of colonization here was laid down in the law of 3 January 1880. On 3 February of the same year, the People's Council approved an amendment to the law on agrarian relations under the motto "land for the peasants." Without hesitation, Serbia applied for its first foreign loan in order to pay Turkey for the lands taken. It did not set up any ministry of agrarian reform or costly apparatus to deal with the problem of colonization. Everything was managed in a simple and practical manner. The police distributed land to all those who were willing to work it. People came from Montenegro, Sjenica, Vranje, Kosova, Peja / Peč etc. and, in a matter of thirty years, Toplica and Kosanica, once Albanian regions of ill-repute, gave Serbia the finest regiment of the 1912-1918 wars, the Second Iron Regiment. During that period, Toplica and Kosanica paid and repaid, with the blood of their sons, for the millions of dinars which Serbia had spent to settle these regions. It is only by following this example and understanding what is required, sparing neither money nor blood, that our nation can create a new Toplica out of Kosova and Metohija.

Hence, if we want the colonists to remain where they are, we must assure them of all necessary means of livelihood within the first few years and severely prohibit any speculation with the houses and property of the displaced Albanians. The government must reserve itself the unlimited right to dispose of the fixed and movable assets of the Albanians and must settle its own colonists there as soon as the Albanians have departed. This is important because it rarely happens that a whole village departs at once. The first to be settled in these villages should be the Montenegrins who, with their arrogant, irascible and merciless behaviour, will drive the remaining Albanians away. Then colonists from other regions can be brought in.

This paper deals with the colonization of southern Serbia only. The problem of the Vojvodina, in particular with the Hungarian triangle in Bačka, i.e. Senta - Kula - Bačka Topola, is however no less important to us. Destroying this triangle in the Vojvodina is indeed just as essential as eradicating the Albanian wedge around the

Shar mountains. Tens of thousands of Hungarian farmhands have been left behind since the break-up of the big estates in the Vojvodina and constitute a great burden for the Serbian and German farm owners in the region. Some of these Hungarian and even German farm labourers and small proprietors could be sent to the south because in Bačka, on the border with Hungary, they constitute a real threat, all the more so since the Serbs in Bačka represent only 25% of the population. In southern Serbia, they would become good citizens by defending their property against Albania and would integrate well into our people. What is more important, since they are more progressive and of a higher cultural level than our peasants, they would provide a good example of advanced farming methods. We stress, however, that Serbs from the Vojvodina should not be sent to the south for colonization. There is still much land to be colonized in the Vojvodina so that they should be given homesteads there instead. It must be noted that in the 1928-1929 period, there was a widespread movement among Hungarians and Germans from the Vojvodina to move to southern Serbia. Not understanding the problem, our authorities were against such a movement and nipped it in the bud. Any such reaction on the part of the government today must be countered, and the public must be instructed to encourage the movement of Hungarians and Germans from the Vojvodina, especially those from Backa, to the south.

The Colonization Apparatus

Of particular importance for the solution of the question under discussion is the existence of a proper apparatus to direct the whole business. The poor work done by the apparatus implementing our colonization strategy in the past was in good part responsible for its failures. To avoid the same mistakes in the future, we must carry out a reorganization.

No other question demands such continuity of implementation as our colonization strategy. We have pointed out that one of the main reasons for the failure of our colonies both in the north and in the south has been the inconsistent work and the vacillations on policy implemented after each change of government. If this is to be avoided in the future, our colonization strategy must be entrusted to the General Staff of the army. Why? Simply for reasons of defence. Our army is intent on settling our people along the borders, especially in the most delicate sectors. To this end, it will do its utmost to secure these borders with the firmest possible settlements.

The General Staff, as the prime institution for the defence of our national interests, can contribute a great deal to our colonization strategy as a whole. It will know very well how to protect the colonization strategy from the private interference of those who want to use it for their own personal interests, and from external influence. Another important fact is that it would be easier for the General Staff to convince the responsible bodies of the importance of the issue and to force them to take effective action.

The People's Council would have more faith in it and would grant the necessary credits to it more readily than to others. The General Staff would guide all the work via a government Commission for Colonization. This Commission would be quite independent, though under the direct supervision of the Chief of General Staff, and would have under its control all bodies involved in our colonization strategy. Representatives of various interested ministries, national associations, technical organizations and scholarly institutions would also be made to take part in this Commission.

The greatest mistake of our colonization strategy in the past lay in the fact that the untrained and incompetent bureaucrats had the main say, and dealt with problems only superficially and in a piecemeal manner. We need only recall the settlement campaign carried out by volunteers from Hungary in Ovce Polje and Kadrifikovo, or the emigrants from Istria and Gorica who settled around Demir Kapija. The matter requires close collaboration between the government, private initiative and scholarly institutions. Private initiative can operate in many directions. The People's Defence, the Sokolašas, the Chetnik Associations etc. could take action against the Albanians which would be inappropriate for the state.

Associations of agronomists, doctors, engineers and cooperatives etc. could provide valuable assistance with their technical advisors in solving the many problems which will arise during the colonization campaign. Cultural associations, such as Prosveta in Sarajevo, Matica Srbska in Novi Sad, the St. Sava Associations in Belgrade etc. have their role to play, too. Undoubtedly, our institutions of higher learning have begun to lose the prestige they once had. The main reason for this is that the university and the Academy of Sciences are becoming increasingly estranged from real life and are neglecting their main duty in a relatively backward country such as ours: i. e. paving the way for the application of the scientific achievements of the twentieth century. Many bil-

lions would have been saved in this country, many mistakes would have been avoided in our government policy, including our colonization policy, had the problems been studied seriously and objectively in advance by competent scholars before they were taken up for solution. Our policy of colonization, likewise, would have acquired a more serious approach, greater continuity and effective application, had the opinions of experts and scholars been sought in advance. To start with, the Royal Serbian Academy of Sciences and the University of Belgrade ought to take the initiative to organize scientific studies of the whole problem of colonization in our country. This would be feasible for many reasons. At the university we have experts on every aspect of colonization. Teachers and academicians at the university are independent scholars, less subject to external political influence. They already have good experience in such fields and their scholarly work is a guarantee of objectivity. They should, therefore, take the initiative of setting up a colonization institute, the task of which would be to pursue colonization studies.

The government, for its part, should detach from the ministries all the institutions which have been engaged with this problem so far, and create a special institution, "The Colonization Inspection Office" The Colonization Inspection Office would be headed by an Inspector General, appointed by decree on the recommendation of the Minister of War, the Chief of General Staff and the Prime Minister. All the work in the colonization institute and in the Colonization Inspection Office would be carried out on orders from and under the supervision of the government Commission for Colonization, while the Inspector General would be answerable to the Chief of General Staff.

The colonization institute would be divided into the following sections: 1) organization, 2) education and culture, 3) finance, 4) agriculture, 5) construction, 6) hygiene, etc. In agreement with scientific, cultural and educational associations and institutions, and with national associations, the various sections would study problems of colonization and prepare directives, thus supplying our colonization policy with solid, scientifically elaborated material on the basis of which decisions could be taken. Managing this institute would be people from the Commission for Colonization, including representatives of the above-mentioned ministries, the university, the Academy of Sciences and private, national, education and cultural organizations who would be elected or appointed to this body. In this case, care must

be taken not to bring in people just for honour's sake, but only men who love and are dedicated to this great work.

The heads and employees of the institute should be selected by competition. The institute would then supply the Colonization Inspection Office with scientifically elaborated material for the implementation of our colonization strategy. Should differences of opinion arise between the Colonization Inspection Office and the institute over some fundamental question, the Chief of General Staff would have the final say.

The Colonization Inspection Office must have its executive headquarters in the territory and be made up of people selected for their enthusiasm and readiness for this work, whether or not they are employed by the government. They should, if possible, be selected by means of competition and should be appointed upon the proposal of the Chief of General Staff. Compromised or incompetent cadres must be dismissed. During its work, the Colonization Inspection Office and its organs must avoid bureaucracy as much as possible, while keeping in mind one thing only – the expulsion of the Albanians as quickly as possible and resettlement by our colonists. The police apparatus will play a very important role in this action. It is, therefore, essential to select and second the most energetic and honest officers. Their transfer should be made with the approval of the Chief of General Staff, and for such a difficult job they should be paid from secret loans. Stern measures must be taken against anyone who commits the slightest infraction. A special commissar, who would execute the orders of the state colonization inspector, must be appointed for the whole of the eighteen districts mentioned. The prefects of the districts must be given special, wide-ranging powers for their work, as well as appropriate instructions. Our political parties should be told curtly that rivalry among them during elections in these districts is strictly prohibited, and that any interference by deputies in favour of the Albanians is categorically forbidden.

The government institute and the Colonization

Inspection Office would elaborate the technical details for organizing the evacuation of the Albanians and the relocation of our settlers. It would not be bad, perhaps, if another private organization were to be created, in addition to these two official institutions. This private organization would be created out of existing associations and have the task of assisting in the implementation of our colonization strategy through private initiative. It would be best if the federation of our cultural and

education associations could take over this job. Its main task would be to coordinate and assist in the promotion of links between them and the colonization institute.

Funding

Whenever our colonization strategy has been criticized for its lack of success, its defenders have always excused themselves with the inadequacy of funds the government has allocated to this work. We do not deny that this has been the case up to a point. It must be said, however, that more has been spent in our country on the maintenance of this apparatus and its irrational activities than on the work of colonization itself. Nevertheless, even though the government has not provided as much as it should have, it must be understood that every country has its own primary and secondary interests to look after. Among a country's primary interests, without doubt, is the maintenance of its rule in regions of national insecurity by colonizing such regions with its own people. All other commitments are of an importance secondary to this. Funds can and must be found to deal with this problem. We have already mentioned the colonization of Toplica and Kosanica and the benefits derived from this. Given that the small Kingdom of Serbia did not hesitate to make great financial sacrifices, indeed did not even hesitate as a free and independent kingdom to seek its first loan for colonization, is it possible that our present-day Yugoslavia would be unable to do the same?

It can and must. That it lacks the means to do so, is simply not true. Let us calculate approximately how much it would cost our country to expel 200,000 Albanians and settle the region with as great a number of our people. The resettlement of 40,000 Albanian families, taking an average family as having five members and an average of 15,000 dinars for each family, would cost a total of 600 million dinars. The colonization apparatus for the settling of 40,000 Serbian families might reach a total of 200 million dinars. In any case, the whole operation would not cost more than 800 million dinars. This is because:

1. The evacuated Albanians would leave behind not only land, but also their houses and implements. Thus, not only would the overwhelming majority of our colonists be settled in the homes of the Albanians but, with a little assistance in food and livestock, they would soon recover economically and become independent. We stress in this connection that absolutely no private speculation with the possessions left behind by the Albanians would be tolerated. The government must be

the one to take control of these possessions and distribute them to the settlers.

2. Military forces should be employed, where required, during the setting up of new colonies, as was the case with the construction of Sremska Rača and the reconstruction of the villages destroyed by the 1931 earthquake. To this end, the army should be given the right and possibility to set up a kind of compulsory labour service for public projects, just as Stambolisky created the Trudova pronist in Bulgaria and Hitler the Arbeitsdienst in Germany, that is, by calling up reservists or extending the term of military service. It would be an especially good idea for our young people, after finishing their training and after graduating from university, to be entrusted with such work. Were this to be the case, many of them, by taking part in constructive activities in the public interest, would become more conscious and look at things from a more realistic perspective. Such a scheme could be carried out easily by giving priority in public service employment to those young people who have spent a specific period of time working on behalf of our colonization strategy. This would also help reduce unemployment among our young intelligentsia, which is an increasingly acute social problem in our country.

3. In collaboration with specialized organizations and associations, we must find the cheapest means of clearing the land of scrub, of irrigating farms, of draining swamps, etc. as well as of constructing homes. Private companies should be informed that, since the government assists them with reduced customs and railway tariffs, loans and other means for the procurement of supplies and material necessary for their work, it also has the right, considering the importance of this action, to insist that such supplies and material be made available at the lowest possible price. Supplies and material should be procured by means of cartels, in agreement with which, the government would specify the quantity, quality and price of the material in question without fictitious deals being involved. Government enterprises, the railways and, in particular, forestry enterprises such as Šipad etc. should be placed at the unrestricted disposal of the government Commission for Colonization.

4. During colonization, the government may grant settlers property on credit or for cash. Many of the settlers will purchase land in the new regions by selling their original property in their place of birth. This will enable

the government to recuperate a good portion of the money it has laid out. However, we stress that land must only be sold to persons who give proof that they will settle on it permanently and work it. Land given on credit must not be too expensive. The interest rate must be minimal and repayment should be deferred for several years to give the settlers time to get established, i. e. repayment should only begin when the settlers have sufficient economic strength.

Taking this as a basis, the government, which must cover all administrative expenses for these activities from its normal revenues, can procure funds from two sources. One would be the pruning of unnecessary expenditures and expenditures earmarked for other less urgent sectors. The other possible source of funds would be loans, which would be provided by state banks, alone or with private capital on the basis of a compulsory domestic credit line. This would be backed up by securities issued by the government as well as by contributions from the settlers themselves when they become independent.

It might not be a bad idea if the financing and purchasing of land were to be arranged by agricultural banks working in collaboration with co-operatives under the direct supervision and direction of the government Commission for Colonization. However, it is still too early to make any definitive pronouncement on this matter because the conditions under which Turkey will accept the population displaced from our territories are not yet known. Taken altogether, the sum of a few hundred million dinars is no great expense for the government when compared to the real benefits gained from such an action. By securing the most sensitive regions in the south of our country for our own people, we could save the lives of several divisions in case of war. Giving land to several tens of thousands of families from economically weaker regions, Montenegro in particular, would, on the one hand, help ease the appalling economic suffering of such regions and, on the other hand, create many new jobs during the process of colonization. It would be possible to find employment for 10,000 workers, thus giving a boost to our sluggish economy. In view of the supreme national, military, strategic and economic significance of this action, it is clearly the duty of the government to sacrifice a few hundred million dinars. At a time when the government can spend one billion dinars on the construction of an international highway from Subotica to Caribrod, the possible benefits of which we shall only enjoy at some time in the

distant future, it can and must be in a position to come up with a few hundred million dinars to give us back possession of the cradle of our nation.

Conclusions

In view of all that has been said, it is no coincidence that in our examination of colonization in the south, we hold the view that the only effective means of solving this problem is the mass expulsion of the Albanians. Gradual colonization has had no success in our country, nor in other countries for that matter. If the state wishes to intervene in favour of its own people in the struggle for land, it can only be successful by acting brutally. Otherwise, the native, who has his roots in his place of birth and is at home there, will always be stronger than the colonist. In our case, we must keep this fact very much in mind, because we have to do with a hardy, resistant and prolific race which the late Cvijić described as being the most expansive in the Balkans.

From 1870 to 1914, Germany spent billions of marks on the gradual colonization of its eastern territories by purchasing land from the Poles, but the fecundity of Polish women defeated German organization and money. Thus, Poland regained its Poznan in 1918. Our above-mentioned statistics of the 1921-31 period show that it was the fecundity of Albanian women which defeated our colonization policy, too. We must draw our conclusions from this, and we must do so quickly while there is still time to correct matters. All of Europe is in a state of turmoil. We do not know what each new day and night will bring. Albanian nationalism is on the rise in our territories, too. Should a global conflict or social revolution occur, both of which are possible in the near future, leaving the situation as it is would jeopardize all our territories in the south. The purpose of this paper is to avert such an occurrence.

Dr Vaso Čubrilović (signed)

*The author attaches to the document a detailed map of the region to be cleared [*editor's note*].

[Taken from *Iseljavanje Arnauta*. Manuscript in the Institute of Military History of the Yugoslav People's Army (Vojno Istorijski Institut JNA). Archives of the former Yugoslav Army (Arhiv Bivše Jugoslovenske Vojske), Belgrade, 7 March 1937, No. 2, Fasc. 4, Box 69, 19 pp. Retranslated from the Serbo-Croatian by Robert Elsie, on the basis of an existing English version. First published in R. Elsie, *Gathering Clouds: the Roots of Ethnic Cleansing in Kosova and Macedonia*, Dukagjini Balkan Books (Peja 2002), p. 97-130.]

The End of History and the Last Province

Fundi i historisë dhe provinca e fundit

One would have thought that the Serbs would have gotten the message by now – nobody around wants to live with them.

One by one, all the former Yugoslav “sister” republics left Serbia to start a life on their own. The first to walk out on the Serbs were Slovenia and Croatia. They left as fast as they could when they broke away from the clutches of the troubled Yugoslav federation on June 25, 1991. These two republics were quickly followed by Macedonia which declared its independence and peeled away in September of the same year. It was followed by the secession of Bosnia-Herzegovina in March 1992.

Next in line was Montenegro, the smallest republic of the Yugoslav federation – and now only Kosovo is left waiting in the wings, standing by to join the entire region to attain what Kupchan calls a “degree of finality”.

On May 21, 2006, the majority of the people of the Republic of Montenegro voted in a referendum to secede from the state union with the Republic of Serbia. Their choice for independence had two very positive characteristics: First, as expected, it was *lawful*. With a record high turnout of 86 per cent, the highest in any election since democracy arrived in the Balkans; the Montenegrin citizens followed the rules of the referendum established at the behest of the European Union, which required a majority of at least 55 per cent for Montenegro to leave its union with Serbia.

Second it was *peaceful* – another Czechoslovak-style “velvet divorce.” This is all the more important in light of the blood that accompanied the secessions of Croatia and Bosnia-Herzegovina in the early 1990s.

Both achievements have given the European Union and its foreign policy chief, Javier Solana, not just a moment to reflect but also relief and some peace of mind. The project of Montenegro’s independence, which the EU feared – and opposed – three or four years ago, was voted in by a comfortable majority of the people of Montenegro, who wanted to see their country equally sovereign in the common European house. Although just 0.5 percent above the line set by the European Union for the referendum to be considered successful, the difference between those who voted to

stay in the EU-designed union with Serbia – facetiously called “Solania” due to the major role Javier Solana played in its creation three years ago – and those who chose to split from the core of what once was Yugoslavia was still very telling: 11 percent.

There is little doubt that the majority of Montenegrins who cast their ballots for independence were not merely playing by EU rules. They were also proclaiming their wish to apply for accession to the European Union unencumbered by a Serbia that has been moving very slowly with its reforms and has failed to deliver to the UN Tribunal at The Hague the fugitive Serb general Ratko Mladic. The feeling that Montenegro and its EU aspirations were being kept hostage to a nationalist and problematic Serbia was wide spread among the Montenegrins.

There is, of course, no trouble in the Montenegro’s vote to strike out on its own and form an independent state when at the same time seeking to enter the European Union, even if it requires surrendering much of its newly gained national sovereignty to this soon-to-be 27-member mega state. In point of fact the prospect of joining the European Union and NATO was probably the main impetus that led to Montenegro’s choice for independence.

The solid “yes” vote for independence has restored Montenegro’s statehood abolished by Serbian annexation and the great powers in 1918, at the end of World War I. Many governments, including the United States, the European Union, Russia, China etc., have already officially recognized Montenegro’s independence and have warmly welcomed the newest Adriatic republic into the family of sovereign nations. Ironically, less than a month after Montenegro voted to leave the union with Serbia, on June 6, 2006, Serbia officially proclaimed its *own* independence from Montenegro as the successor state to the State Union of Serbia and Montenegro and recognized Montenegro as a sovereign state.

Although small in size and population – even though bigger than Malta, and with a population similar to that of North Dakota, Vermont or Wyoming in the United States – Montenegro has all it needs to become politically and economically a viable state and very soon

eventually a candidate for both NATO and EU membership. There is hardly anybody today who questions that Montenegro's independence and progress will further improve the stability and good neighborly relations in the western Balkans. On the contrary, it is generally expected that the recent events and further progress in Montenegro will potentially have positive effect on Kosovo and Bosnia, the two regions that have suffered most from the bloody wars of the breakup of Yugoslavia.

Is the Canary Alive?

One of the fears and the uncertainties related to the outcome of Montenegro's referendum was the precedent its independence would establish for other secession-minded territories in Europe and how would states seeking to hold together fragile multiethnic societies would react to such a precedent. It's been largely assumed that if Montenegro would vote for secession from Serbia and her independence were to be internationally recognized, such an outcome would reverberate not only in the Balkans but across Europe and in other parts of the world. In other words, Montenegro was seen as the canary in the coal mine for the possible future of Kosovo.

There were those who believed that Montenegro's choice and the willingness of the European Union and the United Nations to respect the verdict of the Montenegrins would stir up the separatist groups in the Basque and Catalan regions of Spain, the German-speaking separatists in the Tyrol region of Northern Italy, who seek separation from Italy and annexation by Austria, or even the Turkish Cypriots who have been separated from the southern part of the island for decades. In point of fact, Montenegro's choice was immediately applauded by all these groups as a validation of their own aspirations and campaigns for self-determination. Meanwhile, Armenian leaders, who have for over a decade been caught up in conflict with Azerbaijan over the Nagorno-Karabakh region, as well as the breakaway republics of Transdniestria in Moldova and Abkhazia in Georgia, warmly welcomed the outcome of Montenegro's referendum as a confirmation of the precedence that should be given to the principle of self-determination over that of the territorial integrity of nations. The canary, it seems, survived the Montenegrin coal mine. This does not mean, however, that the canary can be used as an example for separatist movement elsewhere in Europe, China or Russia.

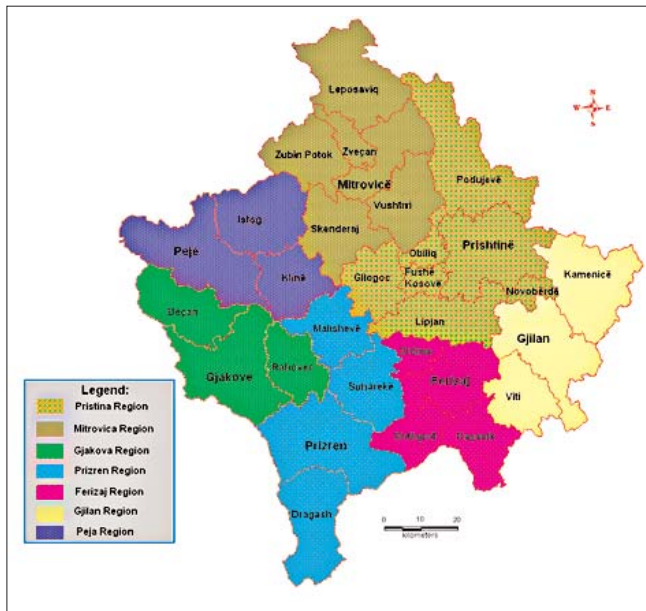
The Last Province

Most observers believe that it is in Kosovo, however, where the impact of Montenegro's vote for independence will have the strongest impact. We happen to disagree. It is true that Kosovo's Albanian leaders have long seen the independence of Montenegro as encouragement for Kosovo's international recognition as an independent state, in the name of which much blood has been shed by the Kosovar Albanians. It is also true that Kosovo never had the status of a republic within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, even though it was the fourth most populous unit of the Yugoslav federation. "Kosovo-Republic!" became the political motto and demand of numerous massive – and peaceful – demonstrations by Kosovo Albanians especially in 1981. Belgrade's response to that peaceful movement for national emancipation was to send tanks to Kosovo to harass its civilian population, crushing the student movement and revoking Kosovo's substantial autonomy, which Milosevic repealed outright a few years later.

Montenegro and Kosovo may have much in common to justify comparison. However, there is indeed little direct correlation between events in Montenegro and the future status of Kosovo. Kosovo's future as an independent state would have not been compromised had the referendum in Montenegro failed to satisfy the 55 percent "yes" vote required for secession.

While the Kosovar Albanians' claim to independence is fully legitimate regardless of the outcome of Montenegro's referendum, demands by Bosnian Serbs to follow Montenegro's example for their entity of Republika Srpska, which along with the Muslim-Croat Federation has made up post-war Bosnia, are dangerously provocative. One can expect that Montenegro's secession from the union with Serbia might also encourage the large minority of Hungarians in Vojvodina to renegotiate their status with Belgrade. Due to repeated concerns by all neighboring states – especially Hungary, Croatia and Romania – resenting Vojvodinian voices from within this Serb dominated province may no longer be ignored. However, Vojvodina's status has never been – and it will most likely never be – put on the international agenda when Serbia embarks on her path to joining the European Union.

Kosovo's political future will be resolved through a different rationale and in a different institutional context than Montenegro's. However, we do not subscribe to

the idea that Kosovo is “a much bigger problem than Montenegro.” In all respects, Kosovo has the same legitimate right to independent political life as Montenegro and all the other constitutive parts of the former Yugoslav federation. The independence of Kosovo, with its ethnic make-up, population size (almost four times larger than Montenegro’s) and its past and recent histories of bloody confrontations with Serbia, is more critical to the stability of the Balkans than the independence of Montenegro. As a matter of fact, moving Kosovo toward democratic self-rule and the resolution of its final status is well overdue. The truth is as simple as this: given the unspeakable atrocities they have suffered in the past and the virtual political, economic and territorial separation from Serbia they have been enjoying for the past seven years, Kosovo and its people can not be forced to live under Serbian rule once again. Hence any attempt to impose even the mildest form of Serbian sovereignty over Kosovo would be highly provocative and futile.¹

We also believe that it is in Serbia’s best interest to let Kosovo go, especially as Kosovo has *de facto* already left Serbia’s orbit. This is not a totally alien concept among moderate politicians and common citizens in Serbia. Privately many Serb politicians have come to acknowledge that Kosovo’s independence may be unavoidable. This is why Centrist parties in Serbia demanded an early general election in January 2007. That way a new government will be in place before the final status of Kosovo is announced, which presumably will be for some form of independence, thereby fueling

nationalist backlash and could bring the Radicals to power.²

Hopefully Serbian leaders have come to realize that they must not continue to keep Serbia’s future hostage to medieval ghosts, or to an invented past by claiming Kosovo to be “Serbia’s Jerusalem.” This is what Milosevic did in the mid 1980s. This is what Kostunica repeated when he privately – and very provocatively – visited the Serbian monastery at Gracanica (Kosovo) in June of this year.

Rather than continuing the rhetoric of extreme nationalists and political demagoguery, what Serbian leaders need to be doing today is talking about the day after separation and preparing the public accordingly. Serbia without Kosovo can concentrate on what are Serbia’s far more vital goals: reforming her economy, politics and society, resuming talks on a Stabilization and Association Agreement with Brussels – which were suspended last May – so that Serbia can attain NATO and EU membership at the earliest possible dates. In other words it is in Serbia’s interest – as well as in the interest of everyone else – to simply let Serbia be Serbia. At the end of the day, Serbia faces but two choices: integration into Europe or further isolation from it.

Even though the international community has so far been unable to decide Kosovo’s final status, we firmly believe that independence for Kosovo will follow shortly. We also believe it will be yet another surprisingly peaceful event, perhaps partially due to the presence of U.S. and NATO troops stationed there. The time has come to end the current state of limbo, which has continued several years under the international trusteeship and grant Kosovo its much-coveted independence. Since fall 2003, the United States and its European allies have embarked on an intensive diplomatic campaign to resolve the final status of Kosovo. Several scenarios have been thrown out for discussion and possible solution to this issue. Various options of independence, however qualified – “conditional independence”, “sovereignty with limitations” or “monitored independence” – have been under consideration. Much has been debated about the Serb proposition on “less than independence, more than autonomy.” Yet, as Charles Kupchan very persuasively advocates, of *all* possibilities, “harsh realities on the ground make independence for Kosovo the only viable option.”³ This is an opinion that largely dominates the political minds in Washington, especially among prominent leaders in the U.S. Congress. Expressing the sense of the House of

Representatives that the United States should declare its support for the independence of Kosovo, the House Resolution 24, introduced by two of the most influential Representatives on Capitol Hill, Congressmen Henry Hyde (R-IL) and Tom Lantos (D-CA) on January 5, 2005, emphasized that, as “autonomy has failed time and time again,” “there is every reason to believe that independence from Serbia is the only viable option for Kosovo.”⁴

We firmly believe that there is no other realistic alternative for Kosovo than full independence, even though we recognize that Kosovo still has a lot to do to develop and consolidate its political and legal institutions and deliver in all objectives set up by the international community. As for the argument that Kosovo’s independence could hearten demands for secession by other groups in Europe or elsewhere, that argument, of course, is not quite without merit. However, in our view, fears that Kosovo’s independence could trigger more violence, instability and further unraveling in the Balkans or in other territories around the world pursuing independence – what Tim Porter untenably calls “a potential Balkanization of the entire world”⁵ – are overly exaggerated and unsubstantiated. On the contrary, Kosovo’s independence, “simply drawn and given quickly, offers the best hope for stability in the region.”⁶ Denying or delaying it indefinitely is a recipe for disaster; this can only cause more confusion, more frustration, a return to disorder and internal violence, and more recrimination among Kosovar Albanians.

Kosovo’s situation is unique. It is very different from the situations in the Basque and Catalan regions, Turkish Cyprus, Chechnya, Nagorno-Karabakh, southern Sudan, Tibet, Xinjiang or Inner Mongolia. Just as it is unrealistic and dangerous to apply simplistically narrow concepts to different national and regional contexts, so it is unrealistic and dangerous to generalize about various situations existing in various geopolitical contexts. We are reminded of the analogy with medicine where probability statistics based on thousands of individuals cannot tell the physician what to do about a given case.⁷ Solutions that may be appropriate for an individual country, say Kosovo or Taiwan, may not work in any other particular region, that is to say in Yunnan or West Papua. Therefore, to use Brzezinski’s language, “cultural conditioning and specific circumstances”⁸ should be taken into account to a far greater degree than what has often been proffered in a rather dogmatic way by policy makers and bureaucrats who apply generalizations formalistically. This said, neither Montenegro nor Kosovo can

help to explain other particular situations or trigger solutions for regions that are far away, ethnically very differently composed and unique in their own merits.

Fixing an Historical Blunder

Who will decide on the future of Kosovo? The United States aside, Kosovo’s political future will *ironically* be decided basically by the same major powers that dealt with the “Albanian question” in the early twentieth century. Back then, these powers were: Britain, France, Germany, Russia, Italy and Austria. They made up the core of the European Concert of Powers from 1815 to 1914. The London Conference of their ambassadors in 1913 recognized, among others, the newly independent state of Albania and its international frontiers with Serbia, Montenegro and Greece. The redrawing of the maps of the Balkan states by the European powers left whole regions inhabited almost entirely by ethnic Albanians – Kosovo among them – outside Albania’s state borders and their population scattered throughout the region. The 1913 London Conference of Ambassadors determined Kosovo’s fate. Once invaded by – and part of – the Ottoman Empire, Kosovo, which has always been almost homogeneously ethnically Albanian, along with what is today Macedonia, was annexed to Serbia in May 1913.⁹ That decision made by Europe’s major powers of the time has been largely responsible for the historical injustices and sufferings of the Kosovo Albanians for the past hundred years and perhaps for the balkanization of the entire region.

Today, five of the six major powers (Britain, France, Germany, Russia and Italy) that deal with Kosovo, under the aegis of the Contact Group, and that most likely will propose to the United Nations independence for Kosovo as its final status are the same powers that certified the annexation of Kosovo to Serbia almost a century ago. These world powers today must undo what they did wrong in Kosovo 1913 – without allowing the unification of Kosovo with the other Albanian territories in the Balkans. The world powers should allow Kosovo to become independent from Serbia.

The sixth member of the Contact Group is the United States. The U.S., the world’s sole superpower today, is the only power untainted by the actions of the 1913 London Conference. By virtue of its military power and as a nation “without history” in the region – except for its leading role in the NATO bombing of Serbia in 1999 – the United States remains uniquely positioned to pro-

vide the necessary leadership and support to guarantee not only a final solution for the status of Kosovo but also lasting peace, stability and democratic consolidation in the region.

There is general agreement among the members of the Contact Group, which includes four out of five of the permanent members of the UN Security Council, that (a) there is no way to convince or force Kosovo again into some form of state relationship with Serbia; (b) the status quo, established since the end of the Kosovo War in June 1999, with Kosovo having some form of *de facto* independence while preserving *de jure* the territorial integrity of Serbia, is deplorable and no longer sustainable; hence Kosovo's independence should no longer be held hostage to Serbia's inability to come to its senses; (c) there should be no redrawing of boundaries along ethnic lines, meaning no territorial partition of Kosovo, no union of Kosovo with any neighboring states or territories, that is no union with Albania to form a "Greater Albania", and no union with Albanian-dominated territories of neighboring Macedonia or Montenegro to form a "Greater Kosovo".

The truth of the matter is that "Greater Albania" may be an objective of some in the diaspora; yet few Albanians in the region deem it realistic or worthy to fight for it. In line with Washington and European Union policy – and contrary to those who claim or believe in a conspiracy of a "Greater Albania" or "Greater Kosovo," – the Albanian government and the ethnic Albanian political parties in Kosovo and Macedonia have rejected any changes of borders in the Balkans, including Macedonia.

But what are the stakes and positions of the major powers – the five permanent members of the United Nations Security Council – on this issue?

There's no doubt the United States and the United Kingdom are the strongest proponents of independence for Kosovo. France, regardless of its previously manifest pro-Serb stance, will most likely vote with the first two powers for independence.

Russia, which has been arguing against any "hasty" decision on Kosovo, is more unpredictable. However, even though Serbia has always hoped for Russian support – assuming that Russia would

oppose Kosovo's independence for fears that it could set a precedent for its break-away territory of Chechnya – Russia may be adopting a hard-headed Bismarckian stance not to enter a conflict with the other major powers over the Kosovo issue, which they may think is not worth fighting for. It is also possible that Russia may regard Kosovo's independence from Serbia as "a model for resolving the stalemated conflicts in Georgia and Moldova, where the West is insisting on territorial unity and Moscow is supporting the separatist enclaves."¹⁰ So it is very likely that Russia may decide not to oppose Kosovo's independence by either voting in favor of it or abstaining.

As far as China is concerned, it has certainly followed the developments in the Balkans in the past fifteen years, particularly the bloody collapse and disintegration of Yugoslavia, closely and with much concern. China might fear that, if granted and internationally recognized, Kosovo's *de jure* independence may establish a precedent for the future of Taiwan or Xinjiang, her westernmost region of the ethnically Turkic Uighurs, or other separatist-minded provinces. However, because China has no compelling interests in Kosovo, we assume that Beijing will be flexible and ratify whatever final-status arrangements are reached by the other members of the Security Council. Kosovo is not a global concern to deserve China's full attention as a global power, which is how China sees itself. Most American observers assert that China, like Russia, to paraphrase British Prime Minister Neville Chamberlain, would not risk a clash with the West "for the people of a far away country

of whom we know little." Marsh and Gvosdev persuasively argue that Beijing will most likely play no active role "in frustrating independence for Kosovo" or actively oppose U.S. plans for the former Yugoslav region, for it "will not actively risk its relations with the United States over an issue that is not directly central to its Asian agenda."¹¹ In their view, which we unreservedly share, there should be "no illusions that what happens in Kosovo does not have consequences halfway around the world".¹²

The United States can not solve every problem in the world and may not be interested in every region. However, Kosovo is an entirely different matter. Not only has the United States direct strategic interests in Kosovo and in the Balkan region, it also has the political capital to get Kosovo's independence granted. In addition, the United States has a large and vocal number of Kosovar immigrants now living there, and American politicians – Republicans as well as Democrats – have found that they tend to be politically active and generous campaign contributors. In the case of Kosovo, both Washington and Brussels seem to have already resolved the broader policy dilemma on how to balance a people's right to self-determination and their call for independence with the desire to maintain the territorial integrity of existing states. Both capitals have come to realize that, in spirit as well as fact, the job of defending high humanitarian moral principles in Kosovo, which they began with NATO's intervention in 1999, should now find a pragmatic solution, which realistically seems to be nothing short of independence.

Although it is difficult to imagine that either Russia or China would make serious trouble over the future of "a small tract of land that has no oil, no nuclear weapons, and a GDP of less than \$3 billion,"¹³ one cannot rule out the possibility that Russia or China – or both – oppose Kosovo's independence in the Security Council, in which case, one can only think of a messy scenario: Kosovo being recognized unilaterally by the United States, Great Britain and other individual countries, but not all, at the frustration of Russia and China. This, however, will not be the case if Serbia itself somehow consents to let Kosovo go.

The End of History

The Balkans have finally come to the most crucial point in their history and probably the "last" chapter of

their "Balkan" history, which until very recently could be described, to use Otto von Bismarck's language, as the history of "places of which no one ever heard before [World War I]" and which were "not worth the healthy bones of a single Pomeranian musketeer". From now on this southeastern peninsula of Europe will be part of the future Europe or Europe's future. Kosovo might actually become the last province (or bridge) to connect the Old Balkans with the New Europe, or the chapter that will conclude a thousands-years-old bloody history to open an era the Balkans have never known before.

What once used to be not only the geographical center of the Balkans but also the historical, political and, one could almost say, metaphysical heart of their tragedy – Serbia – will now have to come to terms with herself. "Greater Serbia" has entered the annals of history. Podgorica's union with Belgrade was the last remnant of the former Serbian-ruled Yugoslav federation. Montenegro's vote for independence finally sealed the death of Yugoslavia and with it the end of Serbia's old claim for supremacy in the Balkans. Having been the largest and the domineering of the six republics of Yugoslavia Serbia is abandoned by all. It is now left on its own sallying forth in search for its place in the new political constellation of southeast Europe and the European scene.

For all the Balkan peoples, particularly for the Serbs, this is the time when they must finally understand that the key to a prosperous future is not the revival of "historic memories" or the use of force in settling past accounts, but the building of political, economic and social conditions that foster peaceful resolution of disputes and support open societies and democratic political systems. In this context, Kupchan rightly points out, "Kosovo's independence is the best hope for finally settling one of the most intractable feuds in the Balkans, defeating the remnants of extreme nationalism in Serbia, and laying the foundation for a Balkan politics that focuses on the opportunities of the future rather than the wrongs of the past."¹⁴

Difficult as it might seem, the people of the former Yugoslavia and elsewhere in the Balkans seem to have chosen to detach their minds from what has for so long bonded them negatively and harmfully with their past. Their recent progress unfalteringly shows that the past can and must be transcended in the name of – and the hope for – a better future. By the same token, the wisdom of citizens and their governments in this part of

Europe will be measured by how effectively they can overcome their troubled past and strengthen the foundations for a better, prosperous future.¹⁵

We do not underrate the difficulties and the uncertainties. Obstacles and challenges remain in the Balkans, but the region is no longer “the eye of a storm,” or a “powder keg” at the heart of Europe. Problems in the Balkans are neither new nor will they be solved quickly. But all the evidence available to us indicates that progress in the region is real, considerable, and encouraging. A very positive condition in the Balkans today is the spirit of cooperation among all of its member states. Since the mid 1990s, virtually all the Balkan states have engaged in various formal diplomatic mechanisms designed to enhance multilateral cooperation, security, economic cooperation and development. One of those is the U.S.-Adriatic Charter of Partnership (signed in Tirana in 2003) that has brought together Albania, Croatia and Macedonia in joining their efforts to enhance security and stability in the Balkans and become NATO members within the next few years.¹⁶

Palpable desire to make up for the lost time is evident throughout the region. This was clearly manifested in Montenegro’s vote. But this is also the desire of most citizens of Serbia who, heavily scrutinized by Europe and virtually separated from her for most of the past decade, can now embark on an expedited path to European integration. In today’s dynamic era of globalization, interconnectedness, and increasingly irrelevant borders, most citizens in the western Balkans view inclusion in the European Union and NATO as necessary to secure their countries’ future. This basic agreement implies an underlying willingness to accept general European standards, despite the difficulties this adaptation entails. No doubt, the hope of eventual inclusion in NATO and the EU has become one of the strongest incentives for domestic and regional democratic development in Europe’s southeastern peninsula today.

Provided that every effort is made and that Washington’s and Brussels’ focus remains in this still unsettled part of Europe, we believe it would be reasonable to hope that we will soon be able to see a Europe whole, free, and at peace, a Europe in which apathy or anarchy, or, conversely, statism and nationalism, will never return.

Having arrived at these judgments we reiterate, by way of conclusion, that we are confident that the bur-

dens of the past are not heavier than the promises of the future and that the challenges faced by the countries of the western Balkans are not obstacles, but opportunities. This time for the Balkans is one of those rarities, which Hegel called history’s “unique moments.” And the uniqueness of this moment in the lives of the Balkan peoples is that it might be the end of the blood, burdens, ghosts and baggage of Balkan history.

Notes

1. Richard K. Betts, “The Lesser Evil: The Best Way Out of the Balkans,” *The National Interest* 64 (2001): 53-65.
2. Vladimir Sudar and Dragana Nikolic-Solomon, “Serbia: Moderate Parties Plot Early Poll,” *Balkan Insight*, 30 June 06, http://www.birn.eu.com/insight_41_3_eng.php
3. Charles A. Kupchan, “Independence for Kosovo,” *Foreign Affairs* 84, no. 6 (November/December 2005): 53-65.
4. H. Res. 24, January 4, 2005, <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/ C?c109:/temp/~c109314aOP>
5. Tim Porter, “Conflict Conundrums,” *The National Interest* 83 (Spring 2006): 88-92.
6. James C. O’Brien, “Brussels: Next Capital of the Balkans?,” *The Washington Quarterly* 29, no. 3 (Summer 2006): 71-87.
7. Seymour Martin Lipset offered this perspective in his article “The Social Requisites of Democracy Revisited,” *American Sociological Review* 59, no. 1 (1994): 1-22.
8. Zbigniew Brzezinski, “The Great Transformation,” *The National Interest* 33 (1993): 3-13.
9. Since then Kosovo has been a province of Serbia (1913-18), a part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (1918-29) – later to become the Kingdom of Yugoslavia (1929-44) – an autonomous province of Serbia within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (1945-91) and the eight federal constitutive unit of Yugoslavia from 1974 until Milosevic revoked Kosovo’s autonomy in 1989.
10. Dmitri Trenin, “Russia Leaves the West,” *Foreign Affairs* 85, no. 4 (July/August 2006): 87-96.
11. Christopher Marsh and Nikolas K. Gvosdev, “China’s Yugoslav Nightmare,” *The National Interest* 84 (Summer 2006): 102-108.
12. *Ibid.*
13. Charles A. Kupchan, “Independence for Kosovo,” *Foreign Affairs* 84, no. 6 (Nov./Dec. 2005): 53-65.
14. *Ibid.*
15. Fatos Tarifa and Jay Weinstein, “Overcoming the Past: Decommunization and Reconstruction of Post-Communist Societies,” *Studies in Comparative International Development* 30, no. 4 (1995/96): 63-77.
16. For more information and a detailed analysis on the U.S.-Adriatic Charter of Partnership see Fatos Tarifa, “The Adriatic Europe: Albania, Croatia, and Macedonia,” *Mediterranean Quarterly* 16, no. 4 (Fall 2005): 8-19.

RRUGET PER IDENTIFIKIMIN E FEMIJEVE TE RREZIKUAR NGA MENINGITI BAKTERIAL

Children's Hospital në Boston dhe Harvard Medical School hartuan së bashku rrugët që ndihmojnë në parashikimin e rrezikut të meningitit bakterial tek fëmijët e prekur nga pleocitoza e lëngut cerebrospinal (prania e një numri të tepruar të rruazave të bardha) duke reduktuar kështu shtrimet në spital dhe antibiotikët e përdorur. Ky studim u publikua së fundi në revisten *JAMA* (Journal of the American Medical Association).

Fëmijët me pleocitozë të lëngut cerebrospinal, edhe pse të ekspozuar ndaj një rreziku serioz prej meningitit bakterial, janë në më të shumtën e rasteve viktimat të meningitit viral, shpjegon artikulli. Megjithatë, meningiti bakterial duhet mbajtur gjithmonë nën kontroll e diagnostikimi i tij kërkon teste që zgjasin 2-3 ditë gjatë të cilave fëmijët mbahen në spital me antibiotikë me spektër të gjerë derisa të vijë rezultati përfundimtar.

Studiuesit kryen një studim që të vërtetonte saktësinë e këtyre rrugëve të hartuara nga dy institucionet e përmendura më sipër të përmbledhura në "Bacterial Meningitis Score" që e klasifikon rrezikun e meningitit në bazë të 5 kriterëve. Studimi përfshiu 3295 fëmijë të prekur nga pleocitoza me moshë nga 29 ditë deri 19 vjeç. Ndër këta pacientë 121 ishin prekur nga meningiti bakterial dhe 3174 nga një meningit jo bakterial. Prej 1714 pacientëve që Bacterial Meningitis Score u kish diagnostikuar një mundësi të pakët meningiti bakterial vetëm dy prej tyre u sëmurën seriozisht dhe 1214 u prekën nga ai jo bakterial.

Sipas autorëve, fëmijët nën dy muajsh e që kanë të paktën një faktor rreziku sipas Bacterial Meningitis Score gjithsesi duhet të shtrohen në spital dhe të marrin antibiotikë në rrugë paranterale.

JAMA

GJEDHE TE MODIFIKUARA GJENETIKISHT I REZISTOJNE SINDROMIT TE LOPES SE ÇMENDUR

Shkencëtarët amerikanë dhe japonezë arritën të krijojnë gjedhë të modifikuara gjenetikisht për ti rezistuar sindromit të lopës së çmendur. Ky rezultat interesant i inxhenjerisë gjenetike, i publikuar nga *Nature Biotechnology*, u arrit nga Kirin Brewery Company në Tokio.

Shpresa e studiuesve është që në këtë mënyrë të mund të krijohen tufa lopësh që japin produkte të pastër nga encefalopatia

spongiforme e gjedhëve (BSE). Këto gjedhë të shëndetshme kanë arritur moshën 20 mujore dhe sperma e meshkujve ka prodhuar embrione normale të përdorur për të mbarsur disa lopë edhe pse nuk ekziston ende siguria që këto të fundit do të arrijnë të lindin normalisht.

Gjedhëve të modifikuara ju mungon një prion, një lloj proteine që çon në shfaqjen e BSE-së.

"Këto kafshë mund të jenë burim i një varieteti të gjerë produktesh të përdorur në bioteknologji si qumësht, xhelatinë, kolagjen, siero dhe plazmë" shpjegon Yoshimi Kuroiwa, autor i studimit.

Shkencëtarët e vunë në qetësi gjenin përgjegjës për proteinën e përmendur duke marrë kështu viça që rriteshin e mbijetonin normalisht duke treguar se ajo proteinë nuk ishte jetësore. "Lopët e krijuara në laborator kanë tashmë dy vjeç dhe janë plotësisht të shëndetshme" thotë James Robl në Hematech, një shoqëri e Dakotës së jugut që bashkëpunon me Kirin Brewery.

Aktualisht BSE-ja është një sëmundje gjedhësh e pakurueshme dhe mund të transmetohet tek njerëzit. Deri në nëntor 2006, sëmundja e quajtur sindromi Creutzfeldt-Jacob ka prekur 164 njerëz në Britani, 21 në Francë, 4 në Irlandë, 3 në SHBA, 2 në Holandë e 1 në Itali, Japoni, Kanada, Portugali, Arabi saudite dhe Spanjë.

Reuters

History of Programming Paradigms – History of Increasing the Level of Abstraction

Historia e paradigmave të programimit, histori e rritjes së nivelit të abstragimit

When developing software one deals with levels of abstraction, ranging from the real world where the problem represents the highest level of abstraction, to machine language that represents the solution in the lowest level of abstraction. Between the highest and lowest levels of abstraction, one should develop software in as many levels of abstraction as the problem demands.

The history of software development is the history of increasing the level of abstraction at each step. In the early days of computing, programmers used to represent programs using the lowest level of abstraction, by sending binary instructions corresponding to native CPU instructions to the computer to be executed. The main challenge programmers faced in those early days was the efficient use of the very limited amount of memory space available.

Later, an important software innovation took place: assembly language was developed under the pressure of an increasing number of new and larger applications in the real world. Assembly language is based on abstractions designed to allow programmers to replace the 0's and 1's of native computer instructions by mnemonics. An assembler was used to translate the mnemonics into 0's and 1's corresponding to the native processor instructions, allowing the programmer to concentrate more on the problem than in programming error-prone details. Mnemonics were a higher level of abstraction. Writing code was less time-consuming and programs were less prone to error. The increased level of abstraction was followed by an increase in the level of productivity, software quality and longevity.

The next big jump in using abstraction in code writing was the advent of the third-generation languages (3GLs). In these languages, a number of machine instructions needed to execute a certain operation like PRINT for example, were grouped into macro instructions with a name. The code would be written using these macro instructions and a translator would translate macros into a sequence of 0's and 1's that now are called *machine code*. The high-level constructs used to write code allowed programmers not to be limited by the hardware capabilities. If a new hardware was used with a different set of instructions, then new translators were created to

take into consideration new changes and generate code targeted to the new hardware. The ability to adjust code to different machines was referred to as *portability*.

The new set of tools programmers could use increased the number of domains and applications for which computer solutions were possible. So code was developed for each new and different problem. System vendors began to use 3GLs instead of assembly languages even to define operating systems services. While 3GLs raised the level of abstraction of the programming environment, operating systems raised the level of abstraction of the computing platform.

The Structured Programming Approach

Structured programming is an earlier way to approach modeling of a software problem from an algorithmic perspective. It was introduced in early 70's by Nicklaus Wirth, a computer science professor at University of Zurich, Switzerland. It gave a boost to the use of control abstractions such as looping or if-then statements that were incorporated into high level programming languages. The control structures allowed programmers to abstract out certain conditions that would affect the flow of execution. In the structured programming paradigm, software was developed by first making an inventory of the tasks needed to be achieved. Then, each task was decomposed into smaller tasks until the level of the programming language statement was reached. During all the phases of analysis and design in structural programming the focus was on how to refine step-by-step tasks that needed to be accomplished.

Later, abstract data types were introduced into the programming languages that would allow programmers to deal with data in an abstract way, without taking into consideration the specific form in which data were represented. Abstract data types hide the specific implementation of the structure of the data as their implementation was considered a low level detail. Programmers did not have to deal with this low level of detail; instead they manipulated the abstract data types in an abstract way.

The Object Oriented Approach

The demand for developing more complex systems and in shorter time, made necessary a new revolutionary

way of looking at the software development: the object-oriented paradigm. The software industry has embraced, for more than a decade, this revolutionary approach to software development. [Mey88] defines the object-oriented software construction as: *Object-oriented construction is the software development method which bases the architecture of any software system on modules deduced from the types of objects it manipulates (rather than the function or functions that the system is intended to ensure).* The modularity in the object-oriented approach is the class.

The focus of this new programming paradigm is the class that directly represents concepts (abstract or concrete) of a particular domain to which the software applies. Objects created from classes are the best way to mimic real-life problems; an object can represent an abstract concept, such as a photosynthesis process or a real concept such as plant, soil or weather. Objects are provided with data and behavior and interact with each other. Functionality is achieved through dialog amongst objects. The dialog between objects is represented by relationships. Two objects are related if they need to access data and behavior from the other object. Relationships between objects are represented by object diagrams in an *object model*. The activity of describing relationships between objects in a problem domain is referred to as *object modeling*. Figure 1 shows an example of object modeling [PaP05].

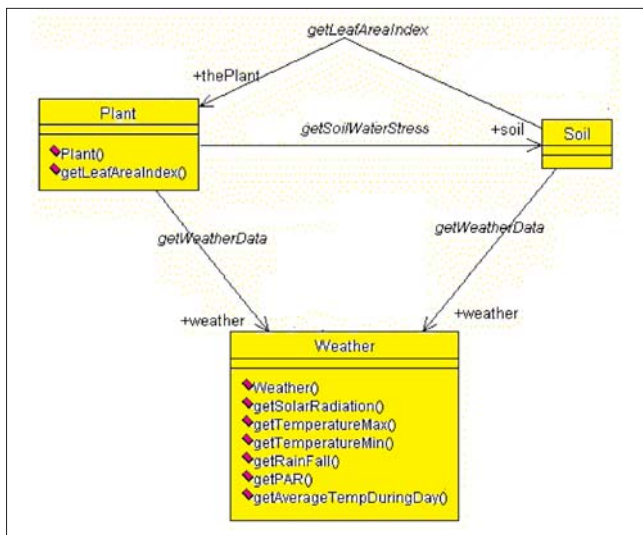

Figure 1. Relationships between objects in an object diagram.

Fig. 1 shows the interaction between three objects: Plant, Soil, and Weather. An arrow starting from one object and ending in another one simply means that these

two objects interact with each other. As for example, the arrow connecting objects Plant and Soil represent the fact that a plant grows in soil and gets water and nutrients from soil. Therefore, Plant can access data and behavior from object Soil. The arrow connecting objects Soil and Plant represents the fact that data and behavior from object Plant are accessed from object Soil. Both objects Plant and Soil have access to object Weather and this means that the weather conditions impact processes that occur in objects Plant and Soil [PSH04].

According to this new paradigm the basic building block is an object. The object-oriented approach tries to manage complexity by abstracting out knowledge from the problem domain and encapsulating it into objects. Designing software means depicting objects from the problem domain and providing them with specific responsibilities. Objects dialog with each other in order to make use of each other's capabilities. Functionality is achieved through dialog among objects.

In the object-oriented paradigm the analysis and design processes start with a more abstract focus. The main focus is to identify which operations need to be accomplished and who would accomplish these operations. The corresponding responsibilities are to be distributed to objects. Objects are to be provided with the necessary data and behavior in order to play the particular role they are assigned to. Each object knows its responsibilities and it is an active player. Rarely are objects created to stand by themselves outside any collaboration with other objects.

Design Patterns Movement

One of the most important recent achievements that represented a great breakthrough in software development is what we refer to as design patterns. Design patterns are descriptions of communicating objects and classes that are customized to solve a general design problem in a particular context [GHJ95]. As a collaboration, a pattern provides a set of abstractions whose structure and behavior work together to carry out some useful functions [BRJ99]. They present recurring solutions to software design problems that occur in the real world application development. Design patterns abstract the collaboration between objects in a particular context and could be used and reused again and again. The use of design patterns in software engineering moved the level of abstraction higher, closer to the problem level and away from the machine language level. Figure 2 shows the class diagram of the Strategy Pattern as presented in

[Pap05]. Let us suppose that we are developing a crop simulation system. Crop simulation systems use a large quantity of weather data. Weather data sources can be different; these data can be read from a text file saved locally, can be read from a weather station on line, or from a database. The origin of the weather data does not have any impact on the simulation process, i.e., the same simulation logic would be used regardless of the origin of the weather data. Therefore, the Strategy Pattern allows expressing the use of weather data in the simulation system in a general way, without considering a particular source, thus, increasing the level of abstraction.

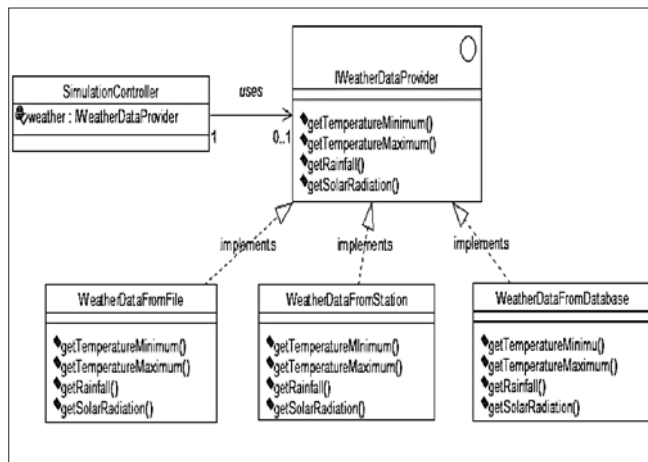

Figure 2. The Strategy Pattern.

Distributed models

For many years software development companies have developed applications in a number of languages and operating systems. Isolated islands of applications developed in different programming environments and operating systems make it difficult to achieve a high level of integration that is demanded by the age of the Internet. In order to be competitive, companies are now forced to look for ways of building communication bridges between these isolated islands.

Object Management Group (OMG) (<http://omg.org>) was created in 1989 to develop, adopt, and promote standards for the development and deployment of applications in distributed heterogeneous environments [Vin97], [VD98]. OMG's response to this challenging problem was CORBA (Common Object Request Broker Architecture). CORBA enables natural interoperability regardless of platform, operating system, programming language and even of network hardware and software. With CORBA, systems developed in different implementation languages and operating systems do not have to be rewritten in order to communicate. By raising the

level of abstraction above the implementation languages and operating systems, CORBA made a tangible contribution to the longevity of the software [PBB04].

The Unified Modeling Language (UML)

Another important event that significantly influenced the software engineering world was the use of visual modeling tools. Modeling is a well-known engineering discipline as it helps one to understand reality. Models of complex systems are built because it is difficult to understand such a system in its entirety. Models are needed to express the structure and the behavior of complex systems. Using models makes it possible to visualize and control system's architecture.

In the early 90s there were several modeling languages used by the software engineering community. The most well-known methodologies were Booch, Jacobson's (Object-Oriented Software Engineering) and Rumbaugh's (Object Modeling Technique). Other important methods were Fusion [CAB94], Shlaer-Mellor [ShM88], and Coad-Yourdon [CY91]. All these methods had strengths and weaknesses. An important event occurred in the mid 90s when Booch, Jacobson and Rumbaugh began adopting ideas from each other that led to the creation of the Unified Modeling Language or as it is known best, the UML. It is a standard language for visualizing, specifying, constructing, and documenting object-oriented systems [BRJ99].

UML uses a set of graphical symbols to abstract things and their relationships in a problem domain. Several types of diagrams are created to show different aspects of the problem. Models created using UML are semantically richer than the ones expressed in any current object-oriented language and they can express syntax independently of any programming language. When a UML model is translated into a particular programming language, there is loss of information. A UML model is easy to read and interpret as it is expressed in plain English. Therefore, formal models raise the programming abstraction level above the 3GLs in a profound way. Figures 1 and 2 are examples of UML class diagrams.

The Model Driven Architecture (MDA)

In 2002, OMG introduced a new and very promising approach to software development referred to as The Model Driven Architecture approach, known as the MDA. MDA is about using modeling languages as programming languages [Fra03].

Most commonly, software models are considered to be design tools while code written in programming lan-

languages are considered to be development artifacts. In most of the software development teams, the role of the designer is quite separated from the role of the developer. A direct consequence of this separation is the fact that design models often are informal, and are used by developers only as guidelines for software development. This separation of roles is the common source of discrepancies that exist between design models and code.

MDA aims to narrow the gap existing between the designer and the developer by providing for producing models that can be compiled and executed in the same environment. Therefore, models will not be only a design artifact, but an integral part of the software production process. MDA is a framework for software development defined by the Object Management Group (OMG). At the center of this approach are models; the software development process is driven by constructing models representing the software under development. The MDA approach is often referred to as a model-centric approach as it focuses on the business logic rather than on implementation technicalities of the system in a particular programming environment. This separation allows both business knowledge and technology to continue to develop without necessitating a complete rework of existing systems. The MDA approach consists of three levels of models as shown in Figure 3. As presented in this figure, a set of transformations are needed to transform a model from the current level to the next one.

The approach starts with constructing a *conceptual diagram* that represents our knowledge of the problem domain expressed through concepts, abstractions and their relationships. Conceptual diagrams are the result of an activity referred to as *conceptual modeling*. Conceptual modeling can be defined as the process of organizing our knowledge of an application domain into hierarchical rankings or ordering of abstractions, in order to obtain a better understanding of the phenomena under consideration. Conceptual diagrams have the advantage of presenting concepts and relationships in an abstract way, independent of any computing platform or programming language that may be used for their

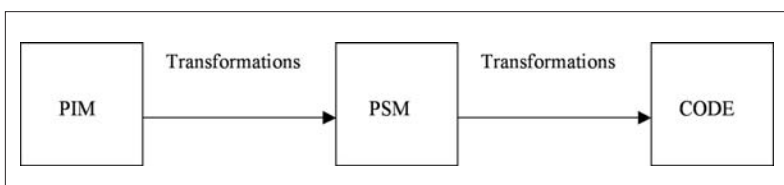
implementation. During this phase, the focus is on depicting the concepts of the system and providing them with the right data and behavior. The fact that the implementation technology may be Java, a relational database or .NET is irrelevant at this point. Therefore, the intellectual capital invested in the model is not affected by changes in the implementation technologies. A conceptual model thus is Platform Independent Model (PIM).

Because the nature of a PIM (no implementation details are considered at this phase) and the model construction is done visually using UML, the participation of domain specialists in model construction process is greatly facilitated. The MDA approach frees domain specialists from the necessity of knowing a programming language in order to be an active participant. PIMs are developed in UML that is visual and uses plain English that can be easily understood by programmers and non-programmers alike [PSH04]. A PIM is the only model that developers will have to create “by hand.” Executable models will be obtained automatically by applying a set of transformations to the PIM.

After the business issues related to model construction are well-defined and presented in a PIM, then implementation matters such as the programming environment and the computing platform can be addressed. As implementation details in a specific computing environment are considered, a Platform Specific Model (PSM) is constructed using as starting point a PIM. A PSM is a computational model that is specific to some information-formatting technology, programming language, distributed component middleware, or messaging middleware [Fra03]. A PSM is obtained by applying a set of transformations to a PIM. A PIM could be transformed in several PSMs, in the case that different implementation technologies are selected to implement the same original PIM.

As previously mentioned the MDA approach starts by constructing a conceptual model that depicts concepts from the problem domain and their relationships. Figure 4 shows the conceptual model for a simple crop simulation method, referred to as the Kraalingen approach. In this figure, object Simulator is the center of the model and it plays a supervisory role. Simulator has relationships with Plant, Soil and Weather objects. The nature of the relationship is a composition; *Simulator* plays the role of whole and Plant, Soil and Weather, play the role of parts. This means that object Simulator “owns” the related objects and therefore can control the manifestation of their behavior. Simulator is provided with behavior to send the right message at the right time to related

Figure 3. Transformations are applied to a model level to obtain the next level.

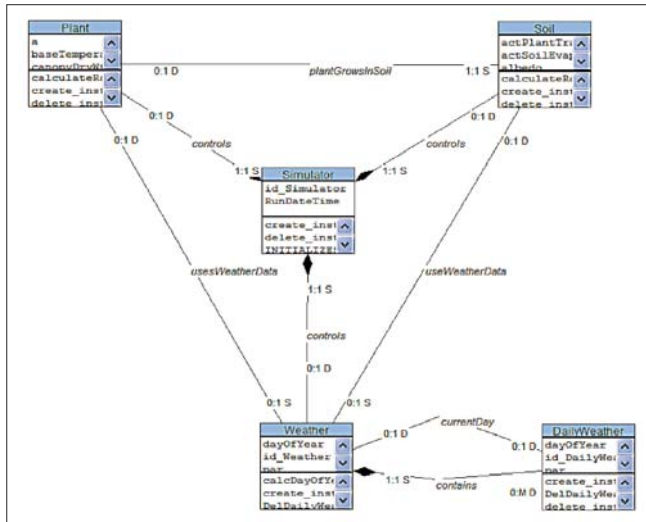

Figure 4. Conceptual Model for the Kraalingen approach.

objects to carry out the simulation process (PaP05).

Providing objects of the conceptual diagram with behavior is one of the most exciting features of the MDA approach. In the world of the simulation models, most of the behavior that objects should provide is expressed in the form of equations. Equations are constructed in a declarative way using attributes of objects participating in the conceptual diagram. Figure 5 shows the example of calculation of the soil attribute albedo using a declarative approach.

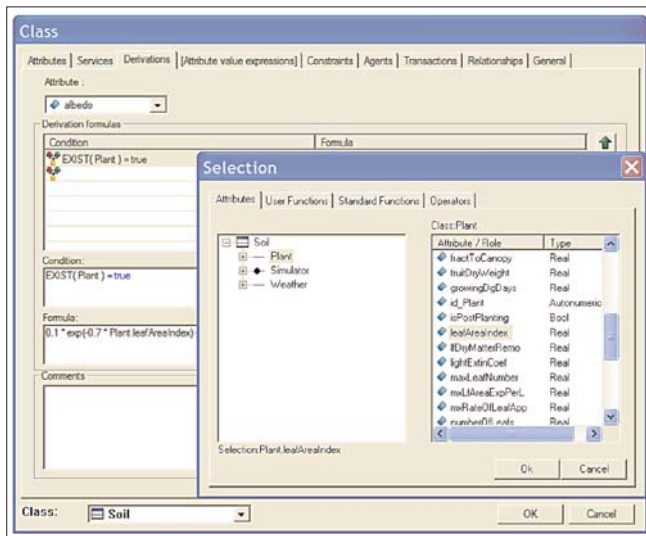

Figure 5. Example of creating formulas in a declarative way.

The MDA approach has already been applied to a variety of computing technologies such as Sun's J2EE and EJB, Microsoft's .NET, XML and OMG's CORBA, and an increasing number of software companies are adopting

this approach. Although it is quite early to evaluate the impact MDA is having in the software industry, the future looks promising. By narrowing the gap between designers and developers, MDA raised considerably the level of abstraction in software development.

REFERENCES

- [Boo86] Booch, G.: *Object-Oriented development*. IEEE Transactions on Software Engineering 12 (2), p.211-221 (1986)
- [Boo91] Booch, G.: *Object Oriented design with Applications*. Benjamin/Cummings (1991)
- [BRJ99] Booch, G., Rumbaugh, J., Jacobson, I.: *The Unified Modeling Language User Guide*. Addison-Wesley, Reading, MA (1999)
- [CAB94] Coleman, D., Arnold, P., Bodoff, S., Dollin, C., Gilchrist, H., Hayes, F. Jeremaes, P.: *Object-Oriented Development - The Fusion Method*, Prentice-Hall Englewood Cliffs, N.J. (1994)
- [CK87] Cunningham, W., Beck, K.: *Using Pattern Languages for Object-oriented Programs*. OOPSLA Conference (1987)
- [CY91] Coad, P. and Yourdon, E.: *Object-Oriented Analysis*. Prentice Hall, Englewood Cliffs (1991).
- [Fra03] Frankel, S. D.: *Model Driven Architecture. Applying MDA to Enterprise Computing*. Wiley Publishing, Inc. OMG Press (2003)
- [GHJ95] Gamma, E., Helm, R., Johnson, R., Vlissides, J.: *Design Patterns Elements of Reusable Object-Oriented Software*. Addison-Wesley, Reading, MA (1995)
- [JBR98] Jacobson, I., Booch, G., Rumbaugh, J.: *The Unified Software Development Process*. Addison-Wesley, Reading, MA (1998)
- [JCJ94] Jacobson, I., Christerson, M., Jonsson G. O.: *Object-oriented Software Engineering. A Use Case Driven Approach*. Addison-Wesley (1994)
- [Mey88] Meyer, B.: *Object-Oriented software construction*. Prentice Hall (1988)
- [Pap05] Papajorgji, P.: *A plug and play approach for developing environmental models*. Environmental Modelling & Software, Vol 20/10 pp. 1353-1357 (2005)
- [PaP05] Papajorgji, P. and Pardalos P.: *Software Engineering Techniques Applied to Agricultural Systems An Object Oriented and UML Approach*. Springer (2005)
- [PBJ01] Papajorgji, P., Braga, R., Jones, J.W., Porter, C., Beck, H.W.: *Object-Oriented design of crop models with interchangeable modules: concepts and issues*. 2nd International Symposium, Modelling Cropping Systems, Florence, Italy (2001)
- [PSH04] Papajorgji, P., Shatar, T.: *Using the Unified Modelling Language to develop soil water-balance and irrigation-scheduling models*. Environmental Modelling & Software 19 (2004) 451-459 (2004)
- [PBB04] Papajorgji, P., Beck, W.B., Braga, J.L.: *An Architecture for developing service-oriented and component-based environmental models*. Ecological Modelling, Vol 179/1, pp. 61-76 (2004)
- [ShM88] Shlaer, S. and Mellor, S. J.: *Object-Oriented Systems Analysis - Modeling the World in Data*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J. (1988)
- [VD98] Vogel, A., Duddy, K.: *JAVA Programming with CORBA*. Wiley Computer Publishing (1998)
- [Vin97] Vinovski S.: *CORBA: Integrating Diverse Applications Within Distributed Heterogeneous Environments*. IEEE Communications Magazine, Vol. 35, No. 2 (1997)

KENDI ZBAVITES

ZGJIDHJE PSIKOLOGJIKE

1) Duhet të kapërcesh një lumë por nuk ka asnjë urë aty rrotull. Ti çfarë do të bësh?

- a) Do ta kalosh me not?
- b) Do të ndërtosh një trap për të kaluar lumin?
- c) Do të kërkosh një urë?
- d) Do të kërkosh një vend ku uji është më i cekët për të kaluar në këmbë?
- e) Do presësh derisa niveli i ujit të bjerë?

ARSYETIMI SHKENCOR

Në një vazo qelqi mbi tavolinë ndodhen tre lloj kamelesh: të kuqe, të verdha dhe blu. Sa nga ato duhen marrë në errësirë për të patur tre me të njejtën ngjyrë?

SUDOKU

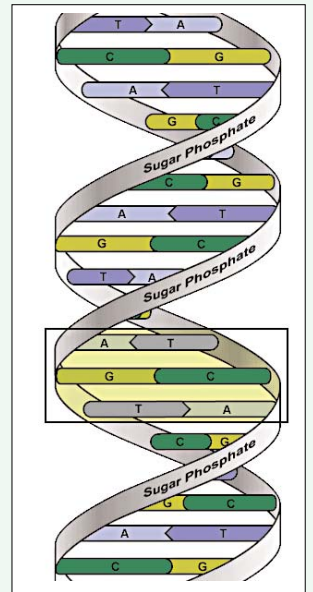
Vertikalisht dhe horizontalisht shuma e kuadrateve duhet të jetë 45 pa përsëritur të njëjtët numra në të njejtën kolonë vertikale apo horizontale.

					2			8
	4			9				
		7	1			3		
			3				6	
8								9
	2				7			
		5			6	4		
				4			2	
1			8					

Përse dy vëllezër kanë ADN të ndryshme?

Çdo qelizë somatike e trupit tonë ka një çift të dyfishtë ADN-je, njëra që vjen nga nëna dhe tjetra nga babai, gjendje normale kjo për qeniet e gjalla të quajtura diploide.

Qelizat e riprodhimit, në të kundërt, spermatozoet tek meshkujt dhe qelizat vezore tek femrat kanë vetëm një çift të DNA-së, pra janë aploide. Kjo sepse për t'i dhënë jetë një qenieje të re dy qelizat riprodhuese duhet të shkrihen së bashku për të kontribuar secila me një çift të ADN-së për prodhimin e qelizave të reja me dy çifte të çdo gjeni të paktën derisa ky individ të arrijë maturinë seksuale dhe të prodhojë qelizat e tij riprodhuese apolide.

Kur trupi ynë prodhon qelizat riprodhuese ai e bën duke filluar nga qeliza me dy çifte ADN-je secila e kë-shtu duhet të zgjedhë njerën prej tyre (atë nga nëna apo atë nga babai) për ta futur në qelizën riprodhuese.

Ky proces është rastësor e natyrisht mund të çojë në ndryshime domethënëse për ADN-në e dy fëmijëve (kur nuk janë binjakë) të të njejtëve prindër.

Një individ i ri nuk karakterizohet vetëm nga shuma e tipareve gjenetike të trashëguara nga prindërit sepse kur dy qelizat riprodhuese shkrihen së bashku ndodh një riformulim i paparashikueshëm i ADN-së së prindërve, gjë që garanton ndryshueshmërinë gjenetike të brezave të rinj.

Zgjidhjet e enigmave nga numri i kaluar

Zgjidhje logjike: Tre djem e katër vajza

Arsyetimi shkencor: b) Qelizat e peshkut të detit kanë një presion osmotik të kalibruar

JETA NE ALB-SHKENCA

Forumi mbarëkombëtar i studiuesve shqiptarë | Faqja hyrëse

http://www.alb-shkenca.org/

Google Alb-Shkenca MapQuest WhitePages.ca YellowPages Apple Mac eBay Latest Headlines News Google Scholar

alb-shkenca.org

Faqja hyrëse Kërkoni:

Diaspora: Duhet të votojmë edhe ne...

Artikuj të antarëve të Alb-Shkencës
e krahë: 01 janar 2007

Alban Daci
Itali

Mijëra shqiptarë vazhdojnë të përjashtohen nga e drejta e votës

Tashmë jemi të gjithë të vetëdijshëm dhe dëshmitar që çdo vit largohen qindra, pse jo dhe mijëra te rinj për tu shkolluar dhe për të punuar jashtë vendit. Një pjesë e mirë e tyre kanë mundur të organizohen, duke krijuar unione, shoqata, bashkësi me qëllimin e vetëm të mbrojtjes të drejtave të tyre legjitime, të cilat rrjedhin nga Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut. Mund të shprehemi me plot bindje se: çështjet, sukseset, ëndrrat, dëshirat dhe problemet e tyre janë pasqyruar dhe janë bërë pjesë e opinionit publik, fale këtyre organizimeve organizues si dhe ndihmës që ka dhënë media shqiptare duke treguar një gatishmëri të singertë dashamirëse në publikimin e aktivitetëve të ndryshme, si në aspektin shoqëror dhe akademik.

Achuruar së fundi (e krahë: 01 janar 2007)

Lexoni përmbajtjen...

Në vend të urimit për festat e fundvitit

Artikuj të antarëve të Alb-Shkencës
e krahë: 20 dhjetor 2006

Nebi Caka
Prishtinë

Ka sa kohë që nuk ia kam uruar askujt ndonjë festë.

Sa u bërë gati sivejt në qershor t'ua uroj bashkëqytetasve të mi Diden e Gëlimit të qytetit, sec m'u kujtua artikulli i lexuar në një gazetë se atë ditë, më 11 qershor 1999, kur Ushtria Çlirimtare e Kosovës kishte hyrë në Prishtinë, kishin hyrë në Prishtinë edhe ushtarët rusë dhe së ardhjen e tyre atë mbrëmje e kishin festuar me bujë serbët lokalë, madje edhe duke keqtrajtuar e vrarë shqiptarë. E meqë nuk dija se në cilën pjesë të qytetit kishin rastis atë ditë/natë ata të cilëve une desiroja t'u uroj festën, nuk u dërgova fare urim.

Lexoni përmbajtjen...

Disa të dhëna të reja mbi identitetin e Melungeonëve të Amerikës

Artikuj të antarëve të Alb-Shkencës
e krahë: 29 dhjetor 2006

Nga Astrit Lulushi, SHBA

Në Shtetet e Bashkuara ekzistojnë rreth 200 komunitete etnike tricarore. Këto bashkësi filluan të krijoheshin me mbritjen e kolonëve të parë evropianë të cilët sollën me vete afrikane dhe gjeshin këtu banorë autoktonë që kolombi, gabimist i kuajve indianë. Melungeonët jetojnë të përqendruar kryesisht në Apalache, vargmale që shtrihen në një sërë shtetesh në pjesën jug-lindore të Shteteve të Bashkuara. Thuhet se mbret i rrokandrolit Elvis Presley, aktorja e njohur Eva Gardner dhe presidenti i 16-të amerikan Abraham Lincoln kanë qenë me prejardhje melungeon.

Achuruar së fundi (e krahë: 29 dhjetor 2006)

Lexoni përmbajtjen...

Një artikull me vlerë

Artikuj të antarëve të Alb-Shkencës
e krahë: 25 dhjetor 2006

Prof. Sami Repishti
Shtetet e Bashkuara të Amerikës

Të dashtun kolegë,

Bashkëngjitun, po ju dergoj një artikull që unë e quaj me vlerë sepse tregon rrugën që duhet të ndjekë bashkësia ndërkombëtare për evitimin e konflikteve të mavonëshme dhe që intereson direkt Kosovën. Unë jam i kënaqun që "problemi i Kosovës" po merr përmasime ndërkombëtare edhe në fushën ligjore. Në këtë mënyrë zgjidhja e "problemit kosovar" dhe modernizimi i së drejtës ndërkombëtare – sidomos kur kemi të bëjmë me shqiptarë – do të krijojë kushte optimale për shqiptarët në Kosovë, dhe – përsëri simbas mendimit tim – do të evitojë mundësinë jo shumë abstrakte të një kundër-reagimi serb me dhunë në vitet e ardhme. Kjo do të thotë siguri për brozëritë e ardhme kosovare të garantueme me ligj ndërkombëtar.

Achuruar së fundi (e krahë: 28 dhjetor 2006)

Lexoni përmbajtjen...

Truri thotë gjithmonë të vërtetën (Public)

Artikuj të antarëve të Alb-Shkencës
e krahë: 20 dhjetor 2006

Astrit Lulushi
Zer i Amerikës, Uashington
19-12-2006

Thuhet se kamera nuk të gënjën, por tani shkencëtarët në Nju Xhersi kanë një tjetër fjalë të urtë: "Truri nuk gënjën kurrë". Shkencëtarët po punojnë për veçimin dhe paraqitjen grafike të valëve që krijojnë në tru kur personi mashtron ose thotë një gënjeshtrë.

Achuruar së fundi (e krahë: 28 dhjetor 2006)

Lexoni përmbajtjen...

E ka fajn koha (Public)

Artikuj të antarëve të Alb-Shkencës

Regjistrohuni falas në portalin e Alb-Shkencës -
Artikuj e afishuar në këtë faqe mund të lexohen pasi të jeni regjistruar në portalin e Alb-Shkencës. Ndëni udhëzimet në lidhje me ANTARESIM sipër në të

Yniti brenda

Tungjatjeta

No Image
You have no new private messages

Dilni jashtë

Në linjë
Momentalsht janë 27 vizitues në linjë

Sondazhe
Momentalsht kurrfar sondazhi për votim

Rezultati

Vizitues sipas shteteve
Top 25 e shteteve

15 %	Commercial
14 %	networks
11 %	Australia
8 %	
7 %	panjohur
5 %	China
5 %	Korea, Republic of
5 %	Serbia AND Montenegro
5 %	Turkey
4 %	United States
3 %	Dominican Republic
2 %	Educational Institution
2 %	Italy
2 %	Canada
2 %	Germany
2 %	India
2 %	Organization (non-profit)
1.0 %	Austria
1.0 %	Belgium
1.0 %	Chile
1.0 %	France
1.0 %	Hong Kong
1.0 %	Japan
1.0 %	Kuwait
1.0 %	Mexico

Anëtarët më të rinj

Shqip Muija
Regjistruar më
2006-12-21 03:57:10

Jahja Lataj
Regjistruar më
2006-12-19 12:43:28

Lola Tani
Regjistruar më
2006-12-19 11:20:51

Postime nga forumi

5 artikuj e fundit (Postime)

- Shitje e Statusit: Dy Anet e Modjes (1)
- botim (2)
- Kosova në rrugën e Pavarësisë(2) (1)
- Liber: Shqiptarët në Republikën e Maqed... (1)
- Konferencë: Shqiptarët në Balkanin Per... (1)

Shikoni nga 4orë - 12orë - 24orë

Artikuj e fundit

- Diaspora: Duhet të votojmë edhe ne...
- Në vend të urimit për festat e fundvitit
- Disa të dhëna të reja mbi identitetin e Melungeonëve të Amerikës
- Truri thotë gjithmonë të vërtetën
- E ka fajn koha
- Ja pse diaspora pyet: Shqiptarë, çfarë po ndodh?
- Kërkese për të gjithë shqiptarët
- Përse duhet bashkëpunimi
- Lidhni një, por jo vetëm

Menyja e shfrytëzuesit

Dërgoni artikull

Është dhëna rreth personit

Dërgoni weblidhje

Regjistru artikuj e mi

Mesazhe private

Dilni jashtë

Publikimi i artikujve

Është drejtat si "SPECIAL" statusi

Ynkitronizoni

055 031

055 10

055 10

055 03

055 03

055 03

055 03

Statistika

1440 të regjistruar

1 sot

2 këto javë

1 këto muaj

1 fundit: mambol

U adresua ju

Vizitorë: 33858

termat më të rinj

- attach
- ABO

Të nderuar anëtarë të Forunit dhe Institutit Alb-Shkenca,

Për Alb-Shkencën viti 2006 që po mbyllim ishte pa dyshim një vit vërtet shumë i suksesshëm. Numri i anëtarëve të Forunit e ka kaluar shifrën 1200. Pjesa më e madhe e anëtarëve janë studiues e pedagogë, studentë universitarë dhe pasuniversitarë, intelektualë shqiptarë nga e gjithë bota. Pa dyshim Forumi Alb-Shkenca është nga më të arsimuarit dhe më cilësorët e botës virtuale shqiptare. Kemi marrë kërkesa për bashkëpunim edhe nga gazetarë e stacione televizive shqiptare.

Forumi si më parë do të vazhdojë të shërbejë si një pikë takimi për të gjithë anëtarët e Alb-Shkences ku do të diskutohen probleme me karakter të përgjithshëm që shqetësojnë aktualisht shqiptarët kudo si dhe do të shprehen mendime e sillen përvoja rreth zhvillimit të shkencës dhe përmirësimit të ecurisë së punëve në institucionet edukativo-arsimore shqiptare.

Ashtu si në të kaluarën, nëpërmjet Forunit Alb-Shkenca do të bëhet e mundur që zëri i intelektualëve shqiptarë të degjohet gjithkund ku kërkohet bashkëpunim dhe profesionalizëm për zgjidhjen e problemeve madhore me të cilat po ballafaqohen aktualisht shqiptarët.

Edhe një herë do t'ju ftojme që të vazhdoni ta reklamoni Forumin Alb-Shkenca tek të njohurit tuaj që mund të jenë të interesuar apo mund të kontribuojnë në suksesin e saj apo mund të përfitojnë nga anëtarësimi në Alb-Shkenca.

Gjatë vitit 2006 u themelua edhe Instituti Alb-Shkenca i cili ka aktualisht tetë Seksione Shkencore me rreth 150 anëtarë nga e gjithë bota. Përfitojmë nga rasti t'ju ftojme edhe një herë që të bëheni anëtarë të këtij institucioni shkencor. Jemi veçanërisht të interesuar që të shtojmë radhët tona me studiues, pedagogë dhe studentë universitarë e pasuniversitarë të të gjitha degëve shkencore për ta zgjeruar gamën e ekspertizës së specializuar dhe për të ofruar ndihmën e bashkëpunimin tonë në të gjitha drejtimit.

Takimi vjetor i Insitutit Alb-Shkenca në vitin 2007 do të kryhet në Prishtinë gjatë muajit gusht. Është menduar që në kuadër të këtij takimi të organizohen sesione ku do të paraqiten punime shkencore të lëmive të ndryshme të studiuesve shqiptarë anëtarë të Alb-Shkencës. Gjatë takimit do të shpallen edhe studiuesit më të suksesshem shqiptarë të vitit 2006, si dhe anëtarët e nderit të Institutit Alb-Shkenca.

Për më tepër informacion rreth këtij takimi mund të na shkruani në adresen: info@alb-shkenca.org

Faqja e Alb-Shkencës në internet (www.alb-shkenca.org) tërheq çdo ditë me qindra vizitorë nga e gjithë bota. Ju ftojme të gjithëve që të kontribuoni në këto faqe me shkrime origjinale dhe të pabotuara më parë. Do të vazhdojmë të afishojmë punimet/shkrimet/komentet tuaja në mënyrë që ato të jenë sa më të dukshme dhe t'i shërbejnë një auditori sa më të gjerë.

Ndër të tjera janë afishuar edhe miniforumet e Seksioneve Shkencore të Alb-Shkencës, Arkivi shkencor shqiptar, rubrika Aktualitete, Buletini i Alb-Shkencës dhe revista shkencore e Institutit Alb-Shkenca ANASH-Approaching Science. Numri i parë i revistës është shkarkuar e lexuar mbi 920 herë, rast ky i paprecedent në literaturën shkencore shqiptare. Udhëzimet për autorët potencialë ndodhen në faqen e dytë të revistës. Të dhëna të mëtejshme në adresën anash@alb-shkenca.org

Ju urojmë të gjithëve Gëzuar 2007! Paqe e lumturii
GRUPI ADMINISTRUES I ALB-SHKENCES